

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

J. V. CHRISTENSEN

TIDER OG SKIKKELSER
I MIDTSJÆLLANDS
HISTORIE

(VII)

SÆRTRYK AF RINGSTED FOLKETIDENDE

RINGSTED
FOLKETIDENDES BOGTRYKKERI
1925

**FRA HAVE MØLLE
TIL GILSAGER SKEL**

Have Mølle.

Udsnit af Kobberstik af Johan Jacob Bruun 1761.

Ringsteds nærmeste Nabo er Ringsted Landsogn, der „omringer“ Bymarken til alle Sider. Sognet har Kirke fælles med Ringsted, der saaledes er Sognets „Kirkeby“. Landsognet har alt-saa intet Midtpunkt paa sit eget Omraade, og det præger Sognets Karakter. Nogen egentlig Sogne-historie bliver der vanskelig Tale om. Dertil er Sognet for stærkt indvævet i Købstadsognet, med hvilket det har Kirkegaard fælles. Landsognets Begravelses-pladser ligger tildels langs Muren ud imod Jærnbanevejen, men adskillige Begravelser ligger spredt ind over Kirkegaarden. Noget bestemt Skel er der ikke.

Præstehistorien er helt igennem fælles med Ringsted.

Stærkest er Landsognets Historie knyttet til Klostret, baade

i dettes ældre, nyere og nyeste Tid. Antagelig har en Del af Landsognet tidligere hørt til Byens Omraade. Torped Bymark er sikkert en Del af det Markomraade, som i Middelalderen af Kongen skænkedes til Ringsted Kloster. Landsbyen Torpeds gamle Navn er nemlig Ringsted Torp, hvilket tydelig viser, at den er opstaaet som Nybygd fra den gamle Moderby, Ringsted, i en fjern Fortid.

To af Sognets større Landbyer, nemlig Balstrup og Tolstrup, er ifølge deres Navne ligeledes Torp-Bebyggelser, opstaaede efter den ældre Bebyggelse. Navnet Haugbyrd er mere usikkert. Det var Landsognets største By. Vi skal i det Følgende høre nærmere om den.

To af Sognets gamle Byer, Ejlstруп og Slangstrup, er helt eller tildels forsvundne som selvstændige Landsbyer, helt eller delvis opslugt af større Gaarde.

Have Mølle

ved Aaen er et meget gammelt Anlæg, der nævnes Gang paa Gang i ældre Tid, bl. a. fordi der, før Møllenæring blev fri Næring, var megen Strid, hver Gang der opstod Planer om nye Møller. Møllen var forøvrigt, skønt oprindelig stiftet af Klostret, gennem de mange Ejerskifter kommet bort fra dette, og da C. P. Bügel købte Klostret i 1808, hørte Have Mølle ikke til dette. Derimod havde Klostret en H e s t e m ø l l e i Ringsted By paa det Sted, hvor nu Ringsted Sparekasse har sin Bygning. Dette Forhold gav forøvrigt i 1813 Anledning til en Næringsstrid mellem Bügel og den daværende Ejer af Have Mølle, Møller Christen Henrich Müller.

Han havde i 1804 faaet Lov til at opføre en V e j r m ø l l e paa Torped Mark. (Denne Mølle har staaet i Mands Minde, og Jord-

fundamentet til den har været synligt til den nyeste Tid).

Mølleriet i Have Mølle har aabenbart gaaet godt i den Tid. I hvert Fald ansøgte Christen Müller om Ret til ogsaa at opføre en Hestemølle ved Vejrmøllen, saa at han, selv om baade Vind og Vand svigtede, dog kunde male.

Bügels Erklæring blev æsket i denne Sag, og han stillede sig ganske afvisende, da der var Møller nok, nemlig foruden i Have ogsaa i Hømb og Englerup.

Saa vidt man kan skønne, fik Havemølleren ingen Hestemølle den Gang.

Den 16. Februar 1824 holdtes der imidlertid Avktion over Have Mølle, og da købte det Bügelske Fideikommis Møllen for 6800 Rigsdaler Sølv, hvilket svarer nøjagtigt til den Kapital, Duebrødre Hospital i Roskilde havde som Prioritet i Møllen. Mølle-skylds Hartkornet var godt 21 Tønder. Men 1835 nedsattes det

med 1½ Td. (Opførelse af en Mølle i Hylstrup) og i 1846 afgik yderligere 4 Tdr. (Opførelse af en Mølle i Gyrstinge).

Møllen fra 1804 synes at være gaaet til Grunde, thi i 1845 fik Fideikommis'et Tilladelse til at opføre en ny Vejrmølle. Den brændte imidlertid ved Lynnedslag den 2. August 1848, men en ny Vejrmølle opførtes i 1849.

Ved Aareguleringen 1906 fik Have Mølle sit Grundskud. Ringsted Kloster fik 15,000 Kr. for Tabet af Vandkraften. Der forsøgte Motormølleri et Par Aar. Men det gik ikke. 1914 forsvandt de sidste Rester af den gamle idylliske Mølle .

En Møllesten er ved privat Initiativ rejst paa Vejen udfor det Sted, hvor det gamle Møllehjul i Aarhundreder blev drejet af Ringsted Aas Strøm.

Nu er det gamle Aaleje for Mølleløbet fuldstændig udslettet, og Kornet bølger, hvor Mølleløbet fordem blinkede. Endnu er der

dog helt smukt dernede med de gamle høje Træer.

Maatte de blive staaende!

I Engene paa den vestre Side af Aaen er der fundet en mægtig Sten, der nu er afdækket; den laa kun en halv Meter under Grønsværen. Der var i sin Tid Tale om at søge den rejst som Genforeningssten. Men det blev atter opgivet i rigtig Erkendelse af, at den Sten, man ikke kan løfte, lader man ligge. Ogsaa har der været tænkt paa at rejse den i Klosterengen som Mindesten om Klosterkøbet. Men foreløbig ligger den stille.

I Bakken V. f. Aaen er der en gammel Kilde, der endnu rinder. Den har, saavidt vides, hverken Navn eller Historie.

Aaen præger Sognets vestlige Del. Hvor Landevejen gaar over Aaen ligger den saakaldte K o r s e v a d B r o. Her har i ældgammel Tid været et Vadested for en Vej, der eksisterede forud for Landevejens Anlæggelse. Navnet

Korsevad synes forøvrigt at være af nyere Dato, idet Navnet i 1788 nævnes *Horsevad*. Nævnte Aar opførtes den Bro, der staar den Dag i Dag. Kun dens gamle Rækværk — cylindriske Granitstøtter med svære Kæder imellem — er erstattet af et cementstøbt Rækværk. Den gamle Bro er opført af hugne Kampesten.

Midtsjællands ældste Bondenavn.

Et af vore allerældste Bondenavne (fra Vikingetiden) har Tilknytning til Landsbyen Balstrup, hvor hin *Aslak*, der var Skjaln Hvides Rorskarl i Slaget ved Nisaa (1062) mellem Svend Estridsen og Nordmændene, skal have boet. Skjaln Hvide boede i Fjenneslev og var Sjællændernes Fører.

Aslak, der var en vældig Krieger i sin Ungdom, nævnes senere i Sagaen som en fredsæl kristen Mand, der formentlig har siddet paa sin Gaard i Balstrup som

Agerdyrker. Her modtager han en Aabenbaring fra Gud om, at han skal gaa til Kongen i Roskilde — den Gang Erik Ejegod — og sige til ham, at det Barn, som Dronning Bodil venter at føde, skal kaldes Knud (efter den hellige Konge). Barnet fødtes 1096 og kom til at hedde Knud, d. e. den senere Knud Lavard.

Der er noget højst ejendommeligt i denne Beretning, som rummer Navne, der i saa høj Grad har præget Danmarks Historie.

Der er 34 Aar mellem de to Tidspunkter, ved hvilke vi hører om Aslak.

Navnet Aslak bruges nu ikke mere i Dansk, men hører Vikingetiden til.

Vi véd af selve Saxos vidunderlige Danesaga, at Saxo har meget af sin Viden fra Absalon, der var født 1128.

Men Absalon var Sønnesøn af Skjalm Hvide, der var Aslaks „Overordnede“ i Nisaa-Slaget.

Saxos Beretning om Aslaks Deltagelse i dette Slag er saa mærk­ værdig personlig farvet, at man vel forstaar, at den stammer fra den direkte Overlevering i Skjalm Hvides Slægt gennem Sønnen, Asger Ryg, til Sønnesønnen Absalon.

Vi hidsætter her Saxos Beretning i Olriks Oversættelse:

„Her maa jeg med Hæder og Pris indføje dit Navn, Aslak, Skjalm Hvides Rorskarl, fordi du ved din sjældne Manddom indlagde dig ypperlig Ære i Striden. Ti under Søslaget mellem Daner og Nordmænd nøjedes du ej med ærefuld Kamp indenfor din egen Stavn; nej, du slængte alt hvad der kunde skærme din Krop, ene med Undtagelse af dit Skjold, sprang om Bord i et Fjendeskip, hvor Folkene stod tættest, slog i Lid til din Styrke løs paa Fjenden med en Eg, du i Forvejen havde fældet til at holde Roret fast, knuste med mange og haarde Kølleslag alt hvad der kom dig i

Vejen, og vakte ved dine vældige drønende Hug Kæmpernes Undren, saa de glemte deres egen Fare og kun havde Øje for din Manddomsid. Ja, de djærveste Helte i begge Hære studsede saa svarligt over dit Værk, at Kampen, som de var midt i, helt gik dem af Minde; de glemte baade Strid og Fare og havde saa travlt med at holde Øje med dig, at de ej tænkte paa at tage sig selv i Vare; ja, alle de boldeste Kæmper ænsede ej deres egen Ufærd og undredes mere over Synet af dig end de ræddedes for deres uvisse Lod. Saaledes brugte du din Bul bedre end de andre deres Sværd, slog med uimodstaaelig Kraft alting sønder og sammen, og øvede et Værk, som baade Daner og Nordmænd vilde have fundet utroligt, om de ej selv havde set det med egne Øjne. Du udjævnede Forskellen mellem dine Landsmænds Faatal og Fjendens Mængde, saa den ulige Kamp trak ud ad Natten, uden at Sejren hæl-

dede til nogen af Siderne, og voldte, at de tvende ulige store Hære var lige heldige i Slaget. Omsider, da du havde fældet hele Skibets Mandskab med din Bul eller styrtet dem i Bølgen, vendte du tilbage, dækket med mange, men ej svære Saar, og vandt, ene Mand, en mærkelig Sejr over Fjenders Mængde. Dette vilde lyde utroligt, hvis det ej var Absalons egen Mund at Fortællingen skyldtes.“

Balstrups Navn i dets gamle Form *Balstorp* er paa denne Baggrund kommet ind i Mønsterværket om Danmarks Historie, idet Prof. Steenstrup i Danmarks Riges Historie videnskabeligt fastslaar, at „Bonden Aslak fra Balstorp ved Ringsted utvivlsomt var den fra Nisaaslaget bekendte tapre Krieger.“

Og naar den gamle Ask suser sin Efteraarstone over Byen, da bringer den et Bud fra fjerne Tider; thi Asken er det ældgamle Træ i den danske Landsby, Old-

tidens hellige Træ var Asken Ygdrasil. Asken, der suser i Dag, er en Ætling af et fjernt Ophav, i hvis Skygge Forfædrene samlede sig.

Landsbyernes senere Historie

er nær knyttet baade til Klosters Munketid og dets verdslige Tid. Da Reformationen blev indført, bemægtigede Kongemagten eller Staten sig de gejstlige Godser først og fremmest naturligvis de rige Klostre.

Ringsted Kloster blev i Kongens Eje indtil Enevælden indførtes. Efter den svenske Krigstid i Midten af 1600-Aarene, var Kronen i Gæld og maatte for at frigøre sig for en Del Gældsforpligtelser til Private afstaa en Del Jordegods.

Ringsted Kloster blev udlagt til to velmeriterede københavnske Borgere, Hofslagter Niels Olufsen og kgl. Vognmester Niels Grimborg. Sidstnævnte traadte

dog tilbage, og i Skødet af 1664 er Niels Olufsen Eneindehaver af Godset.

Allerede 1660 ejede Klostret af Landsognet:

- 6 Gaarde i Haugbyrd,
- 8½ Gaarde i Tolstrup
- 2 Gaarde i Gilsager
- 9 Gaarde i Torped, samt
Have Mølle.

Af Skove og skovagtige Strækninger nævnes:

- Munkehave
- Balstrup Egede
- Søskoven ved Benløse.

Endvidere nævnes Aalekisten (ved Aaen) som en af Klostrets „Herligheder“.

Skoven Munkehave skildres af en tysk Student i Aar 1590:

„En skøn og lystig lille Skov haves tæt ved Klostret, i hvilken man i Sommertiden kan spadsere og forlyste sig ... med Boldspil, Labyrinthgang og andre danske Fornøjelser ... omendskønt der lige ved Skoven stod et Rettersted og en Galge.“

Man faar gennem denne Meddelelse Underretning om det tredie Rettersted ved Ringsted. De to andre har ligget mellem Ringsted og Benløse og paa en af Kæmpehøjene ved Lilleaaen (S. f. Ringsted).

Paa det gamle Kloster — i den Tid Kongerne havde det — var der en fast Besætning af 33 Mennesker, der gjorde Tjeneste ved Landbrug, i Kontorer, Skole og Kirke.

Landbruget var for Hesteopdrættets Vedkommende helt rationelt. Hingsten „Tumleren“ var berømt. Den blev senere Grundlaget for Frederiksborg-Racen. Hesten paa Amalienborg Plads er modelleret efter en Tumlerhest.

Svineavl blev drevet i ret stort Omfang. De fleste Svin opdrættedes paa „fri Felt“, d .v. s. i Skovene, og de blev fede eftersom der var Olden til.

Kongen holdt en „Svinesnider“ til at foretage de fornødne Operationer i Besætningerne paa de

kgl. Avlsgaarde. Svinesniderne havde „Hofklædning“, en Slags Uniform, der angav Karakteren af hans samfundsnyttige Ger-ning.

Der skelnedes mellem Oldensvin og Bolsvin — de sidste opdrættedes paa Gaardene og var de bedste, hvorfor Landgilden, Datidens Hovedskat, der altid svarede i Naturalier, ogsaa omfattede dette Udtryk.

Jakob Rasmussen i Haugbyrd svarede i 1664 følgende Landgilde af sin Gaard:

- 1 Otting Smør
- 7½ Td. Byg
- 4 Tdr. 1 Skp. Havre
- ⅓ Bolsvin
- 1 Lam
- 1 Gaas
- 4 Høns.

Den almindelige Befolkning i Ringsted Landsogn véd man ikke meget om i gammel Tid.

I 1682 var af Haugbyrds 11 Gaarde de 7 øde, d. v. s. uden Beboere (se det følgende).

I Torped var af 12 Gaarde 1 øde.

I Balstrup var af 4 Gaarde 1 øde.

Derimod var 6 Gaarde i Tolstrup, 3 Gaarde i Kærup, som den Gang var en Landsby, 3 i Ejlstrup og 5 i Slangstrup, der ligeledes begge var Landsbyer, samt 2 Gilsagergaarde, alle i god Orden.

Endelig var de eneste jorddyrkende Husmænd i Sognet de to Mænd, Thøger Nielsen og Anders Laursen i Nørhusene, der havde henholdsvis 1 Td. 1 Skp. og 1 Td. 6 Skpr. gl. Hartkorn.

Slangerup, der nu er en Proprietærgaard og nogle Parcelsteder og Huse, var tidligere en By med Kirke og 5 Gaarde.

Kirken i Slangerup blev nedbrudt i 1571 og Stenene anvendt til Byggearbejder paa Ringsted Kloster. Kirkegaarden skal have været i Slangerupgaardens Have, hvor der i Mands Minde er opgravet Knokler.

Byen brændte 2. Paaskedag 1800, hvorefter Slingerupgaard og Søgaard oprettedes, medens der samtidig oprettedes 12 Fæstehuse.

Gamle Navne har der været overalt. Næsten alle disse gamle Navne er nu glemte.

Et Stykke Jord udenfor nuv. Emil Jensens Mark betegnes paa et gammelt Kort fra 1812 som M ø l l e l ø k k e n .

Der vides intet om Mølle paa dette Sted. Men da man i 1906-07 regulerede Aaen, fandt man ved Udgravningen tydelige Rester af en gammel Vandmølle, der har været forsvundet i Hundreder af Aar; men Navnet er bevaret .

Senere Undersøgelser viste, at Præsten Seyer Mahling Beyer i sin Bringstrup-Sigersted Sognebeskrivelse har kendt Beretningen om denne Mølle. Den er ødelagt og afbrændt i Krigens Tid, siger han (Svenskekrigen 1658—60).

Man fandt iøvrigt ved Udgrav-

ningen Dele af Møllehjulet, Møllestenen, samt Dele af Skeletter, saaledes Kraniet af et Vildsvin, flere Hesteskeletter og Klove, der mentes at stamme fra et Elsdyr.

Et Vidnesbyrd om Landbrugets Stilling for ca. 100 Aar siden har man i en Jordebog fra Ringsted Kloster (1817). For én Bys Vedkommende kan man foretage en nøjagtig Sammenligning. Det er **T o l s t r u p**

I Tolstrup fandtes der:

1817: 44 Heste 56 Køer

1914: 55 Heste 242 Køer.

Jordbruget var paa den Tid særdeles usselt stillet. Haugbyrdgaarden, som den kaldtes, købtes 1805 af afd. Chr. Ulrik Hansens og Johan Hansens Bedstefader for en Udbetaling af 1600 Rigsdaler — Prisen paa 2 gule Heste, han havde solgt.

Ringsted Landsogns Bønder i 1682.

Da Hofslagter Niels Olufsen var død, kunde hans Efterkom-

mere ikke magte Godset, hvorefter i hvert Fald selve Hovedgaarden og Bøndergodset i Torped kom tilbage til Kronen, der ejede det til omkring 1720.

Fra 1682 kan vi bringe en Fortegnelse over samtlige Landsognets jorddyrkende og skatteydende Mænd. Det er:

T o l s t r u p: Knud Søfrensen, Niels Andreisen, Mogens Jensen, Christen Pedersen, Peder Jensen og Jørgen Rasmussen.

H a u g b y r d (vil blive omtalt særskilt i det Følgende).

B a l s t r u p: Peder Nielsen, Jørgen Hansen, Laurids Rasmussen, 1 øde Gaard dyrkes af Jørgen Hansen.

R i n g s t e d T o r p: Laurids Olufsen, Peder Thommesen, Christen Boye, Hans Olufsen, Jens Pedersen, Christen Christensen, Niels Hansen Fynbo, Jep Lauridsen, Laurids Ibsen, Søffren Jensen, Peder Jensen, Rasmus Pedersen.

Ejlstrup: Laurids Rasmussen, Peder Lauridsen, Peder Ibsen.

Gilsager: Christen Andersen og Hans Jensen.

Nørhusene: Thøger Nielsen, Anders Laursen.

Slangerrup: Jens Jensen, Jørgen Jørgensen, Oluf Jensen, Rasmus Nielsen, Jens Thommesen.

Kjærup, der den Gang var Landsby, synes at have hørt til Landsognet. Der var tre Gaarde, der brugtes af Laurids Rasmussen, Peder Lauridsen og Peder Ibsen. Kjærup ejedes af Svendstrup.

Hørende til Landsognet var endvidere Have Mølle samt Hømb Mølle, der ejedes af Sørupgaard.

Men det er ikke alene Menneskenes Navne, vi kender. Vi kan ogsaa fortælle noget om, hvad Markerne hedder. Den Gang havde af praktiske Grunde, fordi alle var fælles om Marken, hvert Jordstykke sit særlige Navn.

Markerne var delt i tre Vange, der laa henholdsvis med Rug, Byg og Græs, og Græsmarken var Fælled.

Det vilde føre for vidt at remse alle disse Navne op; men nogle af dem skal her gengives.

T o l s t r u p: Broagre, Korsagre, Bastebjerg, Skreesagre, Stenbjerge, Flødagre, Pileagre, Tordenstykker (Tornestykker), Flekær (Flægkær), Knolden, Sanden, Stejleagre, Bjergagre. — Aabrinken, Skadekær, Stiesagre, Krogagre, Krøllen, Degneskifter, Langagre, Fieringen, Byagre, Hovledsagre. — Ellekilderne, Knubbedam, Sandbæk, Langedjørne, Fuglekildeagre (en Grøft hedder endnu Fuglekilderenden), Eskemose, Pugetjørne, Rakkerkullen, Langagre, Blaasteensagre.

H a u g b y r d s Vange hed. Allikemarken, Bjergmarken, Touhøjsmarken. Af Agernavne anføres: Viekær, Svinekær, Magleagre, Hellen, Skovbro, Træhøj, Tystemadsagre, Bondekilde,

Maglehøfd (= høj), Blaasten, Rævehøj, Bakkebrød, Trundhjem, Bjergagre. — Bredkær, Skelagre, Krogagre, Allikeaasen, Bredemose, Rugbjerge, Den sorte Aas, Helledsagre, Eilekærsagre (Eiler = Iglar), Gadestykker. — Gadeaas, Gærdeaas, Bauneagre, Sø-, Snage-, Bare-, Andekær-, Raa-, Onde- og Brenteagre samt Viekær.

**De Haugbyrd Bønder
for halvtredje Hundrede Aar
siden.**

Haugbyrd er vel nok det mærkeligste Landsbynavn, vi har i Midtsjælland. Det falder ganske udenfor Rammen af alle de Navnefortolkninger, vi ellers — og med Rette — kan give af Betegnelserne for vore Landsbyer.

En noget for letkøbt Slutning af den gamle Bringstrup-Præst Seyr Mahling Beyer sætter dristigt Navnet i Forbindelse med Signesagnets Hagbard eller Havbor. Stednavneforskeren, Kapt.

Emil Madsen, tænker sig Muligheden af, at Navnet skal afledes af et oldnordisk Ord „Byrd“, der betyder værnet Plads. Man skulde altsaa tænke sig den Mulighed, at Landsbyens første Oprindelse er en Stormandsgaard i Oldtiden, omgivet med Datidens Befæstningsmiddel: Plankeværket. Forstavelsen skulde da være Hake omdannet paa samme Maade som i Haugerup.

Man kender Formen gennem ca. 500 Aar, og den er mærkværdig uforandret, saa langt man kan komme tilbage. Den kaldes i 1700-Aarene for *H a w b y r d* eller *H a v e b y r d æ*, i 1585, da en Gaard overgaar til Kronen, kaldes Byen *H a f u e b y r e*, i 1664 for *H a u g b y r e* og i 1688 for *H a u g b y r d*. En enkelt Gang (1557) støder man paa Formen *H o v b i e r e* (hvilket kunde minde om Hovbjerg); men der er ingen Tvivl om, at Navnets *g a m l e* Form er den, der er bevaret til vore Dage.

Det er kun undtagelsesvis, at vi kender noget nærmere til vore gamle Landsbyer i de længst svundne Aarhundreder.

Ved den Vurdering af Danmarks Jord, der fandt Sted efter den lange Krigsperiode i 1600-Aarene, viser Haugbyrd sig at være den mest medtagne af samtlige Landsbyer i Ringsted Landsogn.

Omkring 1680 laa mere end hver anden Gaard i Byen øde hen uden Beboere; s y v a f B y e n s elleve Gaarde var øde.

Der var f. Ex. M a d s M o r t e n s e n s Gaard. Om den hedder det, at den var øde „siden Svenskernes Tid“ — et meget talende og nøjagtigt Vidnesbyrd om, at her havde Fjenden huseret, dræbt Beboerne eller jaget dem af By. Vi véd, at Svenskerne fo'r haardt frem mod Ringsted Kloster. Og det er da ogsaa betegnende, at af de syv Gaarde, som Klosteret paa den Tid ejede i Haugbyrd, laa de fem øde.

Det har da været en sørgelig Landsby at skue. Den har ligget paa den gamle Byplads, hvorfra de fleste af Gaardene nu er flyttede.

Og der har været sørgelig tomt i de øde Gaarde. Elendighed og Fattigdom har lyst af hver Krog.

Lars G a u t e s Gaard, der laa til Duebrødre Kloster — Talen kan godt være om den nuværende Haugbyrdgaard — havde været øde i 25 Aar, og Jorden brugtes slet ikke.

Jens O l s e n s Gaard blev øde for 6 Aar siden, altsaa i 1670'erne; heller ikke dens Jord dyrkedes.

P e d e r S o l d a t s Gaard blev ligeledes øde for 6 Aar siden, og Jorden dyrkedes ikke. En eller anden tragisk Begivenhed maa da paa det Tidspunkt have fortsat det af Krigen begyndte Ødelæggelsesværk.

M i k k e l N i e l s e n s Gaard var blevet øde „forgangen Val-

borg Dag“ — hvad der saa er sket; men denne Gaards Jord brugtes saa af en anden af Bymændene, nemlig af Peder Lauridsen, der var Fæster under Sørup.

Endelig var Mogens Bertelsens Gaard blevet øde „for 25 Aar siden“, rimeligvis ogsaa i Krigstiden. Sidstnævnte Gaard var paa den Tid Byens største, idet den havde 14 Tdr. 6 Skpr. Htk. (Matriklen af 1688).

En Gaard, der ejedes af Sørup, og hvis sidste Bruger havde heddet Peder Nielsen, laa ogsaa øde.

De fire tilbageværende Bønder i Haugbyrd var følgende:

Jens Didriksen (Duebrødre).

Jakob Rasmussen (Ringsted Kloster).

Peder Lauridsen (Sørup).

Jørgen Hansen (Ringsted Kloster).

Haugbyrd har da været en sølle By. Tre af de fire tilbageværende Bymænd, nemlig Jens Didriksen,

Jakob Rasmussen og Jørgen Hansen, maa have været til Aars, da de sad paa Gaardene allerede 20—30 Aar i Forvejen, nemlig i 1664. Peder Lauridsen var en ny Mand; han er rimeligvis kommet ind i Gaarden ved, at denne har skiftet Ejer. Hans Forgænger hed nemlig Mads Andersen, og Mads Andersen havde været Fæster til Sorø, mens Peder Lauridsen var Fæster til Sørup, som vel i Mellemtiden har faaet denne og en anden af Byens Gaarde, der endnu var uden Fæster.

Ringsted Kloster og dets Bønder.

Landsognets mest bekendte Landbrug var gennem lange Tidsrum Ringsted Kloster .

Vi véd af et gammelt Gavebrev, n a a r Ringsted Kloster fik sit store stedlige Jordomraade.

Det var i 1148 ,at Svend Erikson (Grathe) skænkede Klostret Halv delen af Byens Mark. Naar man véd det, forstaar man bedre

det mærkelige Byskel, der har lagt Ringsted Købstad med en „Landegrænse“ lige udenfor sine Gaders Afslutning. Baade ved Nørregade, St. Bendtsgade, Søgade og bag St. Hansgade var Klosters Jord Købstaden lige inde paa Livet.

Nu maa en saadan Gave vistnok forstaas paa den Maade, at i hvert Fald til at begynde med er Jorden blevet dyrket som hidtil af de Ringsted Borgere, men Afgifterne er svaret til Klostret i Stedet for til Kongen.

Efterhaanden er Jorden blevet samlet til en Ladegaard for Klostret. Det er denne første Ladegaard, man netop i den sidste Tid har fundet Levningerne af i Klosterlunden.

De fleste af Bønderne i Omegnens Landsbyer og da naturligvis særlig i Ringsted Landsogns Byer har gjort Dagværk og siden Hoveri paa disse Klostermarker.

En ældre Bebyggelse har ligget Nordvest for Ringsted ud mod

Hagelbjerggaarden. Den har heddet Rimninge; Navnet har den samme Endelse som de ældste Landsbyer i vort Land. Forledet i Navnet har en med Forledet i Ringsteds Navn beslægtet Klangfarve.

Tilbage af Bebyggelsen er nu kun Navnet paa den Vej, der gaar mod Nordvest forbi Klostersmedjen. Den kaldes endnu Rimningevejen eller Rimmingevejen omdannet til „Rimmervejen“, og saa Betegnelsen Rimningemarken om det yderste Stykke af Marken imod Hagelbjerggaarden.

Der menes en Tid at have været en Gaard, kaldet Rimningegaarden; dette ligger dog langt tilbage. I Skødet paa Ringsted Kloster af 7. Juli 1664 findes den ikke Navnet Rimningemarken findes derimod tydeligt angivet paa Kortet af 1792.

Forøvrigt har ingenlunde hele Ringsted Landsogn til alle Tider hørt til Klostret. Torped — eller som dets gamle Navn er: Ring-

stedtorp — har dog gennem alle Omskiftelser delt Skæbne med Klostret.

Om Jorddriften i ældgamme Tid véd man ikke meget. Vi véd, at Christian den Fjerde har holdt Stodhingste paa Ringsted Kloster.

1765 købtes Ringsted Kloster af Peter Johansen Neergaard, hvis hvide Epitafium stadig lyser over Kirkegængerne i St. Bendts Kirke. Han var en dygtig Landmand.

Da hans Søn, Johan, var blevet Ejer af Basnæs, hvis Bønder var meget fordrukne og dovne, forsøgte de to Neergaarder at overføre Bønder fra Ringsted Klosters Gods til Basnæs, for at faa Racen forbedret. Forsøget lykkedes, paastaar den gamle Præst og Egnshistoriker, Seyer Mahling Beyer (forhen Bringstrup, senere Egeslevmagle).

Neergaard solgte Klostret 1804 til et Medlem af en anden af Sjællands Herremandsslægter,

J ø r g e n Q u i s t g a a r d. Det var i hans Ejertid, at hele det gamle Klosterkomplex den 21. Juni 1806 gik op i Luer, der samtidig tog hele øverste Etage og Spiret af Kirken samtidig med, at det lagde en stor Del af Ringsted By i Aske.

To Aar efter købte B ü g e l Klostret og Gods, der paa den Tid omfattede det Omraade, hvoraf det ogsaa bestod ved Salget i 1917, kun med enkelte Ændringer.

Quistgaard havde købt Godset for 400,000 Rigsdaler, men solgte det for 330,000 Rigsdaler.

Allerede fra P. J. Neergaards Tid havde der været en fast Ordning m. H. t. Hoveriet.

Hele Klostrets Mark havde været inddelt i Stykker paa 1 Td. Land, hvert Stykke var afmærket med Egepæle og kaldtes et Hovmaal.

Man regnede med, at Hovbonden kunde klare et saadant pr. Dag.

Hver Hovbonde regnedes at have 8 Pløjedage, et tilsvarende Antal Harve- og Tromledage, Saaning og Pilning af Sten paa Marken var tidligere udført ved Hovbud, men senere i Tiden blev dette Arbejde ombyttet med en Dags Arbejde paa Hovedgaarden. Den Sæd, som voxede paa 4 Hovmaal, skulde hver Bonde høste og hjemkøre, ligesom han skulde snøde Hø b a a n d, i hvilke Sæden skulde bindes.

Høsten af Kløverhøet paa 2 Lodder og af Høet paa 10 Skpr. Land Eng skulde udføres, udkøre Gødning til 10 Skpr. Land, vedligeholde 66 Favne Stengærde, opsætte 2 Favne Risgærde (til hvilket han selv skulde hente Gjærdselen i Skovridervænget eller Kærehave), grave eller oprense 32 Favne Grøfter i Agrene.

Endelig skulde han udføre 9 Gangdage med Rensning og Opbæring af Kornet paa Loft, køre Kornet (naar det var solgt) til København (1 Rejse) eller Ros-

kilde eller Næstved eller Sorø (ialt 9 Rejser). Han skulde skove 1½ Favn Brænde, deltage i Vandsteders Rensning etc. I nogle Tilfælde skulde Bonden møde personlig. I andre kunde han nøjes med at sende „Bude“ (det vil sige Karle eller Piger).

Se, de har jo haft en hel Del at gøre de Bønder af Torped og Tolstrup, samt Haugbyrd (for at tage Ringsted Landsogn i denne Forbindelse).

Men Fæsteren havde ogsaa noget at gøre hjemme paa sin egen Gaard. I 1815 bortfæstede Ringsted Kloster til Jens Jensen i Snekkerup Poul Rasmussens Gaard i Torped, og den nye Fæster ægtede Enken. Hans øvrige Forpligtelser var følgende:

a) rense Jorden for store og smaa Sten og henføre disse til den nu udskiftede Jords Hegn;

b) udgrave fra Lodden det skadelige Vand;

c) vinterbrække, gøde som-

merpløje og harve Jord til Vintersæd;

d) ikke besaa Jorden med mere end 3 langstraaede Halme, derefter skal Jorden hvile.

e) Han skal saa mindst 12 Pd. rødt og 4 Pd. hvidt Kløverfrø og 24 Pd. Rajgræs i hver Td. Land;

f) Lodden skal indhegnes enten ved Stengærde, dobbelt Grøft eller Plantning.

Hvorledes var nu Vilkaarene for denne Befolkning? Ja, derom fortæller en Jordebog fra 1817, at af Klosters daværende 45 Fæstere var de 6 af „megen“ eller „særdeles megen“ Velstand, 16 har „Velstand“, i 23 Tilfælde anføres intet bestemt, men Oplysningerne om forskellige Enkeltheder tyder paa ringe Kaar.

Gilsager.

Navnet G i l s a g e r er et af de mærkeligste Navne i Landsognets Omraade. Navnet forekommer adskillige Steder i Landet, og

man har ment, at dets Oprindelse skulde være den, at de paagældende Jordstykker har været udlagt som Gildesagre (d. e. som tilhørende et eller andet middelalderligt Gilde). Det synes dog tvivlsomt. I hvert Fald vil man af det følgende forstaa, at i gammel Tid har de her omtalte Gilsagre ikke givet noget stort Udbytte at holde Gilde for. Indtil 1664 var der to Gaarde i Gilsager. Hvad der er blevet af disse Gaarde og naar de er forsvundne, vides ikke. Men da C. P. Bügel køber Ringsted Kloster, existerede de i hvert Fald ikke. Da var Gilsager et delvis fælled- eller overdrevsagtigt Omraade.

De angaves at omfatte 468 Tdr. Land, og da hele Hovedgaardens øvrige Omraade udgjorde 618 Tdr. Land, var Gilsagrene en i Omfang meget anseelig Del af Gaardens Areal; men Hartkornet var smaat, godt 13 Tdr. Ager Htk. og godt 2 Tdr. Skovskyl.

Gilsagrene spillede hyppigt ind

i Overvejelserne i de første Bügelske Aar. I Klosters ældste opbevarede Jordebog staar der udfor Rubrikerne om Gilsagrene, at der i Henhold til Rentekammerets Beslutning paa en Del af Gilsagrene skal bygges „tvende komplette Bøndergaarde“.

Dette Forhold havde dog foreløbig ingen praktisk Betydning.

Gilsagrene var i de engelske Krigsaar (1807—14) udlejede til Militæretaten, der holdt en Forsyning af Stude paa Græs.

I 1814 lejede Militæret Græsningen til Udstationering af Rytterheste.

Fra Godsets Side blev der forhandlet baade med Oberstløjtnant v. Gether i Roskilde, Ritmester v. Mertens af Hussarregimentet i Hørsholm og Ritmester Funch i Køge. Roskilde-Eskadronen havde 140 Heste udstationeret, og Prisen pr. Hest var 10 Rigsdaler for Sommeren. Det hedder forøvrigt i samtidige Meddelelser, at den yderste Del af Gilsagrene

„Stenmarken“, ikke kunde tøjres paa Grund af Stubbe og Stene. (Talen er formentlig om det gamle Skovomraade, af hvilket der svaredes Skovskyld).

Spørgsmaalet om den resolve-rede Bebyggelse, der hidtil syntes at have hvilet, blev i Slutningen af Aaret 1814 aktuelt, ved at den konstituerede Byfoged i Ringsted, Kommissær Henrichsen, idet han minder om, at Rentekammerets Paalæg er af 30. November 1805, spørger, hvorledes det forholder sig med disse to Bøndergaarde. Grosserer Bügel kunde med god Samvittighed svare, at han vel vidste af et saadant Paalæg at sige — det er anført i den Jordebog, der er vedhæftet hans Skøde — men at han intet vidste om, hvilken Termin, der var fastsat. Det oplystes saa, at Rentekammerets Frist var udløbet allerede Mikkelsdag — 1806! Derefter finder Klostrets Godskontor Tiden inde til at komme med en nærmere Redegørelse

for sin Opfattelse. Denne Redegørelse er interessant, affattet med den kyndige Hensyntagen til alle Forhold, der præger alt, hvad der — direkte eller indirekte — stammer fra Bügels Haand:

„At bemeldte tvende Gaarde ej er opførte i nuværende Ejers Tid, dertil er Aarsagen dels hans Uvidenhed om den foreskrevne Tid, dels at det formedelst Konjunkturerne har været forbundet med saa særdeles Vanskeligheder og uhyre Bekostninger, ja næsten Umulighed, at erholde de dertil fornødne Bygningsmaterialier; og dels at bemeldte Jorder i Hr. Bügels Ejertid hvert Aar har været overladt Hs. Maj. Kongen eller Provideringskommissionen i Kiøbenhavn til Græsning for Studde undtagen i indeværende Sommer, da man for sent fik Kundskab om, at denne Græsning ikke dertil behøvedes og desaarsag har maattet overlade samme til Græsning for en Del af Hs. Maj.s Heste af Husar-Regimentet. Paa

disse Grunde haabes det tilgivet, at disse Jorder ej endnu hidtil af Hr. Grosserer Bügel er foranstaltet bebyggede, der egentlig ogsaa burde være foranstaltet af tidligere Ejere, nu afdøde Kancelliraad Quistgaard. — Angaaende benævnte Jorders Bebyggelse vil Ejeren nu movere i det kgl. Rentekammer, haabendes sammes Bifald.“

Bügel har formentlig „move-ret“ paa virkningsfuld Maade. I hvert Fald blev der ikke bygget i hans Tid.

Først i 1818 fandt Udskiftning Sted ved Landinspektør Voigt. Man gjorde ved den Lejlighed den Opdagelse, at Gilsagrene, som hidtil havde staaet opgivet til 468 Tdr. Land, kun omfattede godt 436 Tdr. Land. De to ny Bøndergaarde fik nøjagtigt lige meget Hartkorn, godt $4\frac{1}{2}$ Td. Ager og Engs Htk. og ca. 6 Skp. Skovskyld hver; Gaardenes Area-ler var henholdsvis 151 og 134 Tdr. Land. „Stenmarken“, ca. 150

Tdr. Land, blev lagt til Hovedgaarden. Til Belysning af Landbrugsforholdene kan anføres, at Fæsterne af de to nye Gaarde, Poul Madsen og Jakob Jensen, fik Lodderne i Fæste fra 1. Maj 1820 mod paa hver sit Areal at opføre 40 Fag almindelig forsvarlig Bondebygning, hvortil der leveredes dem det fornødne Ege-Under-tømmer og Fyrre-Overtømmer samt Langhalm, Tækkekæppe, Støjler og Væggevindere; derhos udbetaltes der dem 500 Rigsdaler i Sedler, medens Fæsterne selv skulde fremskaffe Besætning, Inventar, Sæde- og Fødekorn. De var fritagne for kgl. Skatter det første Aar og for Jordebogsafgifter de første 3 Aar; i de derpaa følgende 4 Aar skulde de svare 15 Tdr. Byg i Penge og derefter hver 30 Tdr. Byg aarlig.

Af Godsets Regnskab for 1820 fremgaar forøvrigt, at den fornødne Langhalm indkøbtes hos 14 forskellige Gaardmænd i Om-

egnen af Ringsted. Der indkøbtes 85½ Læs Langhalm for en samlet Pris af 159 Rigsdaler (Sedler).

— — De foreliggende Oplysninger giver et ganske interessant Billede af et Omraade, hvor der nu — godt 100 Aar efter Udskiftningen — ligger flere store og gode Gaarde og andre velholdte Ejendomme.

Ringsted Klosters Forpagtere i nyere Tid.

Da den københavnske Storkøbmand C. P. Bügel havde købt Ringsted Kloster for at faa sine Penge godt anbragt i dansk Jord, bestemte han to Ting: Alle Afgifter skulde svares i Korn, som han ansaa for at være en sikrere Værdi end de usikre Penge (Fremtiden skulde hurtig give ham Ret), og ingen af de fremtidige Ejere maatte bo paa Godset. Dette skulde derfor forpagtes ud.

Ringsted Klosters Avlsgaard havde 9 Forpagtere i de godt 100 Aar den var i den Bügelske Slægts Besiddelse.

De 7 første blev slidt paa 38 Aar, og indtil da naaede Landbruket paa Gaarden ikke vidt. De 2 sidste var Forpagtere i tilsammen 74 Aar — et Vidnesbyrd om, at de har røgtet deres Stilling godt, til deres Herskabs Tilfredshed og saaledes at de kunde bestaa.

De 7 første Forpagtere var: L. C. Møller (til 1814), Jakob Staal (1814—19), M. L. Hastrup (1819—21), H. P. Neergaard (1821—27), Møller Hans Hansen, Have Mølle (1827—39), Carl Hartlaub (1839—41) og A. F. Langheim (1841—46).

Disse 7 Mænd har prøvet Vanskelighederne i Hundredaarets første Halvdel. De korte Forpagtningsperioder bilægges med Beretninger om finansielle Vanskeligheder (Hastrup), Misvæxt og vedvarende ringe Høst (H. P. Neergaard) og Fallit (Lang-

heim). Endnu i Hartlaubs Tid drives Gaarden for Størstedelen ved Hoveri (1839—41); det hedder udtrykkeligt i en Beretning fra 1840, at det eneste forbedrede Agerredskab, der benyttes, er Svingploven; der holdtes paa den Tid 150 Køer, Tyre (Bernerrace), Faar (frijsenborgsk Race) og Svin (engelsk Race).

Fra 1846—48 synes Gaarden at være drevet ved Bestyrer. Men i 1848 kommer den Mand, der fører den agrariske Udvikling paa den gamle Avlsgaard ud over det døde Punkt. Det er L u d v i g H e i n r i c h H e l l m e r s. Han kommer samtidig med den stigende Bølge. Men han er ogsaa en Arbejdets Mand. I hans Tid gennemføres den rationelle Jordbehandling. Han feder Stude til at begynde med og øger derved Staldgødningens Mængde. Han er den første i Ringstedegnen, der gennemfører en systematisk Mergling og Dræning. Han opfattes som en Foregangsmand. I 49

Aar, til sin Død 1897, var han Forpagter (hans Enke fortsatte til 1899), og hans Efterfølger, S. J a n s e n, fortsatte med de rationelle Driftsmaader, der satte Klostergaardens Ydelser højt op. Han fratraadte 1922, da Ringsted Kommune overtog Klosters Jordomraade og udstykkede det.

Det mærkelige Oprettelsesdokument.

Hvad der holdt Ringsted Klosters Gods- og Jordomraade uforandret sammen gennem 109 Aar, var de Bestemmelser, C. P. Bügel havde indføjet i Fideikommissets Oprettelsesdokument: at en Tredjedel af enhver Salgssum skulde undrages Ejerne og overdrages St. Hans Hospital, senere Københavns Kommune.

Konferensraad Harhoff, Ringsted, døde 1871, og ved hans Død indtraadte Amtmand Vedel, Sorø, i Klosters Administration. Vedel var i mange Maader en forud-

seende Mand. Han forstod, at den Udvikling, Landbruget var inde i, maatte føre fra Fæste til Selveje, og havde ved sin Indtræden taget det udtrykkelige Forbehold, at man maatte søge Vanskelighederne for Salg af Bøndergods hævede, ellers vilde han eventuelt udtræde.

Allerede i 1872 kom der da ogsaa — væsentligt paa hans Foranledning — Forhandlinger i Gang med Fæsterne, og paa et Møde paa Ringsted Raadhus den 30. Maj 1872 vedtoges følgende Henvendelse, der giver et interessant Udgangspunkt for den lange Række frugtesløse Forhandlinger, der paafulgte gennem Aarene:

„Paa Grund af den vundne Erfaring, at Selvejendom er langt at foretrække for Fæste og Leje, tillade vi os at henvende os til Københavns høje Magistrat i et Velfærds-Anliggende for os og mange Ligestillede. Som os bekendt er Familiegodset Ringsted

Kloster af sin Stifter, Grosserer C. P. Bügel, sat i en vis Forbindelse med det under Københavns Kommune hørende St. Hans Hospital, nemlig i Tilfælde af dette Familiegods' Salg og i Tilfælde af Stifterens Families Uddøen. Uagtet der nu er forløbet omtrent 18 Aar siden, at Lovgivningsmagten traf Bestemmelse for Adgang til Afhændelse af Familiegodsernes Bøndergods til Selvejendom paa gode Vilkaar for Brugerne og uagtet disse Lovbestemmelser i Forening med Tidens Krav paa Forvandling af Godsernes Fæste- og Lejesteder til Selvejendom allerede paa det Heldigste have bevirket, at Selvejendoms Indførelse er vidt fremmet eller dog paa-begyndt overalt i Sjælland, saa er der dog endnu i denne Henseende ingen Begyndelse gjort paa Ringsted Klosters Gods. Det vides endnu ikke, naar Begyndelsen kan ventes. At Ønsket efter Selvejendom paa Ringsted Klosters Gods er levende, bevidnes i Dag

af en talrig i denne Anledning paa Raadstuen i Ringsted sammentraadt Forsamling af Fæstere, Forpagtere og Lejere af Bondenjorden paa dette store Gods. Forsamlingen, der var besøgt af omtrent 90 Mennesker, udtalte sig enstemmigt for, at der fra disse Jordbrugeres Side skulde sættes Bestræbelser i Værk for at faa Selvejendom indført paa Godset i Overensstemmelse med Selvejendomsloven af 1854. Forsamlingen indsatte os Undertegnede, der alle bo paa og høre til dette Gods som et Udvalg til at lede disse Bestræbelser. Det er os bekendt, at Administrationen for Ringsted Klosters Gods har under 1. Februar i Aar gjort den ærede Magistrat Forslag til en Overenskomst angaaende det ved Klosters Oprettelse til Familiegods stiftede Forhold mellem dette Fideikommis og St. Hans Hospital. Vi have Grund til at antage, at hvis den attraaede Overenskomst opnaaes, vil det lykkes os hurtigt

at blive Selvejere, idet vort Herskab og vi da formentlig uden sær Vanskelighed vilde kunne enes om de nødvendige Vilkaar. I Fundatsens Bestemmelser angaaende St. Hans Hospital ligger Vanskeligheden. Ifølge den os meddelte Oplysning har den ærede Magistrat endnu ikke ytret sig over de Forslag, Administrationen som anmeldt har gjort. I Henhold til Foranstaaende er det derfor vor ærbødige Anmodning til den høje Magistrat, at den vil paaskynde sin Erklæring angaaende Administrationens Forslag og at denne Erklæring maa blive afgivet i Samklang med Nutidens Begreber om Jordens Værd som Selveje for mindre Brugere, hvor meget de end afvige fra de godsbundne Forestillinger, der herskede ved Fundatsens Oprettelse. Mange Familiers Vel afhænger af denne Sags Fremme.“ (Navnene).

Fæsternes Henvendelse taler i Virkeligheden baade deres egen

og Godsets Sag, og der sker i hvert Fald det, at Sagen nu kommer i Gang, — om end det snart skal vise sig — ikke i Gænge. Sagen skal til Behandling i Borgerrepræsentationens Møde den 17. Juni 1872. Den 14. Juni bragte „Fædrelandet“ en Artikel om de Synspunkter, som Magistraten lagde til Grund for Bedømmelsen af Salgsspørgsmaalet. Administrationen, som har forelagt Fæsternes Ønske om, at Salg maa finde Sted, udtaler, at dette Salg kan finde Sted, naar Københavns Kommune vil give Afkald paa Tredjedelen, subsidiært lade sig affinde med 5 pCt. af Salgssummen. Samtidig udtaler Administrationen som sin Formening, at Godset vil blive vurderet til 1500 Rdlr. pr. Td. Htk. eller 676,500 Rdlr. Den aarlige Indtægt var i 1872: 14,419 Rdlr. I sin Indstilling til Borgerrepræsentationen udtalte Magistraten, at den ikke kunde erkende, at Bestemmelsen om Tredjedelen kunde umuliggøre

Salget; den tilbyder at bringe det Offer at give Afkald paa Halvdelen af Tredjedelen til Fordel for Fæsterne, medens den anden Sjettedel skulde tilfalde Københavns Kommune.

Offentliggørelsen af denne Artikel og det deri skete Forsøg paa at gøre Fæsternes og Københavns Kommunes Interesser fælles, fremkaldte i „Fædrelandet“ for 17. Juni et Indlæg undertegnet „V“ (selvfølgelig Amtmand Vedel), og han fastslog heri med stor Kraft Godssets Ret. Forhandlingerne fortsattes. Der blev truffet Afgørelse ved Domstolene, og Københavns Kommunes Ret til Tredjedelen af Salgssummen fastsloges ved Højesteretsdom af 13. Novbr. 1876.

Flere resultatløse Forsøg blev gjort senere. Sagen var gentagne Gange fremme i Rigsdagen. Men efterhaanden døde alle Bestræbelser hen. De daarlige Aar i 1890'erne gjorde Spørgsmaalet mindre aktuelt.

Først i Aaret 1912 blev der indledet nye Forhandlinger med Københavns Kommune, der fraskrev sig sin Tredjedels-Ret mod en Affindelsessum én Gang for alle af 300,000 Kr.

Derefter nedsattes en Taxationskommission, bestaaende af fhv. Landbrugsminister Ole Hansen, Propr. H. Madsen, Slingerupgaard, og Godsforvalter From, Ny Kirstineberg.

Den 12. Oktober 1912 sluttede denne Kommission sine Vurderinger. Værdien af Klosters 59 Gaarde og Bolssteder og 82 Huse fastsattes til 2,582,000 Kr.

I Løbet af de følgende Aar solgtes Bøndergodset. De 300,000 Kr. indbetaltes til Københavns Kommune.

Hovedgaarden købtes den 22. Oktober 1917 af Ringsted Kommune for 1,200,000 Kr. Og Overtagelsen fandt Sted med Udløbet af Jansens Forpagtningstid 1922. Købesummen skulde, som der

stod i Købekontrakten, erlægges i Guld eller Guld-Repræsentativer.

Købet omfattede ca. 700 Tdr. Land, af hvilke Byraadet efter Forhandling med Amtsraadet og Landsognets Sogneraad Marts 1923 vedtog at indlemme 220 Tdr. Land i Købstadgrunden; dette Areal udskiltes mod Erstatning til Ringsted Landsogn.

Jorderne blev enten frasolgte til hidtil bestaaende Brug eller til nye Brug eller bortforpagtede. En Hovedparcel oprettedes paa den Vest for Sorø Landevej liggende Jord.

Gadeanlæg paabegyndtes, og Klosters Avlsgaard solgtes til Nedbrydning, medens Hovedbygningen paa Initiativ af Ringsted og Landsognets fælles Menighedsraad overtoges samtidig med at den hidtidige Præstegaard i St. Knudsgade i Ringsted bortsolgtes. Hovedbygningen omdannedes til Præstegaard.

Hele denne Forandring er nu fuldbyrdet. En Række Villaer har rejst sig langs det nye Gadenæt i Marken mellem Byen og Bane-
gaarden, og to Villaer er opført i
Klostervænget ved Sorø Lande-
vej.

Amtstuegaarden og dens forskellige Ejere.

Amtstuegaarden, der jo nu ved Indlemmelsen er kommet til Ringsted, ligger paa gammel Klo-
sterjord. Den har sit Navn af, at
der en Gang var Amtstue paa
dens Grund; flere Amtsforvaltere
har Tid efter anden haft den i
Eje. Helt saa langt tilbage som i
1781 spiller Amtsforvalterne en
Rolle i Gaardens Historie. Nævnte
Aar solgte Amtsforvalter i
Odense, Dalum, St. Knuds og Ru-
gaards Amter, Jak. Bang, Amt-
stuegaarden til Amtsforvalter
Søren Pau.

Søren Pau, der var Kammer-
raad — en Titel, som den Gang
var højere estimeret end senere i

Tiden — var endnu i 1813 Indehaver af Amtsforvalterstillingen. Han drev Rimningegaarden, der var Arvefæste under Ringsted Kloster. Efter Godsets Salg til Bügel, har B. søgt at faa klaret et Forhold, som kom ham til Skade, idet Pau vedblev at oppebære Kongetienden af Rimningegaarden, hvad han formentlig ikke havde Ret til, ligesom han ogsaa havde Kongetienden af Duebrødre Klosters Gods i Haugbyrd.

Senere indehavdes Amtstuegaarden af T. L. G r ü n e r, der fik Fæstebrev paa Rimningegaarden i 1820 (denne Gaard havde da et Tilliggende af 64½ Td. Land, 7 Td. 6 Skp. Hartkorn).

Ca. 1850 har vistnok Guvernør E d v. C a r s t e n s e n overtaget Amtstuegaarden. Han var da en 35-aarig Mand, der fra sit 26. Aar havde været Assistent ved Etablissementerne i Guinea, Guvernør fra 1844 til Dansk Guineas Afstaaelse, derefter Amts-

forvalter til 1867, da Amtstuen nedlagdes.

Kmh. Carstensen solgte Gaarden den 25. Januar 1867 for 11,000 Rigsdaler til Vejbetjent Jul. Edv. Nielsen, som den 6. August 1881 solgte den til Købm. Hellstrøm i Ringsted for 37,000 Kr.

Vistnok 1886 vendte Alfr. Mortensen tilbage fra Amerika og købte Gaarden. Alfr. Mortensen hører jo vor Tid til; men han er alligevel lidt af en Sagnfigur. Den hjemvendte Amerikaner holdt sit Indtog i Landsognet — eller rettere paa Ringsted Station — med Extratog, og han dannede en Bue af blinkende Sølvdollars omkring sin Hoveddør. De blev siddende saa længe, til man begyndte at løsne Skruerne, der holdt dem fast. Saa fandt Mortensen et sikrere Gemmested.

Alfr. Mortensen fik en Tillidspost i Landsognet. Han blev Brandfoged. Og selv om han naturligvis ikke vilde kunne have

konkurreret med en Motorsprøjte, var der dog over Ringsted Landsogns Brandvæsen en helt amerikansk Fart. Mortensen satte en Ære i at være den Første ved enhver Brand; og dette førte med sig, at man nok kunde ønske at lave Løjer med ham og lokke ham ud til en opdigtet Brand. Man skulde imidlertid staa tidlig op, hvis man vilde narre Mortensen.

Skønt boende saa nær op til Ringsted, at han praktisk talt var Ringstedborger — han byggede jo „Børsen“ og ejede flere Ejendomme i Ringsted, ligesom han til at begynde med var Hovedaktionær i Banken — holdt Mortensen stærkt paa, at han var fra Torped, og han regnede det som en Ære at høre til Bylaget.

Midt i Huset havde han indbygget sit mægtige Pengeskab, der strakte sig paa det nærmeste gennem to Etager, var ogsaa i den Henseende „amerikansk“.

Mortensens amerikansk-patriotiske Sindelag gav sig til Kende ved to Flagstænger udenfor Indkørslen til den gamle, i visse Henseender noget aflægse Gaard. Paa disse to Flagstænger hejste Mortensen paa sine Festdage og Amerikas Frihedsdag Dannebrog og Stjernebanneret. Alfr. Mortensen sen. gjorde ikke noget videre ved Gaarden; han var Friluftsmænd. Da Alfr. Mortensen døde og hans eneste Søn blev Ejer af Gaarden, lod han dennes gamle Hovedbygning undergaa en gennemgribende Restaurering. Iøvrigt er Gaarden arkitektonisk set uden særlig Interesse.

Et Sagn, om hvis Oprindelse det dog ikke har været muligt at fastslaa noget bestemt, vil vide, at Frederik den Sjette en Gang skal have boet paa Gaarden. Det skulde i saa Fald have været i Søren Paus Tid, men den Omstændighed, at Alfr. Mortensen udpegede det vestre Værelse i den nordre Bygning som kongeligt

Sovekammer, gør ikke Sagnet til Historie.

Hvad der derimod er rigtigt, er, at Amtstuegaarden, skønt beliggende i Landsognet, blev det første Hjemsted for Ringsteds første Venstreblad i 1871.

Den Gang ejedes Gaarden af Vejbetjent Nielsen, og da P. Chr. Zahle — efter et Fjerdingsaar at have ladet sit Blad trykke i København — flyttede herved, lejede han sig ind i Amtstuegaarden.

Til Gaarden, der som bekendt før laa paa Torped Grund, hører en meget anseelig Grund — ca. 35,000 Kv. Al., skyldsæt for Htk. 3 Skp. 1 Fdk. $\frac{1}{2}$ Album.

Blandt Gaardens Rettigheder var i tidligere Tid Retten til en lukket Kirkestol i St. Bendts Kirke. Retten til denne Stol er af meget gammel Dato — den nævnes allerede i et Fæstebrev af 13. Februar 1730 —; Alfr. Mortensen tog sig for at faa fastslaaet denne Ret. Der havde aabenbart flere Gange været Strid om den, i

hvert Fald fremhævedes det i en Afgørelse af 1854, at Stolen af 1730 i lange Tider ikke havde existeret i sin oprindelige Skikkelse; i Stedet fik Amtstuegaardens Ejer Ret til „Stol Nr. 18 i Kirkens søndre Side.“ Resultatet af Alfr. Mortensens Bestræbelser blev, at han fik Ret til at sætte en Sølvplade paa Stolens „Dør“, en Foranstaltning, der dog aldrig fik nogen praktisk Betydning.

1916 købte Ingeniør Mathias Svendsen Gaarden og har siden haft Bopæl paa den.

**BARONIET CONRADSBORG
I MIDTSJÆLLAND**

Det midterste Sjælland med de gode Jorder har i Tidernes Løb været Stedet for talrige store Godsdannelser.

Særlig efter Enevældens Indførelse handlede den ny Adel flittigt med de midtsjællandske Godser. For ca. 200 Aar siden samlede Tordenskjolds Samtidige (og Overordnede) Admiral Christian Carl Gabel med Giesegaard som Midtpunkt et mægtigt Godsomraade, der til en Tid — foruden Giesegaard — omfattede Ringsted Kloster, Kærup, Spanager og meget Strøgods. Senere i Tiden samlede Medlemmer af den driftige Neergaardske Slægt Svenstrup ved Borup, Skjoldnæsholm, Merløsegaard og Ringsted Kloster under et fælles Herredømme.

En Godsdannelse, som fik en

mere midlertidig Karakter end de foran nævnte, og som føjede et nyt, senere forsvundet, Navn ind i Herregaardshistorien, var Oprettelsen af Baroniet C o n r a d s b o r g, der eksisterede som saadant i ca. 50 Aar fra 1743—96.

Det var en Kvinde, der oprettede dette Baroni, nemlig Enken efter Grev Adam Christopher Knuth (1687-1736). Adam Christopher Knuth hørte til den endnu eksisterende Knuth'ske Grevelslegt og til dennes anden Generation i Danmark.

Farbroderen var Meklenbørgeren Adam Levin Knuth, der begyndte sin Løbebane her i Landet som Page hos Kronprins Christian (den Femte), senere blev han en af dennes begunstigede Yndlinge, Ejer af Gisselfeld med flere Godser. Faderen til Adam Christopher var Eggert Christopher Knuth, der blev giftet ind i den rige danske Familie L e r c h e, og da Svigerfaderen, Etatsraad Cornelius Lerche til

Nielstrup og Aasmarke paa Lolland døde (1681), kom E. C. Knuth her til Landet og viste sig hurtigt at være en lige saa driftig Mand som Broderen. Efter hans Død oprettede hans Ænke Grevskabet Knuthenborg (1723).

Omtrent ved samme Tid „sad“ paa den sjællandske Herregaard Sørup i Ringsted Bolle Luxdorph. Han var en driftig og dygtig Mand af jysk Bondeæt. Det fremmedklingende Navn, Luxdorph, var en Latinisering af hans Faders Fødebys Navn, Løgstrup i Nørlyng Herred (Luxdorpius). Han havde haft en smuk diplomatisk Løbebane og blev Tid efter anden en af Christian den Femtes betroede Mænd i Kancelliststyrelsen, særlig i Anliggender, der nu henhører under Justits- og Kultusministerierne.

Denne Mand, som forenede en udstrakt teoretisk Kundskab og politisk Indsigt med et praktisk Greb paa at formere eget

Gods, købte i 1672 Sørup, tilmageskiftede sig Sandbygaard i Tybjerg Herred og lagde flere Gaarde i Kværkeby sammen til Avlsgaarden Rosengaarden. 1687 fik han af Kongen Gavebrev paa Kværkeby, Vigersted og Sigersted Kirker, og det tilføjedes udtrykkeligt, at Gaven tildeltes ham for „beviste gode og tro Tjeneste“. Senere (Aar 1690), da han faldt i Unaade og maatte forlade København, var han dog ikke derfor husvild, men kunde leve et sorgfrit Liv paa sine midtsjællandske Gaarde.

Ved Giftermaal knyttedes hans Navn til to af Samtidens kendte Navne, idet han første Gang er gift med en Datter af Ordenshistoriografen Vitus Bering, anden Gang med Cort Adelaers Datter Frederikke.

Knuths og Luxdorps Slægter forenes, da Eggert Christopher Knuths Søn, Adam Christopher, ægter Luxdorps Datter, Hedevig Ulrikke, og Knuth fik dels

som Medgift, dels ved Mageskifte alt det midtsjællandske Gods, der laa til Sørup, i sin Haand. Hedevig Ulrikke døde allerede 1720, og Aaret efter ægtede den nu 33-aarige Greve den da 20-aarige Ida Margrethe Reventlow, og det er hende, der bliver Baroniet Conradsborgs Stifter-ske. Adam Christopher Knuth døde 1736, og 7 Aar efter fandt Ophøjelsen til Baroni Sted.

Naar Navnet Conradsborg er bleven valgt, skyldes det utvivlsomt et Familiehensyn, idet den af Sønnerne, for hvem Baroniet oprettedes, senere Højesteretsassessor Conrad Ditlev Knuth var Bærer af dette Navn. Grevinde Ida Knuth havde ved Baroniets Oprettelse fulgt sin Svigermoders Exempel fra Lolland.

Det var et meget anseeligt Omraade af Midtsjællands Jord, der dannede dette Baroni. Foruden Sørup, Sandbygaard og Rosengaarden hørte der 5 Kirker til, nemlig Veterslev, Hømb, Siger-

sted, Vigersted og Kværkeby, og 800 Tdr. Htk. Bøndergods, ialt 1176 Tdr. Htk.

Et mere fremskredent Landbrug maa til Tider være drevet paa Conradsborg. I „Posttiden- den“ for den 4. April 1749 findes nemlig en Kundgørelse, i hvilken Baroniet Conradsborg tilbyder til Købs „100 Tdr. rent Saabyg, første Grøde af Femmersk 6rd. Byg“. I samme Kundgørelse udbydes forøvrigt Græsning til 50 Stkr. Hopper og Heste, men ikke Hingste.

Baroni-Herligheden blev ikke af lang Varighed. Conrad Ditlev Knuth synes ikke at have fundet Behag i Gaarden som Bopæl; han fik Godset gjort til fri Ejendom paa Betingelse af, at der oprettedes et Pengefideikommis, og 1798 solgtes Conradsborg til Jens Dahl, hvorefter Gaarden fik sit gamle Navn Sørup igen.

I Aaret 1797 blev der, muligvis med det forestaaende Salg for Øje, optaget en Jordebog over Ba-

roniet Conradsborg. Hovedgaardens Jorder var paa den Tid bortforpagtet til M a d s S c h o u, der skulde svare en aarlig Forpagningsafgift af 2000 Rigsdaler samt tilsvare nogle mindre Naturalydelse.

Paa den Tid er Godsets Tilstand aabenbart meget forringet. I hvert Fald skriver Ågerbrugshistorikeren G. Begtrup 1803, at Godset Conradsborg var i yderlig Fattigdom og slet Tilstand.

Bøndergodset bortsolgtes til lave Priser — 80 til 160 Rigsdaler pr. Td. Hartk. Dette var, oplyses det, den laveste Pris, som opdyrket Jord blev solgt til paa noget Gods. Allerede faa Aar efter kunde Bondejord da ogsaa sælges til 3—400 Rdl. pr. Td. Htk.

Den gamle Jordebog,

der nu ejes af Sognefoged H. Larsen, Balstrup, giver et interessant Indblik i Jordbrugsforhold i Veterslev-Hømb og de tilstødende Omraader af andre Sogne.

Blandt andet fremgaar det af Bogen, at Gaardene i de enkelte Byer ved Udskiftningen har faaet paa Brøk ens Hartkorn.

V e t t e r s l e v Bys 15 Gaardmænd har saaledes hver nøjagtigt 9 Tdr. 7 Skpr. $1\frac{1}{15}$ Fjerd. Hartkorn. H ø m b Bys 18 Gaardmænd har faaet hver 7 Td. 5 Skp. $1\frac{17}{18}$ Fjeringkar Hartkorn. A l m s t o f t e 5 Gaardmænd hver 9 Td. 6 Skp. 1 Fjerdk. Htk. H j e l m s ø m a g l e 5 Gaardmænd hver 8 Td. 2 Skp. 3 Fjeringk. $2\frac{3}{5}$ Alb. Htk. Fire Gaarde i Førsløv, der hørte til Conradsborg, fik hver 7 Td. 1 Skp. 2 Fjeringkar $2\frac{1}{4}$ Alb. Hartkorn.

Af T v i n d e l s t r u p By i Farringløse Sogn hørte 3 Gaarde til Conradsborg; de var paa hver 8 Td. 2 Skp. Hartkorn. De svarede Landgilden i Naturalier, hver 8 Td. Byg, 2 Td. 2 Sk. Havre, 1 Lam 1 Gaas, 2 Høns og 1 Snes Æg.

Af K i m m e r s l e v hørte 2 Gaarde i Regnemark (hver $6\frac{1}{2}$ Td. Htk.) til Conradsborg.

I Sigersted Sogn hørte Englerup Mølle med 6 Td. 6 Skp. Hartkorn samt to Bøndergaarde i Englerup By med hver godt 10 Tdr. Hartkorn til Baroniet.

Englerup Mølle svarede 13 Td. 1 Skp. Mølleskyld og i kontante Penge 74 Rigsdaler; til Gengæld fik han fornødent Egetømmer til Møllen udvist af Conradsborg Skove. Mølleren i Englerup hed 1797 Jørgen Petersen. De to Bønder i Byen hed Lars Christensen Keyte og Chr. Larsen Keyte.

Foruden disse 54 Bøndergaarde hørte der til Baroniet: I Veterslev 14 Huse, der svarede en Pengeafgift paa 3—4 Rigsdaler aarlig, Smeden — Lars Jakobsen — svarede dog 8 Rigsdaler; flere af Husmændene havde Ugedagsarbejde paa Gaarden. I Raalen 4 Huse, hvoraf det ene brugtes af Rasmus Jørgensen, der som Skovfoged var fri for Afgift og havde Ret til at græsse 2 Bæster (d. e. Heste), 2 Køer og 8 Faar, Chr. Pedersen var ligele-

des fri for Afgift og nød Løn som Tømmermand og Brøndsætter; endelig er Mads Have og Enken Grethe Ledertoug afgiftsfri og har Græsning til en Ko i Dyrehaven eller paa Hovmarken. Paa T o g h ø j har Ole Sørensen Due en Huslod, Lars Hansen ligeledes; Lars Hansen giver for 3 Høveders Græsning i Dyrehaven 4 Rigsdaler aarlig.

I H ø m b var der 17 Husmænd, der svarede fra 2 til 4 Rigsdaler i Huspenge, Anders Smed svarede 5 Rigsdaler, og Skoleholderen, der staar som Nr. 18 efter Husmændene, er som Skoleholder fri for Afgift.

H ø m b M ø l l e (Gudmann Conradsen) med 4 Skpr. Htk., 18 Td. Mølleskyld, 52 Rigsdaler Pengeafgift, og H a u g e M ø l l e (Otte Møller) 20 Tdr. 2 Skp. Mølleskyld og 106 Rigsdaler Pengeafgift hørte ogsaa til Conradsborg. Endvidere svarede af Møllerne 10 Rigsdaler i Konsumtion og Formalingsskat, men disse

havde Ret til 30 Bønderlæs Brænde (om hver eller tilsammen er ikke klart).

Om Almstoftte By hedder det, at den fordum har haft 7 Gaarde, men da Byen „for nogle Aar siden“ afbrændte, blev der kun opført 5 Gaarde. Den ene af de nedlagte Gaardes Jorder lagdes til de andre Bøndergaardes Jorder. Af den andens synes der at være udlagt nogle Husmands-lodder paa godt $2\frac{1}{2}$ Td. Lands Størrelse (ialt 5).

I Hjelm sø m a g l e var der 11 Husmænd, i T v i n d e l s t r u p 2 og i F ø r s l e v 2, der hørte til Conradsborg.

I Kværkeby Sogn laa „Weyerhuus“, der havde et Tilliggende af 1 Td. 6 Skpr. Htk. samt et Jordstykke, der hed P e t e r s V æ n g e, i Ringsted Landsogn Nordgaarden, 3 Tdr. $6\frac{1}{2}$ Skp. Hartk., Arvefæste tilh. Major v. Desschau, og i Nørdrup Sogn L æ h u s, hvis Fæster, Oie Jørgensen, var fri for Pengear-

gift mod at rejse 300 Favne Gærder om Bedsted.

I Kværkeby Sogn var endvidere et Jordomraade med 6 Skpr. Hartk., tidligere tilhørende det saak. R æ v s h u s, der er nedrevet og Jorderne lagt til Kværkebygaards Forpagtning (under Rosengaardens Gods); endvidere H u m l e o r e 11 Td. 2 Skp. Htk., 5 Td. 4 Skp. Skovskyld, der alt hører under Conradsborgs Forpagtning, samt endelig Humleorehus.

I B e d s t e d laa 3 Td. 2 Skp. Ager Hartkorn, 4 Td. 5 Skp. Skovskyld til Conradsborg. Det var mod en Afgift af 200 Rigsdaler bortforpagtet til Forpagter W i t t u s e n og Forvalter G i ø e indtil 1. Maj 1808.

Endelig 3 Husmænd i Regne-mark.

Vi har i det Foregaaende nævnt adskillige Navne paa Fæstere; lad os et Øjeblik dvæle ved en enkelt af disse, nemlig

Mads Larsen Keyte i Almstofte, der i 1794 havde overtaget sin Gaard til Arvefæste, efter at Gaarden — ligesom de øvrige Gaarde — i 1792 var blevet udskiftet.

Lad os se, hvorledes han boede.

Mads Keyte, der var Sognefoged, boede i en Gaard med 4 Længer. Hans Stuelænge (mod Syd) var 34 Al. lang og 8 Al. bred. Køkkenet omfatter omtrent en Tredjedel af Bygningens Udstrækning, idet det er paa 4 Fag, medens hele Bygningen er 13 Fag. Til Køkkenet er der to Døre, nemlig en hel Dør og to halve „med Klinkefald og Handfang“. I Køkkenet er der Skorsten, Bagerovn og Kølle (til Maltning). Karlekamret støder op til Køkkenet. Huset er Ege-Bindingsværk.

Det samme gælder ogsaa Udhusene, der er henholdsvis 31, 33 og 30 Al. lange. I den østre Længe er 2 Fag indrettet til Bolig for en *I n d s i d d e r*.

Mads Keytes Hestebesætning

bestod af 10 Heste, hvis samlede Værdi sattes til 103 Rigsdaler; den bedste var en 7aars sort Hoppe til 20 Rigsdaler; den ringeste en sort 14 Aars til 6 Rigsdaler.

Men syntes Hestene ikke meget værd, maalt med Nutids-Møntforestillinger, saa var til Gengæld Gaarden billig, da Mads Keyte købte den til Selveje, hvilket skete i Maj 1802.

Paa den Tid var den Knuth'ske Herlighed paa Conradsborg forbi. Gaarden havde faaet sit gamle Navn Sørup igen. Mads Keyte købte sin Gaard af Sørups nye Ejer, Jens Dahl, for 1225 Rigsdaler.

Salgskontrakten indeholder den Bestemmelse, at der samtidig med at Gaarden købes af den ny Ejer skal udlægges Jord til et Hus („Græsning til en Ko og nogle Faar“). Jagt og Fiskeri overdrages Køberen, men den hidtidige Ejer forbeholder sig Jagt-ret i sin Tid; men — hedder det videre — efterfølgende Sørup-

gaards Ejere har ingen Ret eller Rettighed til Jagt eller Fiskeri paa denne solgte Ejendom.

Mads Keyte var den første Selvejer i Almstofte.

— — —

To Navne gaar igen i Knuth-Slægten, nemlig A d a m og D i t l e v. Medens Navnet Conradsborg forlængst er glemt — maa-ske levede det i Navnet Conrad, der anvendtes en Del ved Navngivningen Syd for Ringsted for et lille Hundrede Aar siden — er de to andre Navne bevarede i D i t l e v s h ø j og A d a m s h ø j, der begge er lagt paa gammel Conradsborg tilhørende Jord, henholdsvis i Hømb og Kværkeby Sogn. Ditlevshøj er senere udstykket og giver Plads for Kolonien, der er oprettet paa Foranledning af Udstykningsloven af 1907; Adamshøj eksisterer jo vedvarende som Herregaard; men af dens Omraade er foretaget en af de første Udstykninger her paa Egnen efter Husmandsloven af 1899.

Sørup Gaard har i den forløbne Tid skiftet Ejer mange Gange.

Jens Dahl, der gentagne Gange er nævnt i det Foregaaende, solgt Gaarden til Justitsraad Henrik Callisen.

Slægten Muus kom i Besiddelse af Gaarden 1828, da Thor Muus købte den, hans Søn Ritmester W. H. Muus ejede den fra 1881 til sin Død, 1907, da hans Enke solgte Gaarden til Grev Fr. Brockenhuus-Schack; i de 11 Aar han ejede Gaarden, undergik den betydelige Ombygninger og Forbedringer, bl. a. blev Hovedbygningen smukt istandsat og delvis fornyet. Grev Brockenhuus-Schack solgte Sørup 1918 til P. Madlung, forhen Hollufgaard paa Fyn, for 1,280,000 Kr.

Justus Ulrich, forhen Ravnstrup, købte Gaarden 15. December 1918 for en lignende Købesum.

Hidtilværende Forp. Harsen, Mørup, købte 8. Februar 1923 Gaarden.

**HOLBERG
I TERSLØSE BYLAV**

**Foredrag ved Holberg-Samfundets
Udflugt til Tersløsegaard
d. 15. Juni 1924.**

Vi havde i mit Barndomshjem adskillige af Holbergs Komedier, først og fremmest „Jeppe paa Bjerget“ og „Erasmus Montanus“. Jeg læste dem meget tidligt. Hvor der i et Bondehjem for 35—40 Aar siden var S a n s for Læsning, læste man alt, hvad der kom indenfor Ens Rækkevidde. Og jeg husker, jeg fandt, det var evige Løjer med Jeppe. Jeg var forresten ked af de mange Fremmedord. Jeg vidste ikke den Gang, at disse mange Fremmedord var Udtryk for en Reformation, idet Fremmedordenes T a l f o r u d for Jeppe (og Holberg) havde været mangfoldigt større.

Den Gang fik jeg mit første Indtryk af Holberg og hans Jeppe.

Siden har jeg faaet mange andre. Sidst har jeg faaet Jeppe ka-

rakteriseret som en Slags politisk Tidstype, fra hvem bolschevistiske Tanker udgik.

Men jeg synes alligevel, at jeg aldrig føler mig Holberg nærmere, end naar jeg en Sommerdag svinger ind i hans gamle Gaard, der ligger i Tersløse By under gamle Linde.

Jeg prøver da at danne mig et Billede af denne Holberg, der skrev Historie, Komedier og drev Landbrug, prøver at tænke mig ham ude blandt Godtfolk i den gamle Landsby Tersløse, en af de mange ærværdige Byer, der har Navneendelsen „Løse“.

Hvis Holberg i 1925 havde været Godsejer paa Tersløsegaard og Brorupgaard, vilde han utvivlsomt have været Medlem af Andelsmejeriet og pløjet med Tractor.

Allerede i 1745 var han med i Laget.

Der har nemlig været det ejendommelige Forhold med Tersløsegaard, at dens Jorder har ligget i

F æ l l i g med Tersløse Bønders
Jorder.

Da Tersløse i 1682 blev opmaalt og vurderet (matrikuleret), blev der om Tersløsegaarden skrevet følgende:

„Tersløse Hovedgaard, som er en gammel brøstfældig Gaard, beliggende ved Tersløse By, haffuer sine Marker og Jord beliggendes udi Tersløse Bys trende Vange.“

Og at dette Jordfællesskab har været til Stede ogsaa i Holbergs Tid, turde fremgaa deraf, at først da Tersløse By udskiftedes 1794, fik Tersløsegaarden et samlet Jordomraade, svarende til den Andel, Gaarden havde haft i den fælles Bymark.

D. v. s. at da Holberg i 1745 kom hertil som en 61 Aar gammel Herre, blev han en af By-
l a v e t.

Bylavet er vor ældste Landbo-organisation. Den taber sig i Middelalderens Dage. Bylavets Ting var B y s t æ v n e t, der

holdtes midt i Landsbyen. Og Landsbyen havde sin egen Lov, sin *V i d e* eller *V e d t æ g t*.

Dette gamle Bystævne var det eneste Sted, hvor Bonden gennem Aarhundreder havde en, om end meget begrænset, Ret til at beskæftige sig med offentlige Anliggender. I Bystævnet laa *K i m e n* til kommende Tidens Selvstyre.

Bystævnet beskæftigede sig, naar Hornet havde lydt paa Gade, med alle *B o n d e n s S a g e r*, for saa vidt de angik Jordens Pløjning, Høstens Begyndelse, Gødningens Udbringelse o. s. v.

Ja ogsaa Spørgsmaal om Ejendomsvergreb, Smaatyverier o. s. v. behandlede paa Bystævnet. Oldermændene var *P o l i t i* og *D o m m e r*.

Holberg — om ikke personlig saa dog ved sin Ridefoged — er blevet Part i dette Bylav, der talte 23 Bønder.

Da Holberg købte Tersløsegaard, laa der i Tersløse By 24

Gaarde (indbef. Præstegaarden). Fire laa saa tæt sammenbyggede til højre for Vejen, inden man kommende fra Sorø siden svinger ind paa Tersløsegaard — saa tæt sammenbyggede, at de havde fælse Længe med hinanden.

Saa tæt sammenbygget var Byen, at da den 40 Aar efter Holbergs Død udskiftedes, maatte 12 af de daværende 18 Gaardmænd flytte ud paa Marken med deres Gaarde.

Hvis Holberg havde haft Sans for noget af det, der interesserer Nutidens Lokalhistorikere meget, kunde han have gjort en rig Høst af Navne paa Tersløse Bymark. Betegnelser som Præstevangen, Kirketoften og Bauneaasen var brugt i daglig Omtale som Steder, hvor Bøndernes og Herremændens Holbergs Jord laa. Og det samme gjaldt Betegnelser som: Stodderkuleagre, Ørnekulsgre, Ellerævbensagre, Langetarmeaas, Store Bjørnevad, Lakkevraa, Hejrekær, Traneholm, Tabelbords (Tavle-

bords) Agre, Havkrogen, Natravnehullet, Stejleddet o. m. fl., deriblandt saa frygtelige Navne, som ikke lader sig udtale for høviske Øren i vore Dage.

Da Holberg blev Godsejer i Tersløse, var det i en Tid, hvor der handledes livligt med Herregaarde overalt paa Sjælland og vel over det hele Land.

Holbergs Naboer paa Herregaardene.

Paa Gaardene i Omegnen her i det indre Sjælland sad der overalt Folk, der havde handlet sig deres Ejendomme til:

Paa Ø d e m a r k sad Kommerceraad Kellinghusen; Gaarden havde skiftet Ejer 7 Gange i Løbet af Aarhundredets første Halvdel.

V e d b y g a a r d var i 1738 solgt af Fru v. Barnewitz ved Avktion paa Grund af økonomiske Vanskeligheder.

B o n d e r u p, der i sin Tid var ejet af Tersløsegaards Ejer før

Holberg, Landsdommer Johs. Christensen, havde i Løbet af 20 Aar skiftet Ejer 5 Gange; den ejedes paa Holbergs Tid af Køgeborgeren Søren Hansen Seidelin.

Merløsegaarden, der ogsaa havde tilhørte Johs. Christensen, var købt af Kongeætlingen — i den skæve Linie — Grev F. A. Danneskjold til Skjoldnæsholm.

Mørup ejedes af den lærde Bolle Willum Luxdorff, under hvis Eje Gaarden brændte, hvorefter den i 1748 solgtes til Lars Bjørn, der ogsaa ejede Gundetved (det senere Selchausdal), der laa N. f. Holbergs vestsjællandske Besiddelser. Bolle Willum Luxdorff var en livlig Natur og har i den korte Tid, han var Nabo med Holberg, staaet paa venskabelig Fod med H. Den 31. Maj 1745 red han sammen med en Ven over til Tersløse, hvor han traf Holberg og overnattede. Dagen efter spiste han til Middag paa Tersløsegaarden.

Og den følgende Dag havde han Holberg til Middag sammen med bl. a. Tersløsegaardens Sælger, Etatsraad Christensen. (Fortalt i Luxdorphs paa Fransk førte Dagbog.)

Paa den anden Side Aamosen sad paa K o n g s d a l Oberst Johan Schack, paa F r y d e n d a l Generalløjtnant v. Gyndtens Enke, og paa E l l i n g e (det senere Løvenborg) den norske Bjergværksejer Herman Leopoldus, der senere adledes under Navnet Løvenskjold.

Holbergs nærmeste Nabogaard N i d l ø s e g a a r d e n, havde et Par Aar før Holberg kom til Tersløse mistet sin Ejer, egentlig den ejendommeligste af alle disse Mænd, Oberst Rabe v. Kalckreutz, der af Nidløsegaarden og Hellestrup havde oprettet en Pensionsanstalt for 10 aldrende, vel-tjente Officerer eller andre skikkelige Mennesker og 10 Fattige paa Godserne. Formaalet var smukt, og v. Kalckreutz havde og-

saa draget Omsorg for, at hans Bønder fik saa taalelige Kaar som muligt. Men nogen god Husholder var han ikke. Gælden var saa stor, at Stiftelsen ikke kunde bestaa, hvorfor den senere henlagdes til Sorø Akademi. Det er ikke udelukket, at Holberg baade positivt og negativt har lært noget af dette Forhold.

Det danske Landbrug var i de Aar, Holberg købte Tersløse, inde i en Krise.

Kapitelstaxten — Kornprisen — var den laveste, den havde været i 150 Aar.

Flæsket kostede — omregnet i Møntværdi før 1914 — 2 Kr. 33 Øre pr. Lispund, 29 Øre pr. Kilo-gram.

Og fra 1745—51 hærgede Kvægpesten paa det Frygteligste. I disse 7 Aar dør der i Danmark 2 Millioner Stkr. Kvæg, eller $\frac{1}{4}$ Mill. Køer aarlig af en Kvægbestand paa normalt $\frac{1}{2}$ Million.

Vi véd, at Holberg var meget

optaget af dette Spørgsmaal, som paa den Tid var Landbrugets vigtigste; han har skrevet Afhandlinger derom og ivret mod Overtroen om Aarsagen.

Hvad Kometen betød —

Overtroen satte bl. a. Kvægpesten i Forbindelse med Tilsynekomsten af Kometer. Man har fra en lidt ældre Tid et vidunderligt Rim, der skildrer Kometers alsidige Indflydelse paa Verdensudviklingen:

Hver en Komet, som lader sig se,
følges af Ulykke, Kummer og Vé.
Otte Slags Ulykker vanlig opstaar,
naar en Komet over Himmelen gaar:
Koldfeber, Sygdom, Sot'er og Død,
Ondtid og Sult samt alle Slags Nød,
Krige og Rov, dertil oprørske Sind,
Hede og Tørtid samt bidende Vind,
Kulde og Frost samt Mangel paa Vand.
Ved Døden afganger saa mangen stor
Mand,
Brandstorm og Jordskælv haardt farer
frem
og mangen Regering gaar nedennom
hjem.
Saadanne Ulykker vanligt opstaar,
naar en Komet over Himmelen gaar.

Men naar vi af Hjertet gør inderlig
 Bod,
 frelser os Herren og rejser vort Mod.

Holberg tror ikke paa Kometens skadelige Følger. Han mener, at Pesten stammer fra „en blaa Taage“, som nogle foregiver sig at have set nedfalde fra Himlen, „hvilket gør det ganske rimeligt at slutte, at saadanne Taager har bestaaet af en Sværm af Insekter“, siger Holberg.

Hvorledes han har stillet sig til Tidens populære Helbredelsesmidler: Aareladning, Terpentin og Brændevin, forlyder der intet om.

Et Vidnesbyrd om Tidens barbariske „Helbredelsesmidler“ har man i en Oplysning om Behandlingen af Kvægpest: „Tungen trækkes Koen ud af Halsen, og den yderste Spids, hvorudover lægges en Klud, bides bort af et Menneske, som har skarpe Tænder.“

Forstaaelsen af Smittefare var i de Tider næppe til Stede i større

Omfang. H. P. Kristensen skriver saaledes i „Fra Arkiv og Musæum“ IV: „Bønderne selv foretog sig intet for at spærre Kvægpesten ude ... Begrebet Smitte stod dem alle uklart. At det var Afsondringer fra det angrebne Kvæg, der paa talrige Maader ved at føres fra Sted til andet, var den egentlige Aarsag til Pestens Udbredelse — det var noget, der selv for de Lærde den Gang blot begyndte at dæmre.“

Kvægpestens Viderværdigheder.

Det er dog et Spørgsmaal, om man ikke noget tidligere, end man i Almindelighed forestiller sig, har været opmærksom paa Smittefare. I hvert Fald indeholder Landsbyvedtægten for Sneslev ved Fuglebjerg, der stammer fra 1649, følgende: Det bestemmes, at hvis en Mand har Kreaturer med „s m i t t e l i g B r e k“ i den fælles Bymark, skal han være pligtig at faa det fjernet; sker det ikke, skal han bøde $\frac{1}{2}$ Tønde

Øl, og Bymændene skal have Lov til at slaa Kreaturerne ihjel, hvor de antræffes.

Være nu som det vil! Kvægpesten var Tidens frygtelige Svøbe. Og indtil for faa Aar siden — maaske endnu — kunde man hist og her paa vore Landsbymarker helt ude ved Moseranden støde paa Tjørnekrat, der var groet det Sted, hvor Kvægpestens Aadsler var slæbt sammen. Det Sted gik man i gammel Tid langt uden om.

Men mange Steder lagde man Hænderne selvopgivende i Skødet. Holsteneren Hennings, der bl. a. berejste Egnen mellem Slagelse og Tersløse 16 Aar efter Holbergs Død, fortæller, at man lod Aadslerne ligge i Staldene og Svinene gaa og rode i dem, saaledes at en smittet Landsby kunde lugtes i mindst 1000 Skridts Afstand.

Holbergs Sans for sine Dyr har aabenbart strakt sig et godt Stykke ud over Nyttehensynet.

J e p p e s Afskedtagen med sine Husdyr er et Udtryk for, at Holberg selv har forstaaet Landbrugers Kærlighed til sine Husdyr. Da Kvægpesten en Gang bortriver alle hans Køer, ser han med Glæde, at en eneste lille tiloversbleven Kvie er drægtig.

Holberg som Agerdyrker.

Den stærkt genvakte Holberg-Interesse, for hvilken Holberg-Samfundets Arbejde har en stor Del af Æren, har ogsaa vakt Spørgsmaalet om Digterens rent praktiske Forhold til Landbruget saa stærkt, at endog et af vore Landbrugs-Fagskrifter for nylig har bragt en udførlig Afhandling om Emnet*).

Digteren siger, at han (da han havde købt Tersløsegaarden), førend han begyndte paa Arbejdet paa sin egen Gaards Forskønnelse, „lod jeg de forfaldne Bøndergaarde enten forbedre eller

---

*) Kulturingeniør Vilh. Bagger i »Vort Landbrug«, Nr. 1—3 inkl. 1924.

fra Grunden opbygge, forsynede dem med Besætning og lettede Bønderne deres Hoveri. Og da jeg saadant havde gjort, kaldede jeg dem sammen og sagde: Nu haver jeg gjort mit, nu maa I gøre eders. Thi det er herved at mærke, at der er tvende Maader, hvorpaa Bønder fordærves: én ved ikke at række dem Haanden, naar de trænge, en anden ved at lade dem faa, hvad de pege paa, saasom de ved for megen Hjælp henfalde til Ladhed og Skødesløshed.“

B a g g r u n d e n for Holbergs Interesse for Landbruget er sikkert ikke alene hans forretningsmæssige Synspunkter for Pengeanbringelse. De utallige Ejerskifter paa Godserne tyder ikke just paa, at Landbruget kunde virke direkte fristende. Men ude i den store Verden begyndte Datidens statsregulerende System, Merkantilismen, at undermineres af en voxende Forstaaelse af Landbrugets Betydning.

Selv om Forsøgene paa at stedfæste J e p p e p a a B j e r g e t maa siges at være definitivt strandede, er der dog ingen Tvivl om, at Holberg gennem sin mangeaarige Færden blandt Mennesker har mødt baade Jeppe paa Bjerget og Jeppe Berg — Bohémen og den Snusfornuftige, Ødelanden og den Samfundsnyttige. B j e r g e t laa mange Steder i Sjælland, som det ligger den Dag i Dag. Talemaaden „Herpaa Bjerget“ er den Dag i Dag Udtryk for Ironi over lokalt Snæversyn.

Særtegnende for sjællandsk landskabelig Navngivning er det, at enhver Højning i Jordsmonnet nævnes B j e r g. I vore ældgamle Navne paa Markstykker træffer man sjældent Udtrykkene Bakke eller Banke, men ofte Bjerg.

Holberg interesserer sig levende for Bondens Kaar. „Selve Bøndernes Passiar og oprigtige Snaksomhed morer mig mere end de Lærdes sirlige Taler,“ siger Holberg.

I sin Afhandling „Holberg i Sorøegnen“, der samler en saa fortræffelig Oversigt, kommer Carl S. Petersen ogsaa ind paa Spørgsmaalet om Holbergs direkte Forhold til Bønderne, og han citerer bl. a. Munkebjergby-Præstens Beretning om, at Holberg undertiden klædte sig ud som en Tigger og stod ved Vejledene, lukkede op for de Kørende og tog imod den Skilling, der ræktes ham. Carl S. Petersen afviser disse Anekdoter som uforenelige med Holbergs Karakter. Og deri har han vel nok Ret. Det er snarest en Tilbagedigtning af Komedierne.

Forfatteren Zakarias Nielsen, der var født i Brorupgaards-Omraadets nære Nabolag, og hvis Slægt gennem flere Led var knyttet til Egnen, gengiver Anekdoten i „Fortællinger og Skildringer“ 1887, digterisk udformet, men med Tilføjende: at den er „grundet paa en virkelig Begivenhed, der har levet i Mindet fra

Fader til Søn i Forfatterens Slægt lige fra Holbergs Dage.“

Morsomme re for Karakteriseringen af den Opfattelse af Holberg, der var blandt Folk, der som Præsterne levede ude blandt Landbefolkningen, er et Optrin, der fandt Sted i Gimlinge Sogn, nær den nuværende Dalmose Station i Høsten 1748. En Karl Søren Berntsen forsvandt efter et glad Lag en Aften i Dalmose Kro og var borte i 6 Dage, hvorefter man fandt ham sovende paa en Husrygning i Vemmeløse By — „med Hovedet til Vester og Fødderne til Øster“. Derom udtaler Provsten i V. Flakkebjerg Herred, Olivarius, i et Brev til Sjællands Biskop:

Var det noget nærmere Baron Holbergs Gods, da var det muligt, at han skulde lade undersøge dette Tilfælde; men paa denne Kant kan jeg ikke vide nogen, som kunde være ret snu dertil og vilde gøre sig Umage derfor.

Man ser af denne Ytring, at Holberg ude i Folket har haft Ord for at være en ganske snedig Karl.

Benedicte Arnesen Kall anfører 1861 som et Vidnesbyrd om Ærbødigheden for Holbergs Minde, at Tersløsegaardens Stol i Tersløse Kirke altid stod tom og kun benyttedes ved Barnedaab og lign. Dette har sikkert intet med Ærbødighed at gøre .Saaledes var Skikken vistnok overalt paa Sjælland, saa længe Kirkerne var i Herregaards Eje.

Kirkebogen for Tersløse giver ikke for de Aar, da Holberg færdedes paa Egnen, mange Oplysninger, der har Tilknytning til Holbergs Forhold. Tiende Søndag efter Trinitatis 1751 havde „Monsieur Place paa Tersløsegaard“ en Daatter til Daaben, og da var blandt Fadderne „Patronen Høyvelbaarne Baron Holberg“; de andre Faddere var Seigneur Mouritzen fra Mølleborup, Ridefogden Monsieur

Biere, Mons. Flasbye fra Gaarden og velbyrdige Jomfru Fogh fra Kragerupgaard.

At der har været selskabelig Forbindelse mellem Funktionærerne paa Holbergs to Gaarde, fremgaar af Notatet om en anden Barnedaab, nemlig Forvalter Flasbyes Søn; da er blandt Fadderne Mons. J e s s e n, Forpagter paa Brorupgaard, den Gaard, som Holberg ejede ved Slagelse.

Gennem disse Notater dukker Navnene paa enkelte Medlemmer af Holbergs Husstand op, og der ses at have været livligt selskabeligt Samkvem mellem disse og Præsten i Tersløse. Da Degnen, Jacob Winding, har Barn i Kirke, er „Søfren Jørgensen paa Tersløsegaard“ blandt Fadderne.

Og i 1750 nævnes — ikke for sin Dyds Skyld — „Johanne Jørgensdatter, som tjente paa Tersløsegaard“. Hun har et uægte Drengbarn i Kirke, og Faderen er en Tjener hos Grev Haxthausen i Sorø. Navnene paa et Par af

de ved den Lejlighed optrædende Faddere fortæller lidt om Virksomheden i Landsbyen. To af Fadderne er Niels S a v s k æ r e r og Jens S a v s k æ r e r.

I 1748 nævnes Forpagter, Seigneur Hallensberg paa Tersløsegaard.

Saavidt det indenfor den halve Snes Aar, da Holberg er knyttet til Tersløsegaarden, kan ses, er han ikke blevet o p n æ v n t. 1748 havde den da 64-aarige Sognepræst Jens Christensen Schytte en Søn i Kirke. Barnet fik Navnet J o h a n n e s og blev holdt over Daaben af Etatsraadinde Christensen, gift med Tersløsegaards tidligere Ejer, Etatsraad J o h a n n e s Christensen.

Navngivningen er blandt Bønderne overordentlig ensformig: Peder (det hyppigste), Anders, Christian, Niels, Søfren, Oluf, Laurids, J a c o b, Friderick forekommer en enkelt Gang, J e p p e ligeledes (Faderen var Hans Ibsen i Tersløse).

En Antydning — dog højst tvivlsom — af en Opkaldelse kan der ligge i, at Forvalter Flasbyes i 1756 fødte Datter kommer til at hedde L o v i s e.

Den fattige Skoleholder.

Skoleholderen i Tersløse har fulgt sit Herskab ud af denne Verden, thi i „Kiøbenhavnske Danske Posttidender“ for 22. Februar 1754 læstes følgende Kundgørelse:

„Skoleholderen i Tersløse i Merløse Herred i Sjælland er for nogen Tid siden ved Døden afgangen, men som hans Efterlændskaber, der er taget under lovlig Behandling, er saa ringe, at den ikke formaar noget ordentligt Proclama, saa tilkiendegives det herved for alle saavel Arvinger som Credi- og Debitorer, at Skiftet efter afgangne Christen Andersen bliver foretaget den 25. April o. s. v.“

Pudsigt nok læses i samme Nummer:

I store Færgestræde fjerde Dør paa højre Haand fra Stranden averteres Bøger til Salg, blandt disse: „Hr. Baron Ludv. Holbergs Danmarks Riges Historie i 3 nye Fransk Bind 6 Rigsdaler.“

Sansen for Holberg

afspejler sig ogsaa i Sorø Akademis Avktionsprotokol. Den 24. Maj 1758 sælges Prof. theologiae, Dr. Peder von Havens Efterlænderenskaber, deriblandt „Holbergs moralske Fabler“, der gaar for 3 Mark.

12 Aar efter Holbergs Død holdtes der paa Akademiet en meget stor Avktion, nemlig over Inspektør Hurtigkarls Efterlænderenskaber. Da sælges en Række Holbergske Værker, der alle indbringer betydeligt mere, end de er vurderet til. Tallet i Parenthes er Vurderingssummen, Navnet sidst er Køberens.

Holbergs Kirkehistorie 1740, 2. Bind, 1 Rdl. 5 Mk. 8 Sk., Løjtnant Eickstedt.

Danmarks og Norges Beskrivelse 1729 (5 Mk) 1 Rdl. 2 Sk., Løjtnant Eickstedt.

Holbergs Komedier, 5 Tomer, 1 Bind, (3 Mk. 8 Sk.), 1 Rdl. 1 Mk. 2 Sk., Mons Quegnon.

Holbergs Epigrammata (1 M.), Grev Reventlow den ældre, 1 Mk.

Holbergs Metamorphosis 1726 (8 Skill.), 1 Mark 5 Sk., Løjtnant Eickstedt.

Vi har nu prøvet at se Holberg i Forholdet til forskellige af „sin Egns“ Mennesker, og vi vender tilbage til Udgangspunktet: Forholdet til Bønderne. Vilh. Bagger fortæller:

Holberg beskæftigede sig personlig meget med sine Bønder. Han affattede selv Fæstebreve, Skøder, Købebreve, Obligationer. Han undgik videst muligt alle Omsvøb. En Mand sendte ham en Gang et Fæstebrev tilbage, fordi det kun var affattet i 6 Linier. Men Holberg svarede, at skulde han gøre det om, vilde han — gøre det en Linie kortere.

Holberg kendte sine Hoveribønderes Tænkemaade. Han holdt paa, at Byrden skulde lægges ligeligt og var imod Dispensationer; ulige Fordeling af Byrderne øgede Misnøjen.

Han havde ikke noget tilovers for den, der vilde unddrage sig de „fælles Samfundsbyrder“ paa andres Bekostning.

Kvaler har han haft med sine Bønder som med sine Fogder. De foran meddelte Navne, der stadig gaar igen, tyder dog paa, at han paa Tersløsegaard havde Folk, som tilfredsstillede ham.

Da Holberg døde.

Hvad her er meddelt, er kun Træk til et — vi kan vel sige — egnshistorisk Billede af Holberg. Men paa Tersløsegaarden lever **S t e m n i n g e n** den Dag i Dag.

Og et af de for vore Øjne snurrelige Mindedigte, som saa Lyset i den „Københavnske danske Posttidender“ ved hans Død har da profetisk sagt det Rette:

»Den store Holberg dør! Men ey hans
store Navn.«

— — — —

See, Sorø Muser svoer, og svær dit
ædle Navn med evig Kiendetegn i de-
res Egn skal tegnes.

Senere hedder det velment,
men ikke smukt:

»Klip Neglene af dem som paa hans
Kiste kratte.«

Digteren hedder Andreas Ben-
jamin Poulsen.

Endnu en Maaned efter Hol-
bergs Død trykker „Nye Stats-
tidender“ Sørgedigte dog med
Tilføjende, at man nu ønsker
at „blive forskaanet for fleres
Indsendelse“.

Her er det ikke Sorøegnen, men
hele Evropa, der paakaltes:

»Evropa! hør et Ord! men viid det Ord
er Torden,
thi tag en Dosis først mod Hierte-Daa-
nelse,
vor mageløs Skribent, vor lærde Mand
i Norden,
den store Holberg sig i Graven giem-
mede.

Du skønne Jomfrue! raab, at selv de
   huule Bierge,
 kand give dig igien et traurigt Veder-
   skrald.
 Græd for Du kunde ey det fiendtlig
   Stød afværge,
 som gav Baronen sit dybtsørgeligste
   Fald.«

Det Blivende og Vedvarende.

Holbergs Navn som Godsherre i Tersløse er kun som et Stjerne-skud. Men hans Navn har løftet Landsbyens Navn op i et Plan, hvor det vedvarende vil huskes.

Før den Tid ligger Landsbyen og Landsbysamfundets ældgamle Historie og efter den kommer den moderne Historie.

Den ældgamle Historie! Ja, den er der slet ingen Bund i. Forholdsvis afsides laa Egnen, indtil Høng-Tølløsebanen rejste Dianalund Station i Bøgeskoven; men gamle Hovedveje har dog ført ind herover. Kro har der været tidligt. I 1682 nævnes blandt Byens jordløse Husmænd **S i v e r t K r o m a n d**.

Navngivningen paa Landsbyerne følger de almindelige Regler. Tersløse hører, som nævnt, til den vidtstrakte Gruppe af store Landsbyer med Endelsen Løse, der findes i Merløse Herred, og trods Aamosens iøvrigt i gammel Tid skillende Egenskaber har Byerne med denne Endelse (Nidløse, Tersløse, Stenløselille, nu Stenlille) alle hørt til Herredet, hvor det vrimler med Løser (Merløse, Undløse, Uggerløse, Kvarmløse, Kvandløse, Tølløse). Hvorfor Byerne er kommet til at hedde saaledes, derom tvistes de Lærde. H. V. Clausen mener, at i et Tidsrum i Lejrekongernes Dage er Landsbyen i dette Herred fortrinsvis blevet anvendt til Lønning (Afløsning) for veltjente Mænd i Hirden. Forledet i Navnene skulde da være den Hirdmands, som fik Stedet.

De andre Landsbyer i Tersløse Sogn har ikke Navne, hvis Oprindelse er saa fornem. Det er Torp eller Skovbyer, Nybygder, op-

staaet i Tiden omkring de store Vikingetog, da det dyrkede Areal i vort Land er i stærk Væxt.

Byerne er Atterup, Brandstrup, Karsholte. De gamle Navne paa disse Byer er: Attorp (1387), Brendorp (1377) og Calfsholte (1296). Forledene er utvivlsomt Navne paa Personer. Efterledet er for Karsholtes Vedkommende en Hentydning til Beliggenheden i Skov; et Holt er en lille Skov.

I Middelalderen er Tersløse Bønder blevet Tjenere til Antvorskov Kloster ved Slagelse; men efter Reformationen blev de lagt under Sorø Kloster.

Men senere i 1500 Aarene blev i hvert Fald en Del af Tersløse Gods lagt ind under Kalundborg Slot. Og denne Udvikling synes at være fortsat; den 29. Juni 1607 fik saaledes Sten Brahe Ordre af Kongen til at lægge 2 Gaarde i Tersløse med Skov til 80 Svins Olden og 1 Gadehus ind under Kalundborg Slot.

Tidlig er der opstaaet en Herregaard i Byen, hvorpaa sad den Mand, der for sin Jord stillede under Vaaben, naar Krig brød ud. Den ældste af disse Herremænd var Anders Knudsøn (Grosøn), en Svigersøn af Esbern Snare, gift med dennes Datter Cæcilie. Ingen af de følgende Ejere, først af Slægten Grubbe i flere Led, senere af Slægten Bølle, har nogen historisk Interesse.

For Erik Madsen Bølle, der døde 1562, og hans Hustru er der Ligsten i Tersløse Kirke, der forøvrigt ikke frembyder noget af særlig Interesse; den ligger tiltalende i den venlige By.

Gamle Navne fra Atterup, Brandstrup og Karsholte Marker.

Vi har i det Foranstaaende omtalt nogle af de mange gamle Navne, der knytter sig til Tersløse Bymark. Lignende Navngivning har der naturligvis været i Sognets andre Byer, saaledes hed **B r a n d s t r u p s** tre gamle Van-

ge: Egerbjerg (Syd for Brandstrup), Skovvangen (NV.) og Ærtebjerg (Ø. og NØ.) Af de andre Navne, der er knyttet til Omraadet, kan anføres Snogestubbeaas, Kællingevads Aas (hvor Vejen fra Dianalund til Vedde passerer Sogneskellet, hedder Stedet den Dag i Dag Kællingevad); endv. var der Bøllemosestykker og Store Bøllemoseholm, Bjergstette Aas og ved Orebo Skel Kuldams Stykker.

I Atterup Bymark var der ogsaa en Rigdom paa Navne, saaledes Øst for Byen: Strivsagre, Stenleds-, Kværn- og Eiersten-Agre, Tøe Mose, Helledys, Skatteplets (?) Agre; N. f. Byen: Sahlbank, Højtoft, Rævesti, Avleaas, Hennebrød, Blotvels, DysseknoId.

I Karsholte Bymark var der 3 Vange: Skovvangen, Lillevangen og Holmevangen. Af mere ejendommelige Navne kan herfra anføres: Brentevangsaasen,

Grydemose, Ravnebæk, Vaaseaasen. Vaaseaasen har ligget nær Vaase Skov og antagelig tidligere været delvis skovdækket; nu ligger der tre Gaardes Marker paa dette Omraade. En Bakke kaldes endnu R a v n e b j e r g; den menes at have ligget nær Ravnebækken, hvis Sted ikke mere kendes. Et ejendommeligt Navn er Troldekærs Aasen. Gaarden Elmegaard skal tidligere have heddet Troldebækgaarden; paa dens Jord er Kolonien Filadelfia anlagt.

Sagn og mundtlig Overlevering.

I Karsholte forekommer bl. a. Trindekær, Hejreagre og Ventekildeagre. Hejregaarden ligger i et lavt, tidligere sumpagtigt Terræn — et Vandhul N. f. Gaarden hedder den Dag i Dag d e t H e l l i g e. En langagtig Lavning mod Øst i Marken kaldes „Dejgtrugget“, og længere ude betegnes Terrænet ved Navnet Tyskermosen. (Disse Oplysninger og ad-

skillige andre om, hvad der kendes i Nutiden, skylder jeg Lærer Nielsen, Karsholte, Tak for.

Et Sted i Tersløse Bøgeskov er der en firkantet aaben Plads, der kaldes „Arnehaven“; her — fortæller den mundtlige Overlevering — skal der i Svenskekrigens Tid være nedgravet fire Malmkanoner.

Blandt de øvrige ikke mange mundtlige Overleveringer kan anføres, at der til et Par Sten paa en Mark ved Tersløse (Sognefogdens Gaard) er knyttet Sagn om kastet Sten.

I den ene Sten findes 5 Huller. To Kæmper sloges med Sten. Den ene stod paa Søbjerg Banke i Skellebjerg Sogn, den anden paa Galtebjerg. Stenene ramte hinanden og faldt ned, hvor de nu ligger. De 5 Huller er Fingeraftryk.

En skønne Dag skiftede Holbergs Tersløse og med det mange Aarhundreders Tersløse Udseende. Hvor de gamle Navne hidtil

havde været en Vejledning for Bymændene, naar de skulde ud paa de vidtstrakte Fælleder, opstod der nu nye Skel; hver Mand fik sit eget Jordstykke.

Det begyndte med Præsten og Degnen, som allerede 1780 fik deres Jord udskiftet af Markfællesskabet. Men i 1794 fulgte hele Byen efter.

Da det 1000-aarige Fællesskab hævedes.

Beskrivelsen over Udskiftningen giver os et Indtryk af, hvorledes det Hele forløb.

Udskiftningen foretoges af Bondefoged Peder Jensen og Gmd. Jak. Olsen, begge af Svinninge, og af Distrikts-Landinspektør Schyth.

Hele Byens Jordomraade blev sat i Taxt. Markerne betegnedes overalt ved de gamle Agernavne.

Af Byens 18 Bondegaarde vil efter Udskiftningen kun de 5 kunne blive liggende i Byen; endvidere bliver Møllegaarden lig-

gende uberørt, 12 Gaarde maa udflyttes.

Der ydedes Udflytterne forskellig Hjælp, bl. a. Hegnsætning, Vejanlæg, Grøftegravning, Bygningers Opførelse etc. Til Indhegning af Have ved en ny Gaard ydedes eksempelvis 6 Rdl. 77 Skilling.

For at hindre for stor Paa-gaaenhed ved Hegnene, forbødes det enhver Udflytter at pløje Hegnet nærmere end 4 Alen; overtraadte han dette Forbud, mistede han Halvparten af den Hegningshjælp, der eventuelt maatte tilfalde ham.

Akademiet opførte selv alle Hegn ved Skovene, men Vedligeholdelsespligten tilkom de nye Brugere.

Videre ydedes der Grundforbedringshjælp til Gravning af Vandgrøfter. Jens Christensen skulde saaledes have 267 Favne Vandgrøft paa sin Mark — Grøfterne skulde gennemgaaende være 2 Alen brede

foroven og $1\frac{1}{2}$ Alen dybe; de kostede at grave 3 Mark pr. Favn. Foruden Grøfterne skulde der anlægges Stenkister over disse ved Veje; en Stenkiste beregnedes til 1 Rigsdaler. Enkelte Udflyttere maatte grave indtil ca. 870 Favne Vandgrøfter. Akademiet betalte de $\frac{2}{3}$ af Udgiften.

De, der maatte flytte ud fra deres Gaarde, fik endnu i 2 Aar Raadighed over deres gamle Gaarde og deres Havepladser.

Frugttræer maa de medtage, saafremt disse ikke er for gamle til at flyttes. De gamle Frugttræer, der bliver staaende, skal sælges, til den, der overtager Pladsen efter Overenskomst, eller efter uvildige Mænds Skøn. Hvis den ny Ejer finder, at Træerne enten er ham til Hinder eller uden Værdi, skal den forrige Ejer fjerne dem.

For Pile i god Væxt gives der ogsaa Erstatning i Form af Ret til at tage Førstegrøden af Pilene, bl. a. 4 Sættepile af hver Pil,

hvoraf en Femtedel leveres hvert Aar.

Stengærder, som ikke flyttedes inden to Aar, skulde tilfalde den, paa hvis Grund de stod.

Saa længe Udflytterne byggede, maatte de benytte sig af de gamle Markveje, der ellers skal nedlægges.

Spørgsmaalet om Gødningen til de udskiftede Lodder havde Bønderne afgjort inden Udskiftningen; dog bestemtes det, at Mølleren skulde afgive yderligere 70 Læs til Udflytterne paa Purroglodden; af disse skulde Udflytterne selv hente de 40 Læs, medens 30 Læs skulde køres af Mølleren.

Udflytterne fik 2 Aars Frihed for Hoveri og Hoveripenge. Da Bondefogden Søren Christensen, hvis Gaard ogsaa skulde udflyttes, i Forvejen var hoverifri, tilstodes der ham, mod at han fortsatte som Bondefoged, en Pengegodtgørelse i 2 Aar af 12 Rigsdaler pr. Aar.

En Del Lodtagere blev fri baa-
de for Skatter og Skattekor-
ns Penge i 2 Aar og for Landgilde i
3 Aar, fordi der paahvilede de
Jorder, de fik, meget Arbejde.

Tre Udflyttere havde saa man-
ge Sten paa deres Jorder, at de
ikke alene maatte lettes for Af-
gifterne, men endvidere have et
aarligt Tilskud, 5 Rigsdaler pr.
100 Favne Stengærder; videre
fik de 6 $\frac{1}{2}$ Favne Brænde aarlig
i 3 Aar til Stenbrænding, og no-
get Træ til Stenslæbere, dog paa
Betingelse af, at de viste Flid
dermed og anvendte begge Delene
vel.

Da Mølleren, skønt han har
gravet Brønd, stadig intet Vand
kan faa, og derfor er uden Vand
til Husholdningsbrug og til Krea-
turerne, naar det er Frost, skal
Naboen tillade ham at hente
Vand hos sig. Og samme Sted —
paa „Sandager“ — skal ogsaa en
anden Udflytter, der mangler
Vand, have Lov at forsyne sig.
„Dog forstaar det sig, at dem, i

hvis Lodder Kilderne findes og Vandstederne er, ingen Skade maa tilføjes eller og samme strax godtgøres dem.“

Derefter blev der truffet Afgørelse om, hvilke Gaarde der skulde blive liggende, og slutelig blev der trukket Lod om de Lodder, hvis Gaarde skulde udflyttes. Enkelte af de vanskeligst stillede fik tilstaaet en Extra-Bygningshjælp i Form af Tømmer eller Penge.

I Byen var der 18 Husfæstere, hvoraf kun 8 ønskede at modtage Jordlod, et ejendommeligt Vidnesbyrd om, hvor lidet Jordbruget paaskønnedes i hine Tider. Det følte nærmest som en Tvang at skulle bindes til Jorden.

Alligevel — den Dag, den 20. September 1794, da Udskiftningsforretningen var til Ende, var der sket et stort Fremskridt i Holbergs gamle Landsby.

Den ny Tid.

Allerede Holberg havde været opmærksom paa Faren ved Fællesskabet, idet den dovne Mand kunde sove baade sig selv og sine Byfæller fra Udbyttet af den Flittiges Arbejde, saa længe man var fælles om alt.

Tersløsegaardens Jorder fra-solgte allerede i 1817. I Munkebjergby Sogn, hvor en Del af Jorderne laa, opførtes Kammergave.

Senere henlagdes Jorderne i Tersløse Sogn ogsaa hertil.

Nu er opstaaet en Nybygd af selvstændige Jordbrug paa dette Omraade.

Der har været Tale om at give denne Nybygd et Navn, i hvilket Holbergs Navn mindedes.

Under alle Omstændigheder burde man finde en Form for en Navngivning, der bevarede den Linie, som betegner den interessante Udvikling. Holbergs Navn har været saa langt fremme i denne Udvikling paa disse Steder, at det er forsvarligt at min-

des ham, om hvem Stenen over
Hovedindgangsdøren til Tersløse-
gaard fortæller (med Prof. Vilh.
Andersens Ord) :

Her levede Ludvig Holberg sine sidste

Somre,

»Glad ved at gøre
en god Borgers Gerning.
At ordne et Urede
og bedre Bondens Kaar«.

Holberg, Epist. III.

FOR 100 AAR SIDEN

B. S. Ingemann.

„Se Natten er forgangen, og Dagen er kommen nær!“ Det er en Novemberdag i 1823, at disse Ord fødes i Grundtvigs Sjæl. De bliver Texten til Kirkeaaret 1924. Født i en Anelse bebuder de Danmarks aandelige og folkelige Morgengry.

Nyt skal ske i Danmark. Og Nyt sker i Danmark i det kommende Aar. Det havde været et

langt trælsomt Ridt gennem det 19. Aarhundredes andet Tiaar og ind i det tredje.

Økonomisk havde en stor Del af Folket redet sig selv ihjel paa Seddelkursen. Op var kommet ned, og ned var kommet op. Prisforvirringen og Krigsforvirringen havde bragt Folket ud af Ligevægt. Tilsidst red Sulten truende for hver Mands Dør. Og det, der optog alle Tanker, var Spørgsmaal som: hvad skal vi æde, hvad skal vi drikke, hvad skal vi klæde os med? Men bag om alle disse i og for sig betydningsfulde Spørgsmaal bryder og gror det med nye Tanker som Frugt af en ny aandelig Trang. Og det afspejler sig i Løbet af Tyverne med Kraft i en Digtning, der er vidt forskellig fra den forudgaaende Tids, fordi det er en Digtning, der finder Vej ud i Folket.

Hedelærken i Jylland, Nattergalen paa Sjælland, Blicher og Ingemann, vidt forskellige, vidt

forskelligt bedømte af deres Samtid, men dog begge fuldbaarne Udtryk for, at Natten er forgangen, og Dagen er kommet nær.

De blev køligt modtagne af „Formskærerlauget“, Christian Molbech var den justerede Vra-ger og Maaler. Naar noget ikke passede for hans Maalestok, var det overhovedet ikke passende. Blicher var en Kampens Mand, Ingemann var det ikke. Men saa kom Grundtvig. Han kunde bruge den Dyrendal, for hvis Hug selv den mest justerede Alen knak.

Og Grundtvig mere end nogen anden var vel den, der bidrog til at vende Ingemann bort fra det altfor vidtdrevne Føleri, der prægede en Del af hans Arbejder.

1818 havde Grundtvig omplantet Saxos Danesaga paa folkeligt Dansk. Den udkom i September. I Foraaret samme Aar var Ingemann gaaet paa sin store Udenlandsrejse, der uden at løsne

ham fra det evig-danske i hans Natur dog flytter ham langt bort fra Københavns snævre, voldhegnede Gader.

At han paa den Rejse stilles Ansigt til Ansigt med det ny Europa, der begynder at hæve sig af 25 Krigsaars Vildrede, synes ikke at betyde saa meget for ham som de rent personlige Oplevelser, han har i Italien.

Her faar han interessant og broget Rejsefølge. Og han, der har levet sit stille Københavnerliv i dyb Forelskelse og langvarig Forlovelse med sin Ungdomskærlighed, Lucie Mandix, kommer her i Selskab med Kvinder af en helt anden „Verden“, Døtrene af den rige Handelsfyrste C. P. Bügel, en af den Bernstorff'ske Perodes dristige og heldige Krigstids-Spekulanter, fra 1808 Ejer af Herregaarden Ringsted Kloster, som han omdannede til Fideikommis. I Bügels flotte og storstilede Hjem i København har i Napoleonskrigenes Tid rørt

sig et broget-festligt Liv. Disse unge Piger er Verdensdamer i den Tids Stil, vidt forskellige fra den stille, blide Lucie Mandix fra det beskedne københavnske Embedsmandshjem (Departementschef Mandix).

Det Bøgelske Selskab rejser i egen Rejsevogn, som Storfolk gjorde i hine Tider (og som de gør det nu igen i Automobilernes Tidsalder). Og Ingemann optages i Selskabet. I hans Digtsamling „Rejselyre“ toner — skønt afdæmpet i Udtrykket — hans Begejstring for en af de unge Bøgelske Døtre, Marie Valborg, en sortlokket nordisk Berengaria; den finder sit festligste Udtryk i et Digt om en Uvejrsnat i Terracina, da Tordenen brager, mens det lyner fra Fjeld og glimter fra Havdyb:

»Taus paa Svalen hist staar i Lyn-
glands en drømmende Jomfru;
kækt hun ser i det flammende Mulm
Elementerne kæmpe,

ser i Afgrunden ned, og selv hun dri-
 stig fremkalder
 varslende Billeders Hær fra Dyb-
 Uhyrernes Verden.
 Ja, fra Norden Du kom: lig tankefuld
 Vala Du stander
 høj i Lynet med Ro; om Lokkerne
 flagrer Dig Tungsind,
 Rædslernes Lyst er Dig kær og skøn
 Naturen i Oprør.«

„Den drømmende Jomfru“
 holdt et Par Aar efter Bryllup
 med en holstensk Herremand, og
 Ingemann ægtede efter 12 Aars
 Forlovelse Lucie Mandix og blev
 i 1822 Lektor ved Sorø Akademi
 i dansk Sprog og Litteratur.

Men „den drømmende Jomfru“
 fra Terracinas Klippekyt lever
 op i den ildfulde skønne sortlok-
 kede Portugiserprinsesse Beren-
 garia. Folkevisens onde Been-
 gjærd afpasses for Billedet i
 „Valdemar Sejr“ saavidt, at hun
 kan danne Modbilledet til den bli-
 de, skønne Dagmar. Men det On-
 de er ikke hendes Natur. Dertil
 har det levende Forbillede staaet
 for livsvarmt for Digterens Blik.

Med Ingemanns Udnævnelse til Lektor i Sorø er Betingelserne i ydre Henseende til Stede for, at han kan rejse det litterære Størværk, som hans historiske Digtning er, enestaaende til denne Dag, læst og forkættet og læst igen — uden at denne Digtning overordentlige Betydning for Vækkelsen af den historiske Sans i vort Folk dog nogensinde med Rette har kunnet underkendes.

Trods al lærd Kritik vil Ingemanns historiske Romaner blive søgt af mange Læsere i hvert Slægtled.

De er baaret frem af en Bølge i evropæisk Litteratur, der kendetegnes ved en mægtig genvakt Sans for Fortiden. Den kendetegnes her i Danmark ved Oehlen-schläger og Grundtvig, i Tyskland ved Schiller, i England ved Walter Scott. Som Grundtvigs nordiske Udvikling stærkt præges af hans engelske Kundskabs-søgen, saaledes ligger det nær at

drage Sammenligninger mellem Walter Scott og Ingemann. Ingemann drager selv Sammenligningen, men hævder med Rette sin fuldkomne Selvstændighed i Behandlingsmaaden. Scotts første historiske Roman — „Waverley“ — udkom 1814, og flere andre Romaner paafulgte; men først 1824, samme Aar som Ingemann udsendte „Valdemar den Store og hans Mænd“, brød Scott sit Navneskjul.

Hvad førte Ingemann ind paa den historiske Digtning? Ja, Svaret kan utvivlsomt gives med det ene Ord: S ò r ø — maaske med Tilføjelsen: A b s a l o n s G r a v.

„Midt iblandt store Minder fra vor romantiske Tid“ — saaledes skildrer Ingemann selv det Sted, som blev hans Manddoms Virkefelt. „De femten Aar, jeg her har levet, har“ — skriver han i 1837 — „i poetisk Virksomhed og Forfatterlykke maaske overgaaet enhver tidligere Periode i mit Liv.“ „Jeg vidste, hvad her var

sket i de store Valdemarers Dage; nu saa jeg ogsaa, hvad Krøniken fortav, hvorledes det med sine indre Motiver ..... udsprang af alle de adspredte historiske Træk.“

Ved Absalons Grav i Sorø Kirke modtog han — skriver Begtrup — Kaldet til at male Riddertiden for Nutidens Øjne.

Efter at det i 1813 nedbrændte Akademi var genrejst og havde faaet sin højtidelige Indvielse i 1827, aabnede Oldgranskerne i Kongens Nærværelse Absalons Grav. Det var en Tildragelse, der omtaltes livligt i Datidens ellers ikke stærkt underrettede Blade. Det var tre Aar efter, at „Valdemar den Store og hans Mænd“ var udkommet, et Aar efter „Valdemar Sejr“ og Aaret før „Erik Menveds Barndom“.

Men forøvrigt har Konstateringen af de døde Bens Tilstedeværelse næppe virket stærkt paa Ingemann. Hans digtende Gerning byggede paa noget helt an-

det. Hans Middelalderverden voxede op om Folkeviserne og Annalernes spredte Oplysninger, der dannede Benraden uden at berøve Billederne den ydre Skønhed og Harmoni, der var Ingemanns Væsen, men ikke just den Tids, som han skildrede.

Selv i mere realistiske Optrin som i Skildringen af en dansk Voldsfærd mod Hamborg lader Ingemann Gengældelsen følge umiddelbart efter Forbrydelsen uanset, at den Slags Ufærd alle Dage fulgte Krigen og i de Tider ansaas for en Selvfølge.

At Ingemann saa langt bort ud over Tid og Rum, fremtræder netop lyslevende i hans Forhold ved Bedømmelsen af den ejendommelige Gravaabning i Sorø Kirke. Hans Svigerfader spørger videbegærligt om, hvorledes det er gaaet med „Gravningen efter Absalon“. Og Ingemann svarer ogsaa pligtopfyldende omgaaende:

„Absalons Lig fandtes, naturligvis opløst; men med de behø-

rige Ben og med Hovedskallen og paa hans Bryst (—?) bekendt Kalk med hans Ring i; disse to Klenodier bevares her endnu i Kirken, hvor jeg vil haabe, man lader dem forblive. Hovedet, der gemtes paa Kunstkammeret, formodes at have været hans Memento mori fra hans Stue her paa Klostret. Deres Hat passede mig meget godt ...“

Som man ser, er der ingen højstemte Udbrud af Bevægelse over at have staaet ved den aabnede Grav. (Bemærkningen om Absalons Hovedskal skriver sig fra, at det hidtil var blevet fortalt, at Absalons Hoved gemtes paa Kunstkamret i København. Dette bekræftedes altsaa ikke. Man mener, at det har været et Dødningshoved, som har staaet i Absalons Celle i hans levende Live som et Vidnesbyrd om Livets Forkrænkelighed). Og efter den forstandige Bemærkning om Bevarelse af Klenodierne for Sorø Kirke, skrider Digteren strax til

at — takke for Laanet af Svigerfaderens trekantede Hat, i hvilken Ingemann optraadte ved Kongefesten i Anledning af Akademiets Indvielse.

Ingemann var ikke Forsker, men Digter. Og et mere veltalende Vidnesbyrd herom end den korte Bemærkning til Svigerfaderen gives næppe. De „behørig“ Ben med det eftersøgte Hoved yder ingen Inspiration. Den skulde komme andre Steder fra. Og har han ikke Ret?

Om Formaalet med sine Romancer skriver Ingemann selv i sin Levnedsbog: „Walter Scotts Romancer havde vakt en verdensudbredt Opsigt og Deltagelse. Tiden var i høj Grad modtagelig for Skildringer af det historiske Folkeliv. Uden at ville efterligne Walter Scott vilde jeg benytte denne Stemning.“

Han gør det — modsat Walter Scott — ved at gøre selve Tidens historiske Personer til Midtpunkt i Skildringerne, mens

Scott søgte at skildre Tiden gennem omhyggelig Redegørelse for Tidsfarven og med opdigtede Personer som de bærende Typer.

Man kan tvistes om Maadens Forsvarlighed, men med hin Tids Historieopfattelse som Baggrund kan Ingemanns Fremgangsmaade betegnes som forklarlig.

Vist er det, at ingen som han har bidraget til at vække Læselysten i det danske Folk. En af vor Tids ældste Digtere har fortalt, hvorledes i hans Barndom en jævn Bondekone i Landsbyen (i 50'erne i forrige Hundredaar) kunde gengive hele Afsnit af Ingemanns Romaner.

Og ingen historisk Digter har nogen Sinde naaet Højden af Ingemanns Patos, naar han indleder sin „Valdemar den Store og hans Mænd“ med følgende Digt, der endnu faar Hjerterne til at banke, som da de første Gang læstes:

»Aarhundred-Stjernen for tolvte Gang
 sig over Golgathas Kors opsvang;
 længst Østens Straale i Norden lyste,
 men Danmarks Hjerte i Dødskamp gy-
 ste:

Tungt Herrens Haand over Folket laa;
 det var som Dannemarks Tid var
 omme,
 som skulde Gudherrens Dom nu kom-
 me,

og Folk og Rige og Navn forgaa.
 — Stig op af Graven, Du Slægt som
 døde!

Forkynd dit Fald og afmal din Brøde!
 Advar os for Udslettelsens Dom,
 og vis os, hvorfra din Frelse kom!
 Men I, som lyste i Tider dunkle,
 som klare Nordlys ved Midnat funkler,
 I store Aander, som over Jord
 med Frelsens evige Banner fo'r,
 der Herren mægtig sin Haand ud-
 strakte

og Folkeaanden til Liv genvakte!
 Lys atter for os ved natlig Tid
 I Aandekæmper i Herrens Strid.
 Og blunder atter i Blødheds-Drømme,
 mit Fødeland ved de dybe Strømme,
 hvad heller raser i blinde Lyst
 forvildet Slægt ved sit eget Bryst —
 da ryster Sjælen og vækker Aanden
 og styrker Hjertet og ruster Haanden
 til dansk og stor og til herlig Id —
 til Danmarks Frelse i Nødens Tid.«

Et Digt om en hvilken som helst Tid vil altid være præget af den Tid, i hvilken Digtet er skrevet. Kritikerne har tit nok bebrejdet Ingemann, at hans Midlalderskikkelser er forklædte Skikkelser fra Frederik den Sjettes Tid, at han har ladet haant om mange Ting, som navnlig en senere Tids Kritik og Historie-schildring lægger Hovedvægten paa.

Lige meget — Ingemann naaede Folket. Og i Optakten til „Valdemar den Store“ holder han netop til Samtiden den Tale, som Samtiden — og hver Tid — trænger til at høre.

Vendingen

»Tungt Herrens Haand over Folket
laa«

er forstaaet og følt af den Slægt, som havde oplevet Flaadens Ran, Københavns Brand ved Bombardement, økonomisk Sammenbrud, Tabet af Norge .....

Men netop fordi — som

Grundtvig sagde — „Natten er forgangen, og Dagen kommen nær,“ kunde Folket nu atter aande op i Troen paa, at „Udslettelsens Dage“ ikke skulde fuldbyrdes, men Folkeaaanden vækkes paany.

Og et Led i Arbejdet for denne folkelige Vækkelse maatte netop Ingemanns Romaner blive, fordi de ikke fjernede sig længere fra Sandhedens Forestillingskreds, end at de kunde forstaas.

Steen Steensen Blicher, der jo ikke er nogen Sinke eller kritikløs Kritiker, udbryder i en „oprigtig og hjertelig Tak“ for „Valdemar den Store“, særlig for „den gæve ægte danske Aand, der gennemstrømmer den og efterlader en dyb, men velgørende Følelse i Sjælen.“

Saaledes har de bedste i Landet følt ved Modtagelsen af dette Nye, der sendte sine Straaler ud over Danmarks aandelige Agre.

Joachim Frederik Schouw udbryder ligeledes i høj Ros og til-

føjer: „At jeg ikke tager fejl i min Dom over Valdemar, slutter jeg ogsaa af den almindelige Yndest, den har vundet i København.“ Saaledes altsaa i Hovedstaden — og Stiftslæge Steenberg paa Vallø fortæller senere, da „Valdemar Sejr“ er udkommet, at hans Søn næsten kan den udenad. De Unge var altsaa ogsaa med.

Paa den anden Side Sorø Sø gaar paa Damgaardens magre Jorder en anden af Samtidens store Aander, Chr. Hvid Bredahl. Han vendte sig nogle Aar senere i djærve Ord mod Ingemanns altid bitre Modstander, Chr. Molbech, kaldte dennes Domme ubillige i deres Smaalighed og glædede sig siden over, at Molbech (ved en rosende svensk Kritik, der er optaget i „Københavnsposten“) faar „et Ørefigen, som jeg for min Part længe har undt ham.“ „Valdemar (Sejr) er oversat paa Svensk, ser jeg der, og det uden Molbechs Tilladelse; det er dristigt nok af vor Nabo.“

Usund Overvurdering og Fejlsyn paa de Tider, der skildres, kan i ingen Henseende afsvække den ægte danske Aand, hvoraf Ingemanns Værker gennemglødes. Paa Baggrund af en national Nederlagstid, en økonomisk Mørketid og en rationalistisk Tørketid rejser hans Middelalderskildring sig og genvækker den folkelige Fantasi.

Det er kun en Menneskealder efter Stavnsbaandets Løsning. Det er overfor en Slægt, der for Landsbyens Vedkommende først lige har viklet sig ud af det gamle Fællesskab, der vel kun rummede et ringe aandeligt Liv, men ikke havde været helt uden folkeligt Værd. Hans yngre Læsere i Landsbyen er det første Kuld Lærlinge af Frederik den Sjettes Almueskole.

Det er vel tvivlsomt, om Ingemann selv har tænkt paa denne vigtige Del af sin vordende Læsekreds. Det er i hvert Fald næppe sandsynligt, at han har gjort det

til at begynde med. Men i et Brev af 1829 bruger han selv Udtrykket: den historiske Romans og Digtningens „velgørende Virkninger paa Nationalitet og Folkeliv“. Mens Oehlenschläger har valgt Hedenold, vælger han vor Middelalder, der hidtil har ligget „dunkel og forglemt i de støvede Annaler.“ Og han naaede derhen, hvor Oehlenschläger kun undtagelsesvis kom: ud til de brede Lag, der et kvart Hundredaar senere selv som et bevidst Folk skulde tage sin Skæbne i egen Haand.

„Den Deltagelse,“ — skriver han i samme Brev — „den historiske Roman i Berøring med Nationalfølelsen har vakt baade i den gamle og ny Verden, gør den til et vigtigt Tidens Tegn og et mærkeligt Fænomen i Litteraturen.“

Paa mange Maader afspejler dette sig i Samtiden. Aaret før Ingemann udsendte „Valdemar den Store“, udgav Blicher en

Samling Bautastene (Mindedigte over danske Mænd, der skulde bevares i Folkets Sind). Og samme Aar som „Valdemar den Store“ udkom Christian Winthers første „Træsnit“, det vidunderlige Digt om „Henrik og Else“, der viser Læseverdenen jævne Menneskers ædle Trofasthed:

Nej, nej, min ædle Herre! I tro mig
 I kan:
 sin Henrik ene elsker hun i hele Dan-
 Land.

Det er jo ikke, fordi vi har læst det i Skolen for mange Aar siden, at vi kan vedblive at huske dette Digt om den fjerde Valdemar, den Snilde, og hans Svend. Nej, det er ,fordi der her kaldes paa Følelser, der altid foresvæver en ideel Betragtning. Faa Aar efter skriver Joh. Ludv. Heiberg sin „Elverhøj“.

Og med stedse rigere Klang toner Grundtvigs Harpe. Han har indledet Aaret 1824 med sin „mægtigste Digtning“, som Røn-

ning kalder den: Nyaars-Morgen:

»Guds Fred hvor I bygge,
paa Mark og paa Fjeld,
i Bøgenes Skygge,
ved Elvenes Væld

— — —

Guds Fred over Folket i Nord.«

Georg Brandes mener, at man for at forstaa Ingemanns Digting til Bunds maa forestille os det ensomme, gravstille Sorø's, Skovenes og Søens Indflydelse paa Digteren. Det tør vel ikke bestrides, at vor store Kritiker deri har Ret — han har jo ogsaa som 9 Aars Dreng siddet ved Ingemanns Fødder og betegnet Valdemar Sejr som sin Yndlingsbog.

Men selv om Ingemanns virkelighedsfjerne Drømmerier er blevet næret baade af Stilheden og af hans Hustru — „det nonneagtige Væsen“ — ligesom Naturen, han daglig har haft for Øje, har givet en Rigdom af Indtryk til hans Sange, saa er det dog

utvivlsomt, at Tidens Strømninger, mere end Stedets Karakter, har virket bestemmende paa hans historiske Romandigtning. Denne var jo i udpræget Grad bygget paa Studium netop af Bøger, af Saxo, af Folkeviserne, mens derimod Studiet i Naturen ikke interesserede ham. (Blicher vilde have ham over at se Grathe Hede, for at Ingemann kunde studere Lokalteterne, men det vilde I. ikke).

Sorø som de historiske Minders Sted, omgivet af Byerne, der har Valdemarstidens Klang, er det Bestemmende. Men kun et enkelt Sted — i Indledningen til den i 1826 udgivne Roman „Valdemar Sejr“ (Lyset fra Saxos Celle ud over Søen) — stiller Læserne i direkte Forhold til noget, der hører Sorøs Natur til, Og i Skildringen af Christoffer den Andens Ligfærd til Sorø Kirke omtales Sven Trøsts Tanker, da „man just drog forbi det saakaldte Esbern Snares Mølledege“

— der er en stedlig Lokalitet ved den saakaldte „Flom“ lige Syd for Sorø. Stedsfarven udnyttede Ingemann ellers ikke. Men alligevel ramte han i Pletten af Slægtleds Trang til at faa Sindet bevæget af Historiens store Tildragelser. Den Bevægelse kan Lærdommen alene kun vække i de enkelte opladte Sind. Folket ønsker Udmalingen. Og den gav Ingemann.

De, der var Børn i Tyverne og Trediverne, var de vaabendygtige Mænd og handledygtige Folkeledere, da 1848 og de følgende Aar stillede de store Krav til det danske Folk.

Ingemann havde med sine historiske Romaner været med til at give Optakten den nationale Tone, der kunde bære — maaske bar for højt — men hvis Klang aldrig maa dø ud i Folkelivets mærkværdigt mangestemmede Orkester.

**TO SKIFTEFORRETNINGER
FRA 1800-AARENES FØRSTE
FJERDEDEL**

I.

Indsidderenken fra Borød.

De gamle Gaardes Papirer ligger som oftest uændsede i en Skuffe i Chatollet. De er skrevet med de gamle, snirklede gotiske Tegn, som man endnu for 30—40 Aar siden fik lidt Kendskab til i Skolerne gennem den saakaldte Skriftlæsning, men som man nu overlader til de mere kyndige „Skriftkloge“ at tyde. Skolen har jo saa mange andre Fag, og saa lader man de gamle Papirer ligge ulæste.

De gamle Papirer fortæller ellers en hel Del baade direkte og indirekte. „Skifte-Forretning efter Marie Rasmusdatter, Indsidders Hans Madsens Enke af Borød“, staar der over et saadant gammelt Papir fra en Gaard i Fjenneslev. Der staar ogsaa noget paa Tryk. Det er det om.

Stemplet. Tre Rigsbankdaler 36 Skilling N a v n e v æ r d i e, staar der — og videre: Betales med $\frac{1}{2}$ Deel mere. 1817. Det vil sige, at Pengene var 50 pCt. mindre værd, end de lød paa.

Det var i de gale Penges Tid, at Husmand Niels Larsen af Borød den 18de Maii 1817 meldte for Skifteretten i Sorø, at hans afgangne Hustrus Moder I n d e r s t e Hans Madsens Enke var død, hvorfor der skulde skiftes.

Vitterlighedsvidnerne og Vurderingsmændene er Sognefoged Jens Olsen og Gaardmand Jens Jensen, Haugerup, og en Arving, Gaardmand Rasmus Larsen, Borød-Flinterup, havde været nærværende, da den Afdødes Gemmer, tvende Kister og et Skab, var blevet forseglede.

I dette Afsnit af Dokumentet er der to Mærkeligheder. Det er for det Første, at her anvendes det gamle Udtryk „I n d e r s t e“ i Stedet for Indsieder, en Mand,

der bor til Leje, undertiden i en Gaard, som oftest i et Hus og det ikke af de flotteste. Det Andet, man lægger Mærke til, og noget, som forøvrigt gaar igen i hele det gamle Papir er, at Borød allevegne staves B o r ø e, sikkert dog kun en Skrivefejl af Kontoristen.

Marie Rasmusdatter har efterladt sig en Broder, Parcellist Hans Rasmussen i Lyngge (Liungge), 67 Aar gl., der levede 1817. Desforuden har Marie haft 3 Brødre og 2 Søstre, der alle er døde, men har efterladt sig Børn. Hele Slægten bor paa Egnen omkring Sorø.

Broderen Knud har fire Børn: Gmd. Søren Knudsen i Lyngge, Hmd. Anders Knudsen i Topshøj, Ane, gift med Gmd. Niels Andersen i Stenstrup, og Marie, gift med Tømmermand Johan Grot i Braabye (Broby).

Broderen Jens har ligeledes fire Børn: Rasmus Jensen i Topshøj, Marie, gift med Jens Frederiksen i Alsted-Flinterup, Karen,

ugift, bor i Topshøj, Ane og Kirsten, ligeledes.

Broderen Ole har efterladt sig en Datter, Sidse, gift med Indsieder Chr. Nielsen i Topshøj.

Søsteren Anne har været to Gange gift (med Lars Espensen og Niels Jacobsen i Lindebjerg) og har efterladt sig en Søn af første Ægteskab, Gmd. Rasmus Larsen i Borød-Flinterup, og af andet Ægteskab: Ungkarl Lars Nielsen, Lindebjerg, samt en Datter af første Ægteskab, Birthe Larsdatter, sammesteds.

Endelig Søsteren Sidse, der har efterladt sig to Døtre, Karen Jensdatter, gift med Indsieder Ole Ibsen i Borød, og Inger, gift med Indsieder Jens Christensen, Munkebjergby.

Hvad der fandtes i Marie Rasmusdatters Gemmer.

Saa følger Beskrivelsen af Forretningen, og man faar da at vide, hvad den gamle Kone har efterladt sig. Det er næsten udeluk-

kende Beklædningsgenstande, til-
dels saadanne som man nu godt
100 Aar efter knap kender af
Navn.

En stor jærnbeslagen Kiste er
værdsat til 10 Rigsbankdaler. Saa
er der 20 Numre Beklædnings-
genstande, saaledes at rødt Vad-
melsskørt, et grønt Hvergarns
do., et nyt Vadmels grønt do., et
rødt Bais do., et grønt Hvergarns
Skørt, en sort Hvergarns Kjøle,
saa er der 8 Buller (korte, ærme-
løse Trøjer), deriblandt en Da-
maskes Bulle med 8 Sølv-
k n a p p e r, en Kattuns Kaabe
med Sølvhæfter (vurderet
til 5 Rigsdaler), 6 Forklæder, en
sort Kyse, en lille Kasse, vurde-
ret til 1 Mark, „en Kasse med
adskilligt“, en Æske med Perler,
4 Æsker, saa en hel Mængde Tør-
klæder og Forklæder, deriblandt
et hvidt, et rødt Silketørklæde, 24
Stykker Lin (en nu helt for-
svundet Hovedbedækning, der
gik ind under Huen og indramme-
de Panden), 17 Korsklæder, 6

Huer, 2 Pandestykker, et Par Handsker, et Rejsehynde, et Strygejærn med Bolte, en sort Muffe, 20 Særke, vurderet til 40 Rigsdaler, 3 Par Lagen og et fint Lagen, 2 Pudevaar, 2 Kurveklæder, 2 Par Strømper.

Derefter følger en Fortegnelse over det øvrige Indbo, bl. a. et Skab, en Fyrrekiste, en Jærngryde, en Kobberpote, en Thekedel, en lille Messingkedel, et Mangleholt (den Gang sendte man ikke sit Linned til Rulning, men „manglede“ det selv; Mangelholten var det med Haandtag forsynede Brædt, hvormed man bearbejdede Tøjet, der var rullet op paa et rundt Træ). Endvidere 3 Tinlysestager, en Peberkværn, 2 Par Brillen, et Par Tekopper, et lille rødmalet Bord, et større Bord, en Lænestol med Pude, en Kobberkedel en Messingkedel, en Ølfjærding, et Ølkar (til Brygning), en Seng med Lærreds-Omhæng, 5 Dyner, 7 Hovedpuder, 2 Trækpuder, en blakdraget Ko, 16

Aar, 40 Rdlr., en Bilægger-Kakkelovn, en Røk, en Haspe, en Sav og en Øxe.

Alt i alt vurderedes Marie Rasmusdatters Efterladenskaber til 310 Rigsdaler 4 Sk. Navneværdi.

Det spredes for alle Vinde.

Gennem foranstaaende Fortegnelse ser man for sig hele det lille beskedne Hjem, der viser os, hvorledes den gamle Kone har samlet sig et godt og solidt Indbo, særlig af Klædningsstykker og Sengetøj. Arvingerne har imidlertid ikke delt Efterladenskaberne, men ladet disse komme til Avktion, der blev afholdt allerede den 3. Juni 1817 og har indbragt betydeligt mere end Vurderingssummen, nemlig 598 Rdl. 4 Mk. 8 Skilling.

Hvad Begravelsen kostede.

Men ud af det saaledes indkomne Beløb skulde Udgifterne ved Marie Rasmusdatters Begravelse afholdes. Derfor bilægges

Papirerne med Regningen over denne. Regningen ser saaledes ud:

	Rd.	M.	Sk.
Ligkisten	16		
17 Potter Brændevin	17		
1 Lispund Bergensfisk	6		
$\frac{1}{4}$ Pd. Rosiner		2	
$\frac{1}{2}$ Fjerdingspd. Peber		2	8
$\frac{1}{4}$ Pd. Korender		2	
Kanelbark		2	
$\frac{1}{4}$ Pd. hvidt Sukker	3		
1 Skp. Boghvedegryn	8		
4 Skp. Malt	8		
4 Skp. Rugmel	10		
Kirkebetj. og Klokker	9		
	<hr/>		
Summa	75	5	8

Et beskedent Begravelsesgilde med Boghvedegrød og Bergfisk — Smør og Mælk regnes ikke til Udgift —; men dog et Gilde, som er den gamle stræbsomme Kvinde værdigt.

(Til Sammenligning kan anføres, hvad Udgifterne har været ved en omtrent samtidig Begravelse af en Gaardmandskone i Sigersted i 1814:

Ligkisten	24 Rbd. 0 Mk.
1½ Td. Øl	10 Rbd. 0 Mk.
60 Potter Brændevin	40 Rbd. 0 Mk.
Fødevarer	100 Rbd. 0 Mk.
Præsten og Degnen	16 Rbd. 4 Mk.
Klokkernes Ringning	3 Rbd. 2 Mk.

Summa 194 Rigsdaler).

Den endelige Opgørelse.

Regnskabet over Marie Rasmusdatters Bo er imidlertid ikke afgjort med de to foran nævnte Hovedbeløb. Thi i den store Slægt er der forefaldet forskellige Dødsfald, og nogle Arveparter, som skulde tilfalde Marie Rasmusdatter, indgaar derfor i Boets Beholdning, ligesom en Gæld paa 14 Rigsdaler fra Broderen Hans Rasmussen i Lyngø indgaar i Boet, hvis Hovedsum derved bliver 691 Rdl. 2 Mk. 1 Sk. Navneværdi. Paa Udgiftssiden kommer: Avktionsattesten godt 3 Rdl., Begravelsesudgifterne (se ovenfor) samt Skifteomkostningerne godt 27 Rdl.

Boets samlede Beløb opgøres derefter til godt 577 Rdl., hvorfra

yderligere gaar Afgiften til Kongens Kasse $4\frac{1}{2}$ pCt., ialt godt 25 Rigsdaler.

Tilbage bliver godt 551 Rigsdaler „til Arv og Deling“ mellem den efterlevende Broder og den Afdødes 3 Brødre og 2 Søstre.

Kvinderne arver halvt med Mændene. De mandlige Efterkommere efter Maries Brødre faar hver ca. 36 Rigsdaler, de kvindelige hver ca. 18 Rigsdaler. De mandlige Efterkommere efter Maries Søstre faar ca. 22 Rigsdaler, de kvindelige 11 Rdl.

Den 29. Novbr. 1817 kan alle Arvingerne møde paa Skifterettens Kontor i Sorø og faa deres Arvelodder udbetalte.

11 af Arvingerne har givet skriftlig Kvittering, og af Underskrifterne fremgaar, at syv ikke har kunnet skrive deres eget Navn, medens 4 har underskrevet med fuldt Navn. De fire „skriftkloge“ Mænd er: Niels Andresen, Stenstrup, Rasmus Jensen, Topshøj, 23 Aar,

Hans Rasmussen, Lyngø, 67 Aar, og R. Larsen, Borøed-Flinterup, 37 Aar. Ogsaa denne Omstændighed giver Bidrag til Tidens Karakteristik. I det Hele giver den gamle Skifte-Udskrift, der er Forf. overladt af Gdr. Herløv Frederiksen, Fjenneslev, i al sin Jævnhed et talende Billede af en Tid, der forlængst er sunket i Graven og et Indblik i Forholdene i et Smaa-
mandshjem før 100 Aar siden.

II.

Gaardmanden fra Sigersted.

Beretningen om Marie Rasmussdatters Bo („Folketid., 6. April 1926) har kaldt andre gamle Papirer frem af de lukkede Gemmer. Og det træffer sig saa heldigt, at et af disse Papirer paa ejendommeligt Maade udfylder et Billede. I forrige Artikel var det en Indsidderenkes Bo, denne Gang er det en Gaardmands Efterladenskaber.

Omkring Nytaar 1825 hjem-søgte Dele af Sjælland af „en

smitsom Syge“, formentlig en ondartet Influenzaepidemi, og under denne afgik Gaardmand Jens Hansen, Sigersted, den 8. Januar 1825 ved Døden. Skifteforvalter Werner i Ringsted fandt det rigtigst at vente med Boets Registrering til Sygen havde udraset, hvilket var Tilfældet ved Udgangen af Februar, og saa tager man fat. Den Afdødes eneste mandlige Slægtning var Parcellist Jens Christiansen i Ørslevvester, der som saadan blev Arvingernes fødte Væрге, medens Skolelærer Olsen, Sigersted, blev Enkens Lavvæрге, og som Vidner mødte Gaardmand Hans Frederiksen, Skellerød, og Sognefoged Hans Pedersen, Sigersted. Enken hed Lucretia Susanne Lund, og der var to Børn i Ægteskabet, to Døtre: Johanne Cathrine Frederikke, 4 Aar, og Ane Marie Emilie, 2 Maaneder.

Medens Indsidderenken i Borød kun efterlod sig Ting, der opskrevne fyldte 4 Sider, fylder Si-

gersted-Gaardmandens Efterladenskaber 15 Sider.

Hvis vi ud af denne Liste skal danne os et Billede af Indboet i en Bondegaard for 100 Aar siden, vil en Opremsning af alle Enkeltheder blive for vidtløftig. Vi skal kun ud af Fortegnelsen nævne det, der er særligt karakteriserende. Fortegnelsen er optaget hult til bulter. Det synes som alt er blevet stillet op i de forskellige Rum: i Stuen, i Ølkammeret, i Sovekammeret, i Køkkenet, paa Loftet, i Karlekammeret og i Udlængerne for de løse og mindre Tings Vedkommende uden Hensyn til, hvor de hører hjemme.

Man lægger først Mærke til, at Hjemmet har rummet Bøger, der nævnes først 7 Bøger, Værdi 1 Rigsdaler, dernæst 6 Bøger, 1 Rdl., og en gammel Bibel til en Mark. Endvidere 26 Skilderier.

Af Møbler anføres: et Fyrebord, en lille Ege-Dragekiste, et 8 Dages Stueur „i Futteral“, et Spejl i forgyldt Ramme, en Fyr-

rebænk, et Skab med Skuffer, et Fyrremadskab, en Fyrrekiste, en Jærn-Bilægger-Kakkelovn, en Taburet, et gammelt Egechatol, et Sengested med Omhæng og Tæppe, en Egedragkiste (10 Rdlr.), en Pyramide, et lidet Slagbord, en Fyrre-Slagbænk, en Træ-Ølkande. Dette maa antages at være Stuens Indbo.

I Ølkammeret staar et stort Ege-Madskab, en Smørbøtte og en „Bimbel“, 2 Øltønder, 2 Ølfjerdinger, 3 Øllad (til at lægge Tønderne paa).

I Sovekammeret staar der „et Sengested“, men ellers mange andre mærkelige Ting, saasom Øxer, Huggejærn, Høvle, en Høvlebænk, dog ogsaa et Spejl.

Køkkenets Indbo frembyder ikke meget af Interesse ud over Tegn til, at der har været Komfur, noget ret usædvanligt for den Tid, da man anvendte Ildstedet i den aabne Skorsten. Et Tegn paa, at dette ogsaa er brugt her er det, at der er 2 Trefødder (til

at sætte Pander og Gryder paa over Ildstedet), dertil 2 „Confyr-gryder“, endv. 3 Kobberkedler to Kobberkaffekedler, to Messingkedler, dernæst en stor Trefod og en Jærnpande, en Messingskaal, en Kaffemølle, to Sibøtter (til Opsamling af Mælk eller Fløde), en Smørbøtte, 3 Langskagler (Redskaber til at anbringe Brødene i Bagerovnen med), en Gaasebænk, et Kobber „Durkslag“ („Dørslag“), en Æbleskivepande af Kobber.

Det meste Køkkeninventar og huslige Udstyr er Leersager, Skaaler, Spølkummer, Krukker, men der er ogsaa 24 Porcellæns-Tallerkener, 3 do. Fade, en Porcellæns-Skaal og 3 Smørskaaler, en Porcellæns-Bakke.

Mellem de indregistrerede Ting er der adskillige, som nu kræver en Forklaring: En Vimmel véd man er et Bor (Vimmelskaftet), men at „et gammelt Pus“ har Værdi 1 Rdl. og betyder et Dynevaar uden Fyld, det kender man

ikke nu til Dags. Et Drivtrug (udtales Drøvtettrup) er et stort firkantet Trug, der anvendes til Sigtning. 2 Hejler a 1 Mark er to nu ukendte Redskaber, der anvendtes ved Hørrens Tilberedning.

Loftet synes at have været baade rummeligt og righoldigt. Dets „Indbo“ fylder 5 Sider i Fortegnelsen. Det er aabenbart Hjemmets Lager og Reservebeholdning. Der er en Del Sengetøj, en Pose med Fjer, en Maltkasse med 1 Td. Malt, en Bikube og en Lyseform, et Dejgtrug, en Træflaske, 4 Blaarlærreds Skjorter og 8 Pd. Hørgarn, to Hørlærreds Skjorter, en Barnevogn og atter „nogle Bøger“ (dog kun vurderet til 1 Mark), 1 Kobber-Kaffemølle, et Skærmbædt, et Dejgtrug med Skammel, en gammel Kærne, atter „en Del Bøger“ (4 Mark), 4 Stk. Hvergarn, omtrent 12 Alen, 6 Rdl., 2 Stkr. Hørlærred, 16 Al., 4 Rdl., 2 Stkr. do., 24 Alen, 6 Rdl., et Stk. graat Klæde, 10 Al., 5

Rdl., 12 Al. grønt Klæde, 6 Rdl., 10 Al. Drejl, 12 Al. Omhængstøj (til Alkoven), 4 Al. blaaf Klæde, 6 beredte Lammeskind, 7 Pd. Hør, 16 Al. Lærred, 3 Rdl., 4 Rokke, 3 Pd. Blaaf, en Pose med Fjer, et stukket Sengetæppe, en Feltseng, 10 Blaarlærreds-Haandklæder, 2 Blaarlærreds-Servietter, en blaaf Vadmel Frakke og 1 Hat, 3 Hørgarns-Veste, en grøn Vadmel-Trøje, 1 Stk. blaaf Vadmel, en Dug med 12 Servietter, 30 Lommetørklæder o. s. v.

Talen er kun om et Uddrag af, hvad der fandtes. En fuldstændig Opremsning vilde virke altfor trættende.

Hvad nu det Landbrugsmæssige angaar, da frembyder Fortegnelsen højst interessante Træk til Tidens Belysning. I 1825 befandt det danske Landbrug sig midt i en stor Krise, dels som Følge af den lige overstaaede Pengekrise, dels paa Grund af det vældige Prisfald paa Landbrugets Produkter.

Daleren, der i 1813 var ned-skaaret til en Sjettedel, men var sunket til et Mindstemaal, arbejdede sig langsomt frem mod den ny Paritet, men stod endnu i 1825 $7\frac{1}{2}$ pCt. under denne.

Hvor lave Korn- og Kreaturpriserne var i 1825 vil fremgaa af nedenstaaende Tal fra Skifteforretningen i Sigersted:

12 Faar	24 Rdl.
1 Griseso	6 Rdl.
4 Grise	5 Rdl. 2 Mk.
1 sorthjælmet Ko, 6 Aar,	9 Rdl.
1 rødprykket do., 5 Aar,	10 Rdl.
1 rødbroget do., 5 Aar,	11 Rdl.
1 do. do., 7 Aar,	9 Rdl.
1 rødhjælmet Kvie, 1 Aar,	5 Rdl.
1 sorthjælmet Ko, 9 Aar,	10 Rdl.
1 rødbroget Kvie, 2 Aar,	8 Rdl.

Altsaa ialt 7 Kreaturer. Jens Hansen havde været Fæster under Ringsted Kloster; Hestebesætningen vurderes derfor ikke, den hører til Gaarden; men det oplyses, hvad den bestaar af, nem-

lig: 1 sort Hest, 3 Aar, 1 sortebrun do., 13 Aar, 2 sorte Heste a 16 Aar, 1 sort Hoppe, 9 Aar, 1 sort Hest, 3 Aar, 1 brunt Hestføl, 1 Aar, ialt 6 Heste og 1 Føl.

Af Smaakræ var der:

4 Gæs og 1 Gase	3 Rdl. 2 Mk.
2 Ænder, 1 Andrik	0 Rdl. 4 Mk.
30 Høns, 2 Haner	5 Rdl. 2 Mk.
3 Bistader	4 Rdl. 0 Mk.

Beholdningen af Sæd var:

6 Tønder Rug	9 Rdl. 6 Mk.
28 Tønder Byg	42 Rdl. 0 Mk.
12 Tønder Havre	14 Rdl. 0 Mk.
3 Tønder Ærter	4 Rdl. 6 Mk.
1 Tønne Hvede	2 Rdl. 4 Mk.

Hvor lave Kapitelstaxterne var i 1825 fremgaar af, at de — omset i Nutidsmønt — kan angives:

Rug 4 Kr. 43 Øre, Byg 3 Kr. 69 Øre, Havre 2 Kr. 82 Øre, alt pr. Tønne.

Man savner i Fortegnelsen over Jens Hansens Efterladenskaber Merskumspiben, som man skulde mene hørte til et vel udstyret Hjem. En saadan findes dog ikke.

Det eneste Vidnesbyrd om, at J. H. har sat Pris paa en Pibe Tobak er Notatet: Et Træpibehoved med Sølvbeslag og Rør, 1 Rigsdaler, og en Tobakspung. Endvidere et Sølvlommeur med tvende Sølvkasser.

Den eneste F o r d r i n g, som Boet ejede, var paa Urmager N a g e l, Ringsted, der for Jens Hansen havde solgt et Sølv-Lommeur, men ikke indbetalt Pengene. Allerede den 3. Marts gik Nagel ved et Møde i Ringsted Forligskommission ind paa at betale 10 Rigsdaler inden 1. Maj.

Af G æ l d havde Boet 200 Rdl. Sedler til Hørkræmmer P l e n g e i København, og 40 Rdl. Sedler til Gaardmand C a r l G l i s e i Sigersted; endelig var der nogen Værgæld til Købmand M o n r a d i Ringsted.

Endvidere anmeldte Enken, at hun havde udbetalt Folkeløn, som skulde godtgøres hende af Boet. Det fremgik heraf, at Folkelønningerne for et Halvaar var:

En Karl	15 Rdl.
En Pige	12 Rdl.
En Dreng	6 Rdl.
En Lillepige	6 Rdl.

Enkens Vederlag for hendes Omkostninger ved Afdødes Begravelse sattes til 10 Rigsdaler (Dette formentlig saaledes at forstaa, at alle Naturalier etc. er afholdt af Gaarden).

Herskabets Fordring i Boet var 125 Rdl.

Alt i alt viste Boet sig at udvise en Indtægt paa godt 684 Rdl., en Udgift paa 436 Rdl., altsaa en Beholdning paa 248 Rdl., af hvilken Enken fik Halvdelen, medens hver af de to smaa Piger fik godt 60 Rigsdaler, der inddroges under Ringsted Klosters Formynderi, da Arvingerne endnu var umyndige. Enken kunde ikke i Øjeblikket betale de paa-gældende Arvelodder, men mente at kunne dette til 11. Juni Termin. Derefter overdrog Skifteforvalteren Enken Boets Ejendele til fri Ejendom og fri Raadighed.

Den gamle Skifteudskrift er overladt Forfatteren til Laans af Propr. Karl Jacobsen, Fuldbygaard, der er en Ætling af Jens Hansen.

Enken var Datter af den tidligere Degn i Sigersted, Lund, som havde været gift med en Datter af Præsten i Tersløse-Skellebjerg, Plenge. Enken blev Aaret efter gift med Jacob Abrahamsen, hvis Søn var Johannes Jacobsen. Dennes Søn, Karl Jacobsen, nu Fuldbygaard, solgte Gaarden i Sigersted til nuv. Sogneraadsformand Sander Christophersen; nu kaldes den Granlygaard.

De to Smaapiger af første Ægteskab har Efterkommere paa Ringstedegnen. Den ene af dem, J o h a n n e, blev gift med Gmd. Jens Jacobsen, Langebæksgaarden, hendes Døtre igen blev gift med henholdsvis Søren Kjeldsen, Veterslev, Lars Andersen, Haugbyrd, og gl. Ulrik Andersen, fh. Torped. Den anden Datter, M a r i e, blev gift med en Bager Vil-

ladsen, Roskilde; en Datter af dette Ægteskab var i mange Aar Lærerinde i Veterslev og lever endnu i Taastrup Stationsby.

Saaledes er den gamle Skiftesag Udgangspunkt for et helt Stykke Egnshistorie.

Den gamle Bornholmer — „i Futteral“ — udmaaler endnu Tiden for Slægten. Den staar paa Fuldbyggaard.

HELLIGE KILDER I MIDT- SJÆLLAND

Kilden, der kommer fra Jordens gaadefulde Skød, har til alle Tider fyldt Mennesket med Undren. Den førte det livgivende Vand frem, og i Tider, da man ikke vidste saa god Besked som i vor, kunde det nok vække baade Undren og Eftertanke. Til mangfoldige danske Kilder knytter der sig Sagn om helbredende Egenskaber. Dette gælder særlig de saakaldte Helligkilder, af hvilke mange sikkert har haft Ry fra hedensk Tid, et Ry, der senere i Tiden overførtes til en kristen Helgen, og i mangfoldige Tilfælde har dette Ry holdt sig langt ud over den katolske Tid helt op til vore Dage. Den oprindelige Betydning er glemt, og tilbage er blevet den Folkefest, der maaske til alle Tider har været det væsentlige.

Foreningen „Danmarks Folke-

minder“, der udfører et saa stort og fortjenstfuldt Arbejde til Bevarelse af, hvad der lever ude i Folket eller *har* levet til nær op imod vor Tid, har nylig ved Assistent i Folkemindesamlingen *Aug. F. Schmidt* udgivet en fortræffelig Oversigt over Danmarks Helligkilder. Gennem skiftende Tider — fra Oldtiden til omkring Aar 1900 — har det danske Folk besøgt de hellige Kilder, skriver Forfatteren, der derefter paa Grundlag af et mangesidet og beundringsværdigt Samlerarbejde og Studium udreder de mangfoldige Forestillinger, der knytter sig til disse Kilder. Hele Folketroens sammenfiltrede Urskov tilkendegiver sig i de mange Forestillinger, der knytter sig til Sagnene om Kilderne. Hvor meget der er Folketro og hvor meget Folkedigtning, skal lades usagt. Det, der kaldes Folketro, er jo netop Udtryk for Folkets Overskud af Fantasi og digtende Trang gennem utalte Slægtled.

Her skal i det Følgende gives en Oversigt, udfyldt ved enkelte stedlige Undersøgelser, over hvilke Kilder i Midtsjælland, hvis Ry er bevaret gennem Tiderne. Vi benytter Bogens Rækkefølge og nævner i det Følgende de ca. 30 Kilder, der findes i det Omraade, der hører til Folketidendes Læsekreds.

I Københavns Amt nævnes i Daastrup Sogn en Helligkilde paa Niels Pedersens Mark lidt udenfor *Assingløse*, en Helligkilde ved en Have i *Lammestrup* samt en nu tilkastet Helligkilde ved *Ørninge*.

I Holbæk Amt findes i Soderup Sogn i de saakaldte Skidenenge nær Elverdamsaaen de saakaldte *Jomfrukilder*; der har tidligere været Kildeblok her til Indsamling af milde Gaver. Til disse Kilder knytter sig Sagnet om tre Jomfruer, som er blevet myrdede paa Stedet. Der er holdt Kildemarked ved Stedet. Men senere i Tiden blev der her som mange

andre Steder rettet Angreb paa Kildemarkedet.

I St. Tostrup Sogn har der været en Helligkilde ved *Søtofte*. Endvidere har der i Ondløse Sogn ved Kongsdal været en *Hel- lig Kors Kilde* eller Korsets Kilde. Endvidere en *St. Lauritz Kilde* ved Saltofte i Stenlille Sogn. St. Lauritz, der ogsaa optræder under Navnene Lars, Laus og maa- ske Laurentius, blev Martyr i Aar 250 (stegt paa Rist) og var en anset Helgen i Danmark, bl. a. knyttet til Lunds Domkirke. Og- saa ved denne Kilde er der holdt Kildemarked.

I Sorø Amt findes der i Om- egnen af Sorø flere Helligkilder, særlig i det skovrige Omraade ned imod Tjustrup Sø. Her findes *Kongskilden* i Lynges Sogn „ved Skoven Topsore“, omtalt allerede hos Saxo, *Godekilden* i Broby Sogn, *Munkedams Kilde* og *Munkedamshullet* i Broby Vester- skov. Gode var Betegnelsen for Offerpræsten i den hedenske Tid,

men kan ogsaa være Betegnelse for en Egenskab ved Kilden. Ved *Hjortnæshuset* ved Sorø Sø laa ogsaa en Helligkilde. I Bromme Sogn var *Ødemarks Kilde*, der har givet Kildeskov Navn og laa Nord for Ødemark Gaard; Kilden findes endnu og har Betegnelsen Sundhedskilde uden særligt Navn. I Ryvænget i Krøjerup By laa den saakaldte *Svisserrende*. Endvidere *Espe Kilde* Øst for Ødemark.

Gyrstinge Kilder — 2 i Tal — er utvivlsomt Helligdomskilder af ældgammel Betydning; senere i Tiden var der Kildeblok; Kildemarkedet har holdt sig her som en Sygekassefest ved St. Hansdagstide.

Paa *Sigersted* Bys Mark fandtes en Helligkilde uden nærmere Navneangivelse.

Den berømteste af Midtsjællands Kilder, Middelalderens store Midtpunkt i Kildernes Historie er *Knud Lavards Kilde* i Haraldsted Sogn. Mangfoldige

Steder i vor Litteratur har beskæftiget sig med den lige fra Saxos Dage.

Da sprang der frem en Kilde,
den sank igen i Hav,
det var de Danskes Taarer,
der faldt paa Heltens Grav.

Saa fuldstændig var den forsvunden, at da man i 1855 begyndte at søge efter dens Sted, maatte Forsøget opgives. Den saavel som det Kapel, om hvilket man dog vidste Besked fra Tiden efter Reformationen, var som udslettet. Først i 1880'erne blev den genfundet. En Tid lang blev Knudskilden forvexlet med den saakaldte *Sværtkilde* ved Kastrupgaard paa Haraldsted Mark. Folkesagnet har forøvrigt en ejendommelig Forklaring paa, hvorfor St. Knuds Kilde tabte sin helbredende Kraft. En fattig Bonde i Benløse havde en Hest, der var blind paa det ene Øje. „Du skulde drage til St. Knuds Kilde med Øget,“ sagde en Spot-

ter, „Knud kan hverken gøre ondt eller godt.“ Bonden drog til Kilden, Øjet fik sit Syn, men — Spotteren mistede sit ene Øje. Siden den Tid tabte Knuds Kilde sin helbredende Evne. Saaledes har Evald Tang Kristensen faaet det fortalt.

Ved *Vigersted* paa Bymarken eller ved Kirken har der været en *St. Vilhelms Kilde*. St. Vilhelm er enten Svend Estridsens Ven, Bisp Vilhelm, eller Abbed Vilhelm i Æbelholt Kloster, der døde Aar 1203. Om han fortælles det, at han kunde gøre Undere, og at en Kilde, han lod indhegne, havde undergørende Kraft.

Saavidt Oplysningerne i Aug. F. Schmidts Bog. Muligvis er *Vigersted Sogns Kildehistorie* endnu interessantere. Prof. Jac. Kornerup har ganske vist i 1893 forgæves efterspurgt Kilden, men har ikke truffet de rette. I hvert Fald har Sognef. H. P. Nielsen, Bringstrup, der i sin Ungdom færdedes meget paa de Egne, for-

talt mig, at paa Kildegaardens Mark i Ortved, Vigersted Sogn, var der i Mands Minde en Kilde, hvor der holdtes Kildemarked.

Kilden ligger i en kedelformet Fordybning paa Marken. Markederne holdtes ved St. Hans Tid under stor Tilstrømning. I 1830' eller 1840'erne holdtes der et Kildemarked, af hvilket der gik stort Ry, idet der opstod et voldsomt Slagsmaal mellem ringstedsk og stedlig Ungdom. Vaabnene var store Klumper Faaretalg i hjemlige Tørklæder; de virkede med stor Slagkraft. Derefter blev der udstedt Forbud mod dette Kildemarked. Forøvrigt har der langt tidligere i Tiden i Vigersted Sogn været holdt Marked, saavidt skønnes et andet Sted. Den 8. Septbr. 1575 blev det nemlig ved Kongebrev paabudt, at det hidtil paa Hellig Kors Dag i Snekkerup afholdte Marked skal henlægges til Køge. Markedets Dag (Hellig Kors) tyder paa Tilknytning til Kilde.

I Terslev laa *Tuppekilde* (Navnet bevaret i Mejeriet Tøpkilde) og *Ellekilde*, der begge har været stærkt besøgte ved St. Hansdag i gammel Tid, altsaa sandsynligvis Helligkilder.

I *Kindertofte* var en Kilde, i hvis Brøndværk Byens Mænd i 1750 lod indhugge deres Navne; det paastaas endog, at Kindertoftes oprindelige Navn skal have været Kildentofte efter denne Kilde *Kirkerup Kilde* ved Kirkerup Kirke bliver netop i disse Aar ved Samarbejde mellem Historisk Samfund og Egnens Folk sat i Stand. Der holdtes i 1925 en Bazar — den allermødeste Form for Kildemarked — med Foredrag og Oplæsning, og der indkom ca. 2000 Kr. Der er Tale om at søge det gamle „Kildemarked“ opretholdt som en folkelig Fest hvert Aar paa St. Hansdag, hvor der da fortrinsvis skulde tales om Egnens eller Landets Historie og Skik.

I Præstø Amt ligger der inden-

for det Landomraade, vi beskæftiger os med, en Helligkilde ved Vejer mellem Ringsbjerg og Sædder, en *Hellig Svens Kilde* i Vemmetofte Sogn, en *Mettes Kilde* i Kongsted Sogn, en *St. Helene Kilde* paa Tybjerggaard Mark, en Helligkilde paa *Sandby* Mark, en Kilde i *Vrangstrup* Syd for Byen ved Tyvelse Skel; denne sidste Kilde nævnes udtrykkelig som Sundhedskilde (ikke just som Helligkilde).

Helenekilden i Tybjerg findes omtalt i adskillige ældre Værker. Efter ældre Meddelelser skal Kilden have været ved Kirken, men i Præstø Amts Aarbog meddeles, at den findes paa Tybjerggaards Mark i Skovkanten. Den var opfattet som Sundhedskilde indtil for en Menneskealder siden. Kildemarkedet holdtes vistnok nær Tybjerg Kirke, indtil det blev forbudt af General Steinmann paa Grund af de Optøjer og den Uro, det medførte. Navnet Helene er knyttet til mindst

11 Kilder rundt om i Danmark. A. F. Schmidt mener dog, at ikke alle disse Navne er ægte, idet Udtrykket „helle Kilde“, den hellige Kilde, let i Folkemaalet forvansktes til Helenekilde, i hvert Fald, naar det skrives op. Den berømteste af alle Helenekilderne er den i Tisvilde, der er indgaaet i Digtningen (levende skildret i Zak. Nielsen: Kulsvierne). Endnu i 1617 kaldtes den Helle Lenes Kilde, og først langt senere skrives den Helene Kilde. Navnet stammer fra en svensk Helgeninde Helene af Skøfde, til hvis Ære 4 Kirker i Sverig har været viet; derimod kendes ingen Helenekirker i det nuværende Danmark.

I Aug. F. Schmidts Bog findes ikke omtalt nogen Helligkilde fra *Ringsted*s allernærmeste Omegn, og jeg har heller ikke tidligere hørt saadanne omtale. Undertiden skal man hente sit Stof langvejs fra. Den 24. Juni 1921 havde jeg Besøg af en gammel Ringsteder, *Chr. Mathias Lange*,

der var født 1835, altsaa 86 Aar gl., men i sin fulde Aandskraft. Han var udvandret 1872 og havde ikke siden været hjemme. Han boede nu i Davenport, State Wash., U. S. A., vendte tilbage dertil og er siden død. Han fortalte mig mange Træk fra det gamle Ringsted, bl. a. hvad der har Interesse i denne Forbindelse, at der S. f. den Plads, hvor nu Stakhavegaard ligger, var en Kilde, der kaldtes *Esters Kilde*. I den skulde Jordbrugerne paa Ringsted Bymark have Lov til at vande deres Kreaturer om Sommeren; derfor skulde der være offentlig Vej til Kilden. Langes Fader pløjede dog Vejen til; men et Aar, da det blev saa tørt, at „seiv Lilleaaen var uden Vand“, trak Beboerne gennem Sæden hen og vandede i Esters Kilde, „hvor der altid var Vand“. Esters Kilde nævnes ikke i denne Overlevering som Helligkilde. Men dens Navn tyder afgjort paa, at den i sin Tid har været viet til en Helgen

— Ester —, hvis Navn bl. a. findes knyttet til en Kilde ved Ruds-Vedby. Nær Køgevejen Øst for Byen laa (efter samme Meddeler) *Køgekilden*, der dog ikke har nogen Art af Tilknytning til Helligkilderne. Ved Have Mølle — i Skrænten mod Torped — er der endnu en Kilde med stærkt jernholdigt Vand. Der er nedsat en Tønde i Kildehullet, men om Navn eller Sagn knyttet til Kilden foreligger der mig bekendt intet.

Denne Artikels Offentliggørelse gav Anledning til, at der baade fra Ringsted- og Sorøegnen indsendtes Artikler om Kilder paa disse Egne. Disse Artikler findes i »Ringsted Folketidende« Juni 1926 og senere.

TRÆK AF FUGLEBJERGS HISTORIE

Den 21. Septbr. 1926 holdtes Sogneraadsvaalg i Fuglebjerg og Fuglebjerg og Krummerup har dermed kommunalt sagt hinanden Farvel. Vi fortæller i den Anledning lidt om den gamle Landsby, der én Gang saa ud til at skulle udvikle sig købstadagtigt.

Endelsen *Bjerg* forekommer paa den sydvestsjællandske Slette i Herredsbyen *Flakkebjerg*, i *Fuglebjerg*, i *Ravnebjerg*, *Lindebjerg*, *Højbjerg* (Førslev Sogn), vestligst i Amtet i Smaabyerne: *Bøgebjerg*, *Raabjerg*; endelig *Bjerge* eller *Sønderbjerge* (Station paa Dalmose—Skelskørbanen).

I Omegnen af Fuglebjerg ligger talrige Byer med de gamle karakteristiske Endelser: *Hyllinge*, *Tingjellinge*, *Sønderjellinge*, *Gimlinge* — *Harrested*,

Hyllested, Holsted— Holløse, Arløse, Vemmeløse, Vredsløse — og saa en Mængde Byer paa „lev“: Gunderslev, Sneslev, Førsløv, Bendslev, Venslev, Haarslev osv.

Endelig en Mængde Torp-Byer, af hvilke to har bevaret Navnet i dets oprindelige Form, nemlig *Lystagertorp* og *Arløsetorp*, medens de fleste har den omdannede Form: Kastrup (nu Gaard), Krummerup, Stubberup, Rejnstrup, Vindstrup, Tjustrup.

Enkelte Byer bærer Præg af Landskabets Skovrigdom, saaledes *Kælderød*, *Næblerød*, *Lund*, *Vallensved*, *Hagenskov*, *Næstved*, *Sandved*, *Marved(e)*, *Rugkrog* og *Lindekrog*, *Esholt* (Holt betyder: lille Skov).

Fuglebjerg ligger indenfor den store Skovbræmme, der i gammel Tid har strakt sig sammenhængende fra Slagelse og til Karrebæk Fjord.

Saltø Aa afvander Terrænet, og bag Skovene mod Øst gaar den store Susaa, begge munder ud i Karrebæk Fjord.

Landsbynavnene giver os et livfuldt Billede af Egnens Bebyggelseshistorie. Alle Navnetyper er repræsenterede.

Fuglebjerg kaldes i Middelalderen Vedfuglebjerg (Widh-fowlebjerg — Skovfuglenes Bjerg).

At Skoven har strakt sig betydeligt nærmere til Fuglebjerg forhen, end den gør nu, fremgaar bl. a. af de gamle *Agernavne*. Tæt N. V. for Fuglebjerg, Øst for Landevejen til Sorø, laa i By-markens gamle nordre Vang (Lundemarken) en Samling Agre, der hed *Langeruds Aasen* (1682), *Langerød* (1793), en karakteristisk Omdannelse af det gammeldanske „rud“ (Rydning), nyere Dansk: „rød“ (en almindelig Navneendelse i Nordsjælland). Endvidere laa 1682 i samme Vang, uden at Stedet kan angives, *Korserud* (maaske Rydningen med Korset, sikkert et meget gammelt Navn, der har Hentydning til den katolske Tids

Opstilling af Kors for Frelseren). Vistnok S. f. Byen i den saakaldte Bøgeskovsmark har der været en *Kaaritzhøj-Aas* (maaske Korshøj).

Af andre gamle Navne kan anføres *Klemens Vanding* omtrent ude ved Fuglebjerglund (en af Fuglebjerg Bymænd hed i 1682: Clemen Jensen), og ude ved Krummerup Skel N. f. Vejen laa *Thorkilds Toft*.

Paa den nuværende Holme-gaards Mark ligger en Stendysse, der i 1793 betegnes som *Tranerups Dys*. Gunnar Knudsen antyder i sidste Udgave af *Trap* Muligheden af, at der har ligget en nu forsvunden Landsby nær dette Sted (paa den anden Side Krummerup Byskel).

Ejendommelige Navne i Terrænet V. f. Byen er *Ravnekilde* og *Kurrebjerg* N. f. Landevejen til Lystagertorp. *Vinehøj* og *Ibis-holm* N. f. Vejen fra Fuglebjerg til Krummerup. Syd for Fuglebjerg laa: *Skattebro-Agre*, *Ørne-*

pil-Aasen, Geerehøj og Hannebæk (eller Hanebæk) samt *Ørejord*, alle langs den nuværende Landevej til Næstved.

I Ellebæksmarken Syd-Vest for Byen fandtes paa Kortet fra 1793 et Navn, der kunde læses *Djævle-Rækken*, en noget drastisk Betegnelse, der i 1682 er formet som „*Deffle-Rækken*“. Endelig fandtes omtrent Ø. f. de nuv. Ellebæksgaarde Navnet *Hogstub*.

I 1682 laa der — foruden Fuglebjerggaard — 14 Bøndergaarde i selve Fuglebjerg. Af disse Gaarde var de 2 øde — som de sidste Brugere af disse Gaarde nævnes: Jens Thorkildsen og Niels Nielsen —. Muligvis er disse to Gaardes Jorder blevet lagt til Fuglebjerggaard, som laa i Markfællesskab med Bøndergaardene.

I hvert Fald fandtes der ved Udskiftningen i 1793 kun 12 Bøndergaarde i Byen, af hvilke de 8 blev liggende, mens de 4 flyttedes ud og blev lagt Syd for

Byen ude bag de udskiftede Marker.

I 1682 var der 10 Husmænd i Byen; Tallet var noget større i 1793. Huslodderne blev udlagt Øst for Næstved Landevej.

Af Gaardene i Fuglebjerg hørte de 6 under Fuglebjerggaard, 5 under Kastrup Gaard, 1 var en Ryttergaard, og 2 tilhørte Kongen, der anvendte dem til Løn for Skovridere, men begge Gaarde var i Brug af Bønder.

Fuglebjergs midtvejse Beliggenhed mellem Næstved, Sorø, Slagelse og Skelskør har i Landevejenes Tid gjort den til et naturligt Centralsted for Egnen. Sognet, der i 1801 havde 272 Indbyggere, er dog i 1860 kun naaet 409 Indbyggere. Men allerede fra 1849 er den kommet til at betyde noget mere. Medens *Valgstedet* til den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 for Egnens Vedkommende havde været Holløse, blev Fuglebjerg allerede ved den første Valglov Valgsted — en

Værdighed, Byen beholdt indtil Valgloven af 1915, da Fuglebjergkredsen deltes, saaledes at 7 Kommuner blev lagt til Skelshørkredsen, 5 til Sorøkredsen.

8. Marts 1857 gives der Privilegium for Oprettelse af et *Apotek* i Byen. Apotekerne hed: *C. C. B. Heiberg* (til 1863), *Reimann* og *Enke* (til 1888), *H. P. V. Petersen* (til 1915), *Wibolt* (til 1923), *Tycho Svendsen* fra 1923.

Omtrent samtidig med Apotekets Oprettelse har vistnok den første Læge, *Rudolph Schiøning*, senere Distriktslæge i Sorø, bosat sig der. Egnens Lægebolig havde hidtil været i et lille Hus i Lundeskoven ved Skovsgaard. H. Kaarsberg omtaler i sine *Minder Schiøning* og den senere mangeaarige Læge, *J. Bruun*, der virkede samtidig med Læge *Nielsen*. Fuglebjerg blev saaledes Stedet, hvor man hentede sine Læger fra en vid Omkreds.

Hindholt og Holsteinsminde

betød ogsaa, at mange Folk havde Ærinde til Fuglebjerg. I Kroen holdtes store Møder. Posthus var her ogsaa.

Dygtige Haandværkere har der været fra gammel Tid. Rensemåskinen's Opfinder var Mekanikus *Ole Winstrup* i Fuglebjerg, og paa en Industriudstilling i Næstved saa tidligt som i 1837 fik Tømrermester *Gørtzen*, Fuglebjerg, Præmie for hensigtsmæssige Avlsredskaber.

Fra 1860 til 1880 voxede Fuglebjerg fra 409 til 729 Indbyggere. 90'ernes Banepolitik gik udenom Byen; det hæmmede Udviklingen; men Byen har bevaret et Særpræg, som adskiller den fra de fleste andre Landsbyer.

**DA RIGETS SEDLER
TABTE DERES VÆRDI
GENREJSNINGEN FOR 100 AAR SIDEN**

Der stod indtil for faa Aar siden i en lille sjæll. Bondegaard, oprettet paa udstykket Jord omkring 1812, et graamalet Egetræsskab, vel en Alen højt. Naar den lille Dreng talte med den gamle Farfar om det, fyldtes den lille Dreng med Forbavselse; thi han fik at vide, at dette Skab en Gang havde været fyldt med Oldefaders Seddelpenge. Og alligevel blev denne Oldefader en fattig Mand; thi alle disse „Penge“ havde en skønne Dag tabt næsten hele deres Værdi.

Den gamle Historie blev lyslevende godt 100 Aar senere, da den lille Dreng — nu en moden Mand — til en af sine egne Drenge kunde købe en tysk Seddel paa 1 Million Mark for 1 Kr. og endda havde købt den den Kr. for dyrt.

Men meget var sket i den Mellemtid, der laa mellem det graa-malede Skabs Benyttelse som Pengeskab og den lille Handel om den tyske Million.

For 100 Aar siden havde Danmark sine „gale Penges Tid“, og vort Slægtled har oplevet „den syge Krone“s Tid. Pengekrisen i Danmark for 100 Aar siden, vor egen Tids Oplevelse af værdiforringende eller værdiløse Valutaer rundt om i de krigsførende Lande rejste Spørgsmaalet om den længst svundne Tid som et Spørgelse af Graven.

Lad os da hilse paa Genfærdet fra hine Dage — inden vi maner ogsaa dets Efterfølgere i Jorden igen.*)

Den forrige Verdenskrig.

Evropa oplevede fra 1789 til 1815, altsaa i godt 25 Aar, en

---

*) Skrevet som Foredrag i Ringsted-egnens Landboforening 26. Novbr. 1925, senere holdt i Næstvedegnens Landboforening o. fl. St.

uhyre Omvæltningsproces, foranlediget af næsten uafbrudte Krige, i hvilke alle Evropas Stater — vort eget Fædreland i Periodens sidste Trediedel — var indviklede.

Erhvervslivet bragtes ud af sine Fuger, dels fordi Markerne blev mangelfuldt dyrkede, mens det unge Mandskab var under Fanerne, dels fordi Datidens vældigste Landshersker, Napoleon den Store, til den militære Krig føjede en økonomisk mod Evropas største Søhandelsnation, England, den saakaldte Fastlandsspærring, der — som Blokaden mod Centralmagterne under Verdenskrigen, men med modsat Formaal — tilsigtede at hindre England i at handle paa det europæiske Fastland.

Danmark havde — fraregnet Sammenstødet i 1801 — holdt sig udenfor Krigen som neutral i Tiden fra 1789 til 1807 og havde med tilsyneladende stor Fordel udnyttet de økonomiske

Chancer ved at tilegne sig en Del af den Storhandel, der var blevet ledig ved de Krigsførendes Optagethed andet Steds.

Der opstod vældige Formuer i Danmark. Men det viste sig hurtigt, da Modgangen kom, at disse Formuer kun havde ringe Bærekraft.

Og hvad var Aarsagen?

Aarsagen var ikke én, men mange. Men en Hovedaarsag var Pengevæsenets Usikkerhed, og dennes Natur var en saadan, at Krisen maa siges — den Gang som siden — at være i fuld Udvikling allerede i den saakaldte „gode Tid“.

Dette skyldtes den gældende Bankordning.

Baggrunden for „de gale Penges Tid“.

Den første danske Bank var oprettet i 1736 som en „privat, fri, af Kongen (d. v. s. Staten) stadfæstet Indretning“, der fik Ret til Udstedelse af Pengesedler.

Allerede i 1763 havde Staten en for den Tid saa stor Gæld (11 Mill. Rigsdaler), at der opstod Uro om Banken, hvorfor Staten satte en Tvangskurs paa Sedlerne, som derefter ikke mere indfriedes med rene Mønt.

Staten dækkede saa sine Forpligtelser til Banken ved den ikke ukendte Fremgangsmaade: at laane i Udlandet, hvorefter Banken fra 1773 blev „kgl. Indretning“ — d. v. s. en Slags Statsbank.

Forløberen for den store Krigsperiode — den nordamerikanske Frihedskrig 1775—83 — sætter imidlertid livligt Sving i Omsætningen. Atter stiger Seddeludstedelsen i et saadant Omfang, at Banken i 1778 har 5,7 Mill. Rigsdalersedler i Omløb, men kun Dækning for 83,500 Rigsdaler.

Handelen blomstrede, Formuer tjentes, men Sedlerne faldt vedvarende i Kurs, „klingende Mønt“ blev en Sjældenhed. Staten var

atter kommet i stor Gæld til Banken. Foranstaltninger til Tilbagebetaling viste sig utilstrækkelige. Uroen i Verden var tiltagende.

1791 gaar man saa til Oprettelsen af en dansk og norsk Speciesbank, der fik en Oktroj paa 40 Aar. Den gl. Banks Sedler skulde efterhaanden indtages. Der fastsattes — for første Gang — et bestemt Forhold mellem Seddelmængden og Metalbeholdninger (19 til 10, der dog med kgl. Tilladelse kunde udvides til: 22 til 10).

Med denne Bank, der kaldes Kurantbanken, sejler Danmark ind i den første Krise. Nu havde Staten Magten over Sedlerne, og den benytter sin Magt. Ingen udenfor de allermest indviedes Kreds aner, at allerede med 1799 begynder Krisen. Tilsyneladende er alt i fuld Blomstring. Der leves et straalende Liv i Københavns Handelskredse. Men i Banken stiger

Laanernes Tal, mens Indskudene tager af.

Naar Papiret misbruges.

Seddelpressen gaar imidlertid rask. 1807 var Seddelmassen 26 Milioner Rigsdaler, men er inden 1813 naaet op til 142 Millioner Rigsdaler, altsaa det sexdobbelte, i en Tid, da Landet er forarmet fra Dag til Dag gennem Krigens Udtømning af alle Hjælpemidler.

Ind imod 1813 begyndte Folk for Alvor at mærke, at det var galt.

Ved Forordningen af 5. Januar 1813 omdannedes hele Landets Pengevæsen, idet den daværende ledende Finanspolitiker, Schimmelmann, lod oprette en R i g s b a n k — bygget bl. a. paa det udtrykkelige Løfte „af Hs. Maj. paa egne og Efterfølgeres Vegne“: at der aldrig fra Statens Side skulde sættes i Omløb noget rentebærende, paa Ihændehaveren lydende Repræsentativ, at

Obligationer aldrig maatte gaa som tvungent Betalingsmiddel, og at ingen anden Bank maatte faa Seddeludstedelsesret.

Bankens Basis var den saakaldte Bankhæftelse — 6 p C t. af Danmarks Jordværdi, der konfiskeredes af Staten.

Den manglende Indløselighed.

Dens Svaghed var, at heller ikke de nye Rigsbanksedler blev gjort indløselige, hvorfor der øjeblikkelig blev Kurs paa dem (Sølvværdi eller Navneværdi — to Betegnelser, der figurerer i alle Aktstykker fra hine Tider). Møntvæsenets Omdannelse foregik 1813 efter følgende Regler: Kurantdaleren var hidtil lig $\frac{4}{5}$ Sølvspecie, men nedskreves til $\frac{1}{12}$ Specie eller tabte over $\frac{8}{9}$ af sin Værdi. (Omsat i vor Tids Mønt vilde det sige, at 1 Kr. blev 13 Øre værd).

6 Kurantdaler sættes lig 1 Rigsbankdaler, men da denne Rigsbankdaler heller ikke

var indløselig, var den udsat for voldsomme Svingninger. For Folk med de gamle Kurantsedler vilde det sige, at deres Pengebeholdning strax for mindskedes med $\frac{5}{6}$ — eller maalt med Nutidsmaal: 1 Kr. lig godt 16 Øre.

Til Gengæld for Bankhæftelsen lovedes Skattelettelse. Men det Modsatte skete.

Snart begyndte Paniken.

En Specie skulde svare til 12 Daler.

Men allerede den 18. Januar 1813 maatte man give 18 Daler, den 1. Juni 40 Daler og senere paa Aaret 150 Daler for en Sølvspecie. Kurant-Sedlens Værdi var sunket fra $\frac{1}{6}$ til $\frac{1}{75}$, i September til $\frac{1}{100}$. Rigsbanksedlen værd-sattes kun til $\frac{1}{10}$ af sit Paalydende. Virkningerne var ubeskrivelige. Landbrugsprodukterne betales i Januar 1813 efter Maalestokken 200 Rigsdaler for 1 Td. Hvede. Kursens Usikkerhed medførte dog vældige Svingninger —

i samme Maaned var Prisen en Tid helt nede paa 80 Rigsd. pr. Td. (Samtidig kostede et Par Støvler 150 Rigsdaler).

De, der skulde leve af faste Lønninger, var i den største Forlegenhed. Den senere Ringsted-Borgmester, dav. Fuldmægtig paa Sorø Amtskontor, Harhoff skriver d. 16. Marts 1813:

„Alt bliver dyrere og dyrere her, og mange Ting er næsten ikke at faa. Jeg har i mange Dage maattet tære paa b a r t B r ø d.“

Krisen medførte Bedragerier og Bestikkelighed i Embedsstanden.

Saa kommer Freden i Kiel 1814 — det svækkede Danmark lever midt i et svækket Evropa og deler Kaar med dette. Østrig f. Ex. havde 12-doblet sin Seddelmængde fra 1796 til 1811.

Freden gør, at Staterne nu begynder at se sig om for at komme paa ret Køl. Ogsaa vort Land tager sig sammen.

Krisens begyndende Afslutning.

1815 rejser Danmark — Staten og Rigsbanken i Forening — et stort Laan i Udlandet for at faa Kursen paa de danske Sedler til at stige.

D a — skriver denne Tidsperiodes geniale Skildrer, Markus Rubin — d a skete det Vidunderlige, at Seddelkursforbedringen gav Anledning til nye Kalamiteter og i Forbindelse med tilstødende indre og ydre Forhold foraarsagede en hel Række nye Ulykkesaar —

„Sagen var“, fortsætter Rubin, „at Kursens Bedring paa en Maade var sket for hurtigt, og den kom i et højst ubelejligt Øjeblik“.

Kravene om, at Kursen atter skal ned, rejser sig. Hele det økonomiske Liv er i en gængende Bevægelse. Folk, der har købt i Krigstiden, men forsømt at udbetale deres Prioriteter paa en Tid, hvor man kunde b e t a l e

2 T d r. L a n d m e d e n F j e r d i n g S m ø r, maatte gaa fra Gaardene. Det vil føre for vidt i Enkeltheder at skildre det brogede Billede.

Nationalbankens Oprettelse.

Men i 1818 gør Staten det sidste Forsøg for at frigøre sig for Krisen. N a t i o n a l b a n k e n oprettes, funderet som den hidtidige Rigsbank, men med yderligere skærpet Understregning af, at ingen Befaling fra Kongen (Staten) eller hans Efterfølgere (d. v. s. de følgende Regeringer) nogensinde skulde indvirke paa Bankens Styrelse. „Fremfor alt skal det paases, at der ikke udgives Sedler udenfor de i Oktrojen fastsatte Regler“.

Men Trængslerne var ingenlunde endte. Man havde ønsket at hindre Sedlernes altfor hurtige Marsch mod Paritet. Dette Ønske gik altfor hurtigt i O p f y l d e l s e. Usikkerheden nødvendiggjorde atter en Række

Statslaan. Staten laante, først i 1819 11 Mill. Rbd. i Hamborg, i 1821 9 Mill. Rbd. i London, anvendt til Kursens Afstivning og Eftergivelse af uerholdelige Skatter, og endelig 1827 et stort Statslaan hos den berømte Rotschild (i Nutidsmønt) ca. 100 Mill. Kr. — det største Laan, Danmark til da havde optaget.

Dette er Krisens sidste Udslag. Men paa den Tid er Genrejsningen i Virkeligheden i fuld Gang trods det dybe Fald.

Faldets Dybde betingedes — foruden af Pengevæsenets Usikkerhed — af et mægtigt Verdensprisfald, foraarsaget af, at hele Produktionen atter er kommet i Gang efter Napoleonskrigene.

Bygprisen i Sølv var:

1818: 6 Rbd. 27 Sk. pr. Td.

1820: 1 Rbd. 70 Sk. pr. Td.

1824: 1 Rbd. 62 Sk. pr. Td.

Hidtil havde vi haft Monopol paa det norske Marked. Monopolvarer bliver altid daarlige Varer.

Da dansk Korn skulde konkurrere paa Verdensmarkedet, blev det slaaet ud.

Landene omgav sig med Toldmure.

Det vældige Prisfald fører os til Krisens modsatte Pol.

De mægtige Renteydelser.

En Landmand, der i 1814 havde købt sin Ejendom til en Pris, der efter Datidens Penge- og Prisforhold kunde forrentes med 40 Tdr. Rug aarlig, maatte nu med samme Beregningsmaade forrente det syv dobbelte Beløb eller svare 280 Tdr. Rug.

Samtidig var Skatten paa Bondehartkornet steget ca. 40 pCt. mod Skatterne ved Aar 1800.

Tyngen ved Skatter og Afgifter var saa voldsom, at Godsejere skilte sig af med Bøndergaardene for at blive fri for disse Afgifter. En jysk Godsejer solgte en Bondegaard for en Rulle Skraa.

Arbejdslønningerne var kom-

met en Del op i den daarlige Pengekurs's Tid; nu vilde de ikke gaa ned. Paa den anden Side klagede Tjenestefolk i 1818 over, at Lønnen — 30—32 Rigsdaler Sølv — kun er til Støvlerne. En Embedsmand svarer, at han og mange med ham ikke har mere til Klæder og Fodtøj end denne Karl vil have til Fodtøj alene.

Min Hjemmelsmand fortæller, at Pengeknapheden var saa stor, at man ikke kunde skaffe Penge til at betale Folkeløn og Skatter med. Man overtog adskillige Gaarde alene for Skatterne.

Staten maatte for udlaante Millioner (5 Mill. Rigsdaler) overtage saa mange Herregaarde — paa Sjælland alene 15 — at den i 1828 ejede 10,000 Tdr. Hartkorn.

Hvorledes kom Danmark klar af de frygtelige Virkninger, som Krigen, Statsbankerotten og de paafølgende Kriser medførte?

Statens Indsats er i Virke-

ligheden kun én: den mislykkedes i første Omgang med Rigsbanken, den lykkedes i anden Omgang med Nationalbanken. Men hvor langsomt det gik, vil man forstaa deraf, at først d. 23. Oktober 1838 noteredes Nationalbankens Sedler i Pari og først yderligere 7 Aar efter, nemlig 1845, blev de indløselige.

Udviklingslinien fremgaar af følgende Tabel:

1813: 15. Juni er Kurantsedlen kun $\frac{1}{10}$ af sit Paalydende. Rigsbanksedlen kun $\frac{1}{10}$ af sit Paalydende.

Da Daleren naaede op imod Paritet, vaklede den i Aarevis frem og tilbage.

Pari var 200.

1825 svinger Kursen fra 215—210

1826 — daarlig Høst — Kurs 230.

1827: 225—20

1828: 220—08

1829: 210—08

1830: 208—12

1831: 214—08

1832: 208—12

1833: 212—06

1834: 206—08

1835: 207—01

1836 og 1837: 202

1838: til $\frac{1}{9}$: 202

» $\frac{26}{9}$: 201

» $\frac{23}{10}$ P a r i.

Holdt sig der til 1845, da Indløselighed kom.

Sedlerne havde da været uindløselige i 88 Aar.

Folkets Indsats genrejser Landet.

Med tre Midler modvirkedes den sidste Del af Krisen:

1) Seddeludstedelsens fuldstændige Adskillelse fra Statens Finanser.

2) Orden i Statens Finanser og Nedbringelse af Statsudgifterne. Endnu i 1834 ankes der dog over Embedsmændenes altfor store Tal — tre Gange saa stort som i Norge.

3) Folkets egen Indsats i Erhvervslivet gennem Flid, Nøjsomhed og Sparsommelighed.

Da Folket saa, at nu var en Mønt og en Seddel en Værdi, der kunde regnes med, hørte Krigs- og Krisetidens Vildskab op. Arbejdet og Fornyelsen begyndte.

Svingploven, der havde været kendt i 50 Aar, men ikke kunnet vinde Indpas, kom tilÆre. Endnu i 1820 var der kun 1 Svingplov for hver 10 Hjulplove. Her gik Landhusholdningsselskabet i Spidsen. Paa 4 Aar leveredes fra et enkelt Jærnstøberi 12,000 Svingplove.

Staten havde tidligere bestemt Studedefningens Omfang. Bestemmelserne ophævedes. Mejeridrift begyndte i større Stil (Const. Brun paa Antvorskov, Giersing paa Taarnholm).

Svineavlens fremmes. Men endnu i 1825 er man dog ikke videre end at Olden, Valle og Bærme nævnes som Hovedfoder.

Der begynder at blive Efterspørgsel efter Varer; men det skulde være gode Varer. 1828 fik England en Toldlov med glidende Skala for Korn.

Overgangen fra Fæste til Selveje tager Fart ved 20'ernes Slutning. Før Stavnsbaandets Løsning var $\frac{4}{5}$ af Bønderne Fæ-

stere; i 1835 var $\frac{2}{3}$ Selvejere og kun $\frac{1}{3}$ Fæstere.

Fra 1805 til 1828 oprettedes 12 landøkonomiske Selskaber, deriblandt Selskabet til Bondestandens Fremme i Øster Flakkebjerg Herred i Sorø Amt.

Vi anfører af en Redegørelse i et samtidigt Blad (24. Septbr. 1818) en Meddelelse om, at det da nyoprettede Agerdyrknings-selskab for Københavns Amt vil virke til et forbedret Agerbrug — ved Pengeunderstøttelser til at forandre slette Driftsmaader, ved Uddeling af gode Agerdyrkningsredskaber og godt Sædekorn, nyttige Raad „og endeligen ved den mundtlige Vejledning, som visse af Selskabets Medlemmer paatage sig at meddele lærevillige og dygtige Bønder.“

En Formand skulde bo i Roskilde, en anden i København. Formanden i København var Etatsraad J. Collin, Sekretær var den senere saa bekendte Bondeven,

Kammerraad J. C. Drewsen. De to Mænd udgav i Forening „Landøkonomiske Tidender“, hvis Motto var:

„„Ingen Erhvervskilde er bedre, overflødige re,*) behageligere eller den fri Mand værdigere end Agerdyrknin-gen.“

Skriftet drøfter saa godt som udelukkende praktiske Foranstaltninger i Landbruget.

1828 oprettes den første Landbrugsskole paa Mørup i Sorø Amt.

1820—30 oprettes 12 af de første Sparekasser i Kongeriget; 1832 faar Ringstedegnen sin første Sparekasse.

I 1821 blev 12 Bønderkarle fritaget for at udskrives til den staaende Hær for af Landhus-holdningsselskabet at foranstaltes oplært i forbedret Agerbrug. Af disse Karle var 4 fra Sjæl-

---

*) Gammel Sprogbrug, betyder rig paa Overflod.

land, nemlig Hans Rasmussen fra Herlufsholm, Hans Christensen fra Ballerup, Hans Nielsen fra Gundsømagle og Lars Pedersen fra Gudmandrup (Odsherred), 2 fra Fyn, 6 fra Jylland.

Rigets Opblomstring.

En Mand, som ellers er Pessimist, Conferensraad Mandix, men samtidig en Mand, som bestræber sig for at vurdere Forholdene redeligt, skriver 1830, at Overdrev eller bestandig udyrket Jord er næsten ophørt at være til, *G a a r d e* og *H u s e i M æ n g d e r* er blevet udflyttede paa deres *L o d d e r*, have derved givet Landet et behageligere Udseende, Bønderne bedre Boliger, men fremfor alt en bedre Lejlighed til at dyrke deres Jorder.

Saa opremser han, hvad der er udstedt af Forordninger af allehaande Slags, hvad enkelte Private har gjort etc., hvad Landhusholdningsselskaberne har udrettet etc.

Men — fortsætter han — det Vigtigste, der er gjort til Landvæsenets Forbedring, idet saa godt som hver Mand dels har opdyrket ny Jord, dels bedre behandlet den gamle, dels forbedret sin Kvægavl m. m., lader sig ikke beskrive. At de sjællandske Bønder nu have langt bedre Heste end forhen, ser man saaledes endog i Hovedstaden. Kløver, Hvede, Kartoffler, Raps, Foderurter o. s. v. ser man nu paa Markerne, hvor saadant ikke før fandtes. Nætte udflyttede Gaarde og Huse falder i Øjnene ... Forbedringen er altsaa kendelig. At den aarligen vil tiltage, naar ikkun rolige Tider kan forventes, kan der ingen Tvivl være om. („Danmarks Tilstand for 60 Aar siden, sammenlignet med den nuværende“. 1830).

Staten havde lidt store Tab paa direkte Udlaan til forgældede Herremænd. Næsbjholm og Bavelse, i hvilke der var ud-

laant 372,000 Rigsbankdaler, maatte Staten overtage 1824. Den beholdt dem i 12 Aar. „D a m e d d e l t e s d e t K o n g e n , a t d i s s e v a r d e d y r e s t e E j e n d o m m e f o r S t a t e n a t a d m i n i s t r e r e “; saa blev de solgt for 366,000 Rigsdaler.

Krisen medførte en Sammenrystning af Samfundslagene. Arbejdsmænd blev Bønder og omvendt, Bønder blev Herremænd.

Men ud af al Forvirringen spirer Frøene til et nyt Danmark.

Grundtvigs Hilsen.

I det fattige Nytaars-Morgengry 1824 digter Grundtvig sit mægtige Kvad: N y a a r s - M o r g e n med de tonende og brusende Indledningsstrofer:

Guds Fred! hvor I bygge,
 paa Mark og paa Fjæld,
 i Bøgenes Skygge,
 ved Elvenes Væld!
 Guds Fred over Skoven,
 hvor Stammerne staa!
 Guds Fred over Voven,
 hvor Snækkerne gaa,

som ankre, som flage
 paa festlige Dage,
 som end tone Fædrenes Flag!

Og hvori forekommer de saa
 ofte siden gengivne Linier:

Da lærte jeg arme
 i Midvinter sval,
 at Lys uden Varme
 er Helvedes Kval;
 ej græde jeg kunde
 for Gud eller Ven,
 kun grue og grunde
 og grue igen;
 jeg kæmpe mig vilde
 til Kærligheds Kilde,
 omskabe jeg vilde mig selv.

Ingemanns Hilsen.

Og samme Aar udsender Inge-
 mann fra Sorø sit første Værk af
 den store nationale Digtrække
 med alvorlige og dog saa festlige
 Indledningsord:

Aarhundred-Stjernen for tolvte Gang
 sig over Golgathas Kors opsvang.
 Længst Østens Straale i Norden lyste,
 men Danmarks Hjerte i Dødskamp
 gyste:

Tungt Herrens Haand over
 Folket laa.

Det er Samtiden, der tænkes paa, hvorvel den er iklædt Middelalderens Billede. Og der fortsættes:

„Da ryster Sjælen og vækker Aanden
og styrker Hjertet og ruster Haanden,
til dansk og stor og til herlig Id
til Danmarks Frelse i
Nødens Tid.“

Der gaar i disse samme Aar paa de magre Banker bag Sorø Sø en Bondedigter i Vadmelskofte, Christian Hviid Bredahl.

„I Bondegaarden med den
sprukne Væg“

havde han sit Hjem. Hans Digtning er Tidens bitre mørke Toner.

— — —

— Jeg begyndte ved et lille gammelt Pengeskab, der havde huset de gale Penge.

I 1836 flyttede dette gamle „Pengeskab“ med en flittig Jordens Mand ind i et lille Hjem. 1 Td. Hartkorn blev købt for 600

Rigsdaler. Men det var ikke g a l e Penge.

De Penge var Midlet til at skabe Hjem for én Slægt. Og som det gik her, gik det mangfoldige andre Steder i Danmark.

Thi med de stigende Priser paa Landbrugets Produkter tog den første store Udstykningsbevægelse Fart i Danmark, fremmet ved Folkets eget Initiativ.

Der blev arbejdet under trange Kaar og med bange Tro; men Flid, Nøjsomhed og Sparssommelighed, de Tusinde Eneres Indsats genrejste det Danmark, der laa i Skaar efter de gale Penges Tid.

Danmarks Nettoudførsel af Landbrugsprodukter var omsat i normale Kroner Nutidsmønt:

1829: ca. 10 Mill. Kr.

1885: ca. 100 Mill. Kr.

1925: ca. 1000 Mill. Kr.

I Sorø Amts Landkommuner levede for 100 Aar siden 25,000

Mennesker. De fleste havde det ringe. Men de arbejdede.

I 1914 levede der i de samme Landkommuner 75,000 Mennesker. De havde det alle mangfoldigt bedre end Slægten i 1814.

Maatte der altid være en Slægt, der kan løfte Fædrenes Arv, selv om den er tung — selv om dens Mønter er for „lette“!

DA 100 AAR VAR GAAET

Nu da den danske Krone atter har sin fulde Værdi i Sammenligning med Guldets, kan det have sin Interesse at mindes et af de Billeder, der i Kronens Svaghedsperiode bidrog til at skabe Panikstemning ude i Følket.

Den danske Krones Værdinedgang i Forhold til Guldets under den økonomiske Krise efter Verdenskrigen (1914—18).

Exempler paa Kursfaldet og Svingningerne:

Januar	1919:	100
Decbr.	» :	75
Januar	1920:	71
November	» :	49
Januar	1921:	58
Oktober	» :	67
Januar	1922:	75
Oktober	» :	76
Januar	1923:	77
Decbr.	» :	67
Januar	1924:	61
Decbr.	» :	66
Januar	1925:	66
Decbr.	» :	93
Januar	1926:	92
Marts	» :	97
Januar	1927:	100

INDHOLD

	Side
Fra Have Mølle til Gilsager Skel.	3
Baroniet Conradsborg i Midtsjælland	65
Holberg i Tersløse Bylav	83
For 100 Aar siden.....	127
To Skifteforretninger fra 1800-Aarenes første Fjerdedel.....	153
Hellige Kilder i Midtsjælland	179
Træk af Fuglehjergs Historie	195
Da Rigets Sedler tabte deres Værdi	205